

Tillitens årsaker

En komparativ undersøkelse av befolkningens og
elitens institusjonelle tillit

Tore Witsø Rafoss

Masteroppgave

Våren 2009

Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

Forord

Takk til Vegard Jarness, Jack van der Hagen Nørgaard, Petter Eriksen Otterdal, Else Margrete Rafoss, Stein Rafoss, Øystein Rafoss og Hilde Witsø for at de alle har hjulpet meg å utvikle min sosiologiske fantasi. Takk til Ida Fauskanger, Stein Rafoss og Johannes Servan for at de har lest korrektur på oppgaven. Spesiell takk til Johs. Hjellbrekke som har hjulpet meg gjennom skrivningen med grundig og god veiledning.

Tore Witsø Rafoss

Bergen, 17. mai 2009

Innholdsfortegnelse

Forord	3
Innholdsfortegnelse	5
Oversikt over tabeller og figurer	9
1. Innledning.....	11
1.1. Tillitens betydning.....	12
1.2. Oppgavens faglige relevans	13
1.3. Oppgavens struktur	14
2. Teoretiske perspektiv	17
2.1. Definisjon av tillit: personlig tillit, systemtillit og tillit til institusjoner	18
2.1.1. Tillit og samfunnsvitenskapene.....	18
2.1.2. Definisjon av tillit.....	18
2.1.3. Systemtillit og institusjonell tillit	20
2.1.4. Claus Offes analyse av tillit til institusjoner	22
2.1.5. Politiske institusjoner og ordensinstitusjoner.....	24
2.2. Faktorer som påvirker tillit.....	26
2.2.1. Faktorer knyttet til individet.....	27
2.2.2. Faktorer knyttet til institusjonen	29
2.2.3. Faktorer knyttet til tillitsrelasjonen	32
Kunnskap som årsak til tillit.....	32
Kontakt som årsak til tillit	33
Verdier som årsak til tillit.....	38
2.3. Eliter	41
2.3.1. Begrepsdefinisjon.....	41
2.3.2. Eliter og samfunnsvitenskapen.....	42
2.3.3. Forskning på norske eliter	42
2.3.4. Forskning på institusjonell tillit hos den norske elite.....	43
2.3.5. Sammenligning av institusjonell tillit hos befolkningen og eliten.....	44
2.4. Avslutning	45
3. Datagrunnlag, variabler og metode	46

3.1. Datamaterialet	46
3.2. MBUs og LSUs sammenligningsgrunnlag.....	48
3.3. Beskrivelse av de avhengige variablene.....	49
3.4. Beskrivelse av uavhengige variabler.....	51
3.4.1. Kjønn, alder og inntekt.....	51
3.4.2. Kunnskap.....	52
3.4.3. Kontakt	53
Generell kontakt	53
Spesifikk kontakt.....	55
3.4.4. Verdier.....	56
3.5. Krav til regresjonsanalyse	59
3.6. Avslutning	61
4. Institusjonell tillit hos den norske befolkning.....	62
4.1. Hypoteser	62
4.2. Bivariate sammenhenger	65
4.3. Analyse av befolkningens tillit.....	66
4.3.1. Modellens oppbygning og variablenes rekkefølge.....	66
4.3.2. Modellenes forklaringskraft	67
4.3.3. Kjønn og alder.....	69
4.3.4. Utdanning og inntekt.....	69
4.3.5. Kontakt: yrkesaktivitet	71
4.3.6. Kontakt: organisasjonsmedlemskap, organisasjonsdeltagelse og tilknytning til bosted...73	
4.3.7. Verdier: holdninger	74
4.3.8. Verdier: partipreferanser	75
4.4. Analyse av befolkningens tillit til forskjellige institusjoner	77
4.5. Avslutning	79
5. Institusjonell tillit hos den norske elite	80
5.1. Hypoteser	80
5.1.1. Alder, kjønn, inntekt, utdanning.....	80
5.1.2. Kontakt: Medlemskap	81
5.1.3. Kontakt: Arbeidserfaring, elitekontakt.....	81

5.1.4. Kontakt: elitesektor	82
5.1.5. Verdier.....	83
5.2. Analyse av elitens tillit.....	83
5.2.1. Modellens oppbygning og variablenes rekkefølge.....	85
5.2.2. Modellens forklaringskraft.....	86
5.2.3. Kjønn, alder, utdanning, inntekt og medlemskap.....	86
5.2.4. Kontakt: arbeidserfaring, sektortilhørighet og kontakt med toppledere	87
5.2.5. Verdier.....	87
5.3. Analyse av elitens tillit til forskjellige institusjoner.....	87
5.3.1. Modellens forklaringskraft	88
5.3.2. Variasjoner i elitens institusjonelle tillit.....	89
5.3.3. Effekten av kjønn, alder, utdanning, inntekt og medlemskap.....	91
5.3.4. Effekten av arbeidserfaring og kontakt	91
5.3.5. Effekten av sektorplassering	91
5.3.6. Kombinasjonen av sektor, kontakt og arbeidserfaring	93
5.3.7. Effekten av verdier	95
5.4. Avslutning	95
6. Sammenligning og drøfting.....	97
6.1. Resultatens teoretiske konsekvenser	97
6.1.1. Kjønn, alder, inntekt.....	99
6.1.2. Utdanning	100
6.1.3. Generell kontakt	101
6.1.4. Spesifikk kontakt.....	103
6.1.5. Sektortilhørighet.....	105
6.1.6. Verdier.....	106
6.1.7. Politiske preferanser	109
6.2. Hvorfor har eliten større tillit enn befolkningen?.....	110
6.2.1. Variabler som ikke forklarer forskjellen i tillit	111
6.2.2. Variabler som kan forklare forskjellen i tillit.....	112
6.2.3. Den tillitsfulle eliten.....	113
6.3. Avslutning	115

7. Konklusjon	116
8. Litteraturliste	120
Appendiks 1. Oversikt over avhengige variabler	126
Appendiks 2. Oversikt over uavhengige variabler MBU	127
Appendiks 3. Oversikt over uavhengige variabler LSU	130
Appendiks 4. Stegvis regresjonsanalyse MBU	133
Appendiks 5. Stegvis regresjonsanalyse LSU.....	135
Appendiks 6. Regresjonsdiagrammer	137
Appendiks 6.1. Plottdiagram: forholdet mellom faktiske og predikerte verdier MBU.....	137
Appendiks 6.2. Histogram: standardiserte residualer MBU	137
Appendiks 6.3. Plottdiagram: forholdet mellom faktiske og predikerte verdier LSU	138
Appendiks 6.4. Histogram: standardiserte residualer LSU	138
Appendiks 7. Forholdet mellom tillit og klassebakgrunn	139
Appendiks 8. Forholdet mellom tillit til og kontakt med den offentlige forvaltning.....	140

Oversikt over tabeller og figurer

Tabell 2.1.	Faktorer som påvirker institusjonell tillit	26
Tabell 4.1.	Stegvis regresjon, institusjonell tillit avhengig variabel	68
Tabell 4.2.	Tillit til den offentlige forvaltningen	72
Tabell 4.3.	Befolkningens tillit til seks institusjoner	76
Tabell 5.1.	Stegvis regresjon, institusjonell tillit avhengig variabel	84
Tabell 5.2.	Elitens tillit til seks institusjoner	90
Tabell 5.3.	Elitesektor og institusjonell tillit	92
Tabell 5.4.	Toppledernes arbeidserfaring	94
Tabell 5.5.	Elitens kontakt med andre toppledere	94
Tabell 6.1.	Hypoteseevaluering	98
Figur 2.1.	Sammenhenger mellom sosial kapital, institusjoner og institusjonell tillit med utgangspunkt i en type tolkning av Putnams teorier	36
Figur 2.2.	Sammenhenger mellom sosial kapital, institusjoner og institusjonell tillit hvor institusjoner er den viktigste faktor	36
Figur 4.1.	Sammenhengen mellom utdanning og institusjonell tillit	65
Figur 4.2.	Sammenhengen mellom stemmegivning og institusjonell tillit	66
Figur 4.3.	Sammenhengen mellom utdanning og tillit	70
Figur 4.4.	Regresjonsmodellenes forklaringskraft	78
Figur 5.1.	Regresjonsmodellenes forklaringskraft	88

1. Innledning

De siste tiårene har man innen en rekke fag som psykologi, økonomi, sosialfilosofi, statsvitenskap og sosiologi tatt interesse for tillit som et teoretisk og empirisk fenomen. Man oppdaget at et fokus på tillit var nødvendig for å forstå flere viktige sosiale, økonomiske og politiske relasjoner. Noen forfattere (f.eks. Giddens 1990, 1991) la vekt på hvordan tillit på en grunnleggende måte konstituerer våre relasjoner til andre mennesker og det moderne samfunns komplekse institusjoner. Disse innsiktene førte til en stor mengde forskningslitteratur som på forskjellige måter lot tillit være en sentral kategori. Denne oppgaven skal også undersøke tillit, nærmere bestemt tillit til samfunnsinstitusjoner. Når respondenter blir spurt om hvor mye tillit de har til for eksempel stortinget eller politiet, er det tydelige variasjoner i hva de svarer. Hvorfor er det slik? Hva er årsaken til at noen stoler på disse institusjonene, mens andre uttrykker lav tillit? Denne oppgaven vil svare på dette spørsmålet med utgangspunkt i to grupper: et representativt utvalg av den norske befolkning og det som kan beskrives som den norske elite¹. Det er blitt gjort studier av disse menneskenes tillit til institusjoner, men få studier som systematisk undersøker og sammenligner begge gruppene. Oppgaven vil undersøke hva som påvirker disse gruppens tillitsnivå ved å ta utgangspunkt i tre spørsmål:

1. Hvilke faktorer påvirker den norske befolkning og den norske elites tillit til institusjoner?
2. Er det like eller ulike faktorer som påvirker tilliten hos de to gruppene?

Spørsmål én er oppgavens hovedspørsmål. Jeg vil prøve å identifisere hvilke faktorer som påvirker tillit. Ved å svare på dette blir det mulig også å svare på spørsmål nummer to.

Hvis det er slik at en av gruppene har større tillit enn den andre, er det interessant å spørre hva som er årsaken til dette. Forskning som har tatt utgangspunkt i det samme empiriske materialet som denne oppgaven, har vist at *eliten* har større tillit til institusjoner enn befolkningen (f.eks. Engelstad 2002: 97). Dette motiverer det tredje forskningsspørsmålet:

3. Hvorfor har eliten større tillit til institusjoner enn resten av befolkningen?

¹ I kapittel 2 vil forskjellige definisjoner av begrepet "elite" diskuteres.

Ved å svare på disse tre spørsmålene håper jeg å kunne bidra til økt forståelse av institusjonell tillit² og hva som former denne. Det eksisterer flere gode grunner til å prøve å finne svarene på disse spørsmålene, både samfunnsmessige og faglige.

1.1. Tillitens betydning

Tillit kjennetegner mange viktige sosiale relasjoner. Denne oppgaven studerer personers tillit til institusjoner. Graden av tillit til institusjoner brukes ofte som et redskap for å stille samfunnsdiagnoser. Mange mener at en høy grad av politisk og institusjonell tillit er et kjennetegn på et velfungerende samfunn. Dermed vil et samfunn hvor tillitsnivået synker eller hvor tillitsnivået allerede er lavt, oppfattes som problematisk. Andre forskere mener at lav politisk tillit i seg selv ikke er et problem, siden lav tillit kan indikere aktive og bevisste borgere som kritisk evaluerer de politiske institusjoner (f.eks. Norris 1999). Uavhengig av hvordan man normativt evaluerer politisk og institusjonell tillit og mistillit, så forteller likevel tillitsnivået oss hvordan individer oppfatter de store samfunnsinstitusjoner som påvirker og omslutter oss. Dette i seg selv gjør det interessant å studere tillit. Hvis man også kan forstå hva som påvirker og former tilliten, vil man lære noe om hva som kjennetegner våre forhold til institusjoner.

I tillegg til befolkningens tillit, vil oppgaven studere tilliten hos det som kan beskrives som den norske elite. Eliteforskning er et eget felt innenfor sosiologi, men det er gjort få studier av elitens tillit (Gulbrandsen 2005, 2007 er to unntak). Det er likevel gode grunner til å studere elitens tillitsnivå. Hvis det er slik at eliten har lavere tillit enn resten av befolkningen, kan dette indikere en kynisk elite som ikke har tiltro til institusjoner de delvis selv er med på å styre. Hvis – slik det er tilfelle i disse datasettene – eliten har høyere tillit enn resten av befolkningen, bør man spørre hvorfor det er slik. Elitemedlemmene skiller seg fra befolkningen på mange måter (f.eks. alder, kjønns sammensetning, inntekt og utdanning), så det er godt mulig at en eller flere av disse forskjellene er det som påvirker tilliten. Spørsmålet blir da å identifisere hvilke variabler som er de utslagsgivende. Alternativt kan årsaken til elitens høyere tillit være faktorer knyttet til deres eliteposisjon, ved at deres spesielle stilling gir dem tillitsskapende kunnskap og kontakt med institusjoner på en annen måte enn resten av befolkningen.

² I oppgaven vil begrepene "tillit til institusjoner" og "institusjonell tillit" brukes synonymt. For enkelthets skyld vil jeg ofte bare skrive "tillit" når det fremkommer av konteksten at det er snakk om institusjonell tillit.

Et vanlig spørsmål innen eliteforskning er om eliten i forhold til forskjellige kriterier ligner eller er ulik resten av befolkningen. Man kan også stille dette spørsmålet med utgangspunkt i tillit: Er det like eller ulike faktorer som påvirker tilliten hos de to gruppene? Hvis det er slik at elitens tillit formes av andre forhold, indikerer det en elite som på dette området avviker fra resten av innbyggerne? Siden eliten per definisjon har en privilegert posisjon i samfunnet og disponerer betydelige mengder ressurser og makt, er dette alene en god grunn til å studere dem. Ved å fokusere på elitens tillit får man en særegen tilnærming til eliten som både forteller oss noe om hvordan de med topp-posisjoner i samfunnet finner seg til rette i den institusjonelle orden og hvordan de eventuelt skiller seg fra resten av populasjonen.

1.2. Oppgavens faglige relevans

På flere måter bidrar denne oppgaven med faglig relevant kunnskap, både teoretisk og empirisk. Som nevnt har en stor mengde litteratur på forskjellige måter vært viet tillitsspørsmål. Ofte har forfattere ulike tilnærminger til hvordan man skal definere og forstå tillit. Det har vært en utfordring å orientere seg i denne litteraturen og forstå hvordan man skal forholde seg til delvis motstridende definisjoner og argumenter. Denne oppgavens studieobjekt er en spesiell form for tillit – institusjonell tillit – og det er omstridt om denne typen tillit i det hele tatt kan klassifiseres som tillit (se f.eks. Gulbrandsen 2000). Ved å ta utgangspunkt i flere forfatteres grunnleggende definisjoner av ”tillit”, er det mulig for meg å klargjøre også hva som kjennetegner ”institusjonell tillit” og hvordan dette skiller seg fra systemtillit – et skille som ikke alle forfattere praktiserer.

Ved å granske tillits-begrepet er det mulig for meg å konstruere en tredelt modell (tabell 2.1) som kan brukes for å kategorisere årsaker til tillit. For å forstå forskjellige årsaker til tillit, vil oppgaven benytte seg av forskjellige deler av tillitlitteraturen – oppgaven er i så måte mer teoritestende enn teoriutviklende. Oppgaven har likevel et originalt, syntetiserende preg ved at flere forskjellige tilnærminger samles og operasjonaliseres med utgangspunkt i den tredelte modellen. På denne måten er det mulig å benytte seg av forfattere med forskjellige fokus innenfor samme rammeverk. Jeg tror er slikt mangfold er nødvendig for å kunne fange opp og analysere nyansene i empiriske tillitsrelasjoner. De empiriske studiene vil demonstrere at tilliten faktisk påvirkes av flere, ulike faktorer.

Mange diskusjoner rundt tillit knyttes opp til begrepet sosial kapital. Det er problemer knyttet til både bruken av begrepet sosial kapital og studier av forholdet mellom sosial kapital og tillit. Denne oppgaven vil forklare hvorfor dette er tilfelle, og demonstrere ulemper og fordeler knyttet til det å bruke begrepet sosial kapital når man studerer tillit.

Det er gjort få studier som systematisk sammenligner årsaker til tillit hos den norske befolkningen og eliten. Studier som har gjort dette (Engelstad 2002, Gulbrandsen 2005, 2007) har i hovedsak analysert årsaker til tilliten hos eliten; i forhold til befolkningen har man bare kort sammenlignet *tillitsnivået* her med *tillitsnivået* til eliten. Dette har ført til at disse forfatterens forsøk på å forklare hvorfor eliten har høyere tillit enn befolkningen, har blitt skisseaktig i forhold til hvilke årsakskomplekser som gjelder for *begge* gruppene. Analyser vil vise at disse forfatterens svar på dette spørsmålet bare er delvis dekkende, og at andre viktige faktorer også spiller en rolle. Oppgaven vil systematisk kartlegge årsaker til tillit hos begge gruppene, og de empiriske resultatene vil gjøre det mulig å svare på spørsmålet om hvilke faktorer som påvirker tilliten, om disse faktorene er de samme for begge gruppene og hvorfor eliten har høyere tillit³. Denne oppgavens funn vil delvis bekrefte tidligere studier, delvis fremvise sammenhenger som ikke tidligere er blitt vektlagt. De empiriske resultatene vil også brukes til å evaluere oppgavens teoretiske utgangspunkt, noe som vil vise fordeler og ulemper ved forskjellige tilnærminger til tillit og antyde fremtidige forskningsspørsmål.

1.3. Oppgavens struktur

Kapittel 2 vil beskrive teoretiske spørsmål knyttet til tillit, årsaker til tillit og studier av eliter. Først vil en kritisk diskusjon av tillitsbegrepet gjøre det mulig å skille mellom tillit mellom personer, tillit til systemer og tillit til institusjoner. Denne diskusjonen vil identifisere særkjennetegn ved institusjonell tillit – mye takket være Claus Offes teoretiske innsikter – noe som vil innlede diskusjonen rundt hva som er *årsaker* til tillit. Jeg vil foreslå en tredelt modell som kan brukes til å kartlegge forskjellige faktorer som påvirker tillit. All tillit er relasjonell, men modellen vil vise at visse årsaker til institusjonell tillit først og fremst er knyttet til individet, er knyttet til institusjonen, eller er knyttet til selve tillitsrelasjonen. Dette må sees på som en idealtypisk oppdeling, men en oppdeling som gjør det mulig å systematisk bruke forskjellige forfatteres innsikter. I analysen av

³ En studie som sammenligner befolkningen og eliten i forhold til både avhengig og uavhengige variabler er Christensen og Lægneid (2003b), men her er holdninger til privatisering den avhengige variabel, ikke tillit.

faktorer som først og fremst er knyttet til tillitsrelasjonen, vil jeg skille mellom kategoriene *kunnskap*, *kontakt* og *verdier*. I forbindelse med diskusjonen rundt *kontakt*, vil jeg beskrive problemer knyttet til sosial kapital-begrepet – spesielt slik det brukes av Robert D. Putnam – og hvorfor jeg bare delvis vil nyttiggjøre meg av denne typen tilnærming. Siste del av teorikapitlet vil definere begrepet ”eliter”, redegjøre for internasjonal og norsk eliteforskning, og til slutt beskrive norsk forskning på eliter og tillit.

Kapittel 3 beskriver oppgavens datagrunnlag, variabler og metode. Først beskrives oppgavens datagrunnlag – Medborgerundersøkelsen (MBU) og Lederskapsundersøkelsen (LSU) – og problemer knyttet til frafall, reliabilitet, validitet og sammenligningsgrunnlag. Deretter operasjonaliseres begrepet ”institusjonell tillit”. Dette gjøres ved å konstruere en skala basert på respondentenes svar på hvor stor tillit de har til seks institusjoner. Det er denne skalaen som vil brukes som avhengig variabel, men der det er hensiktsmessig vil også tilliten til enkeltinstitusjoner analyseres. Med utgangspunkt i de teoretiske kategoriene beskrevet i kapittel 2, vil så de uavhengige variablene operasjonaliseres. Målet er å gjøre dette på en mest mulig identisk måte for begge datasettene, men forskjeller i spørreundersøkelsene gjør at dette bare er delvis mulig. De empiriske analysene i denne oppgaven vil basere seg på stegvis, multippel regresjonsanalyse. For å benytte seg av denne må en rekke forutsetninger være oppfylt. Om dette er tilfelle diskuteres mot slutten av kapitlet.

I kapittel 4 analyseres MBU. Med utgangspunkt i oppgavens forskningsspørsmål, de teoretiske kategoriene og de operasjonaliserte variablene formuleres et sett med hypoteser. Disse testes så ved hjelp av forskjellige statistiske metoder, i hovedsak regresjonsanalyse. Hovedvekten vil være på å analysere effekter på tillitsskalaen, men jeg vil også undersøke hvordan de forskjellige variablene påvirker tilliten til enkeltinstitusjoner.

Kapittel 5 vil følge samme mal som kapittel 4: Hypoteser formuleres, for så testes ved hjelp av regresjonsanalyser. Analysen av elitens tillit preges delvis av institusjonsspesifikke hypoteser – det vil si at en del av hypotesene bare kan testes ved å se hvordan variabler påvirker tilliten til enkeltinstitusjoner, ikke tillitsskalaen. Dermed må det brukes mer plass på denne typen analyse i kapittel 5, enn i kapittel 4.

Denne oppgaven er en komparativ oppgave, og i kapittel 6 sammenføres funnene fra de foregående kapitlene. Av praktiske grunner ble datasettene analysert separat i kapittel 4 og 5, men i kapittel 6 sammenlignes og oppsummeres funnene. Dermed kan jeg evaluere hypotesene og

oppgavens teoretiske utgangspunkt, og svare på oppgavens problemstillinger. Det siste spørsmålet – hvorfor har eliten større tillit enn befolkningen? – behandles mot slutten av kapitlet. Svarene på disse spørsmålene vil delvis bekrefte tidligere forskning, delvis avkrefte teoretiske antagelser og delvis beskrive lite vektlagte sammenhenger. Kapittel 7 konkluder oppgaven ved at svarene på forskningsspørsmålene oppsummeres.

2. Teoretiske perspektiv

I innledningen ble oppgavens tre hovedspørsmål beskrevet: Hva påvirker tilliten hos eliten og befolkningen, og i hvilken grad? Er det like eller ulike faktorer som påvirker tilliten hos de to gruppene? Hvorfor har eliten mer tillit enn befolkningen? I dette kapitlet vil det redegjøres for teorier som gjør det mulig å finne svar på disse spørsmålene. Utgangspunktet vil være å definere tillit generelt. Denne definisjonen vil både kunne kaste lys over den spesielle tilliten som analyseres i denne oppgaven – tillit til institusjoner – og antyde hvilke faktorer som påvirker denne tilliten. For å kunne forstå hva som særpreger institusjonell tillit, og om institusjonell tillit i det hele tatt er et meningsfylt begrep, vil jeg diskutere hvordan institusjonell tillit henger sammen med tillit til personer og systemtillit. Jeg vil referere til Elster (2000), Gulbrandsen (2000), Sztompka (1999) og Levi (2004) for å komme frem til en generell tillitsdefinisjon, og Luhmann [1968] (1999) og Giddens (1990) for å forstå systemtillit. Den viktigste referansen blir likevel Offe (1999), siden hans teorier kan brukes til å forklare forskjellen mellom systemtillit og institusjonell tillit, forklare hvordan tillit til institusjoner er mulig og beskrive særegenheter ved institusjonell tillit.

Etter å ha kommet frem til en klar forståelse av institusjonell tillit, vil jeg prøve å svare på hva som påvirker nivået av tillit. For å kunne gi et nyansert svar på dette, vil jeg være nødt til å referere til flere forskjellige teorier. Den generelle forståelsen av tillit gjør at jeg kan systematisere disse teoriene ut i fra en modell (figur 2.1.) som beskriver tillitsrelasjoner. Denne modellen vil både systematisere den teoretiske drøftingen av tillit og strukturere de påfølgende empiriske analysene. Ut i fra modellen, vil de faktorene som påvirker tillit, og som skal testes i denne oppgaven, klassifiseres som *ressurser*, *kunnskap*, *kontakt* og *verdier*. Når det diskuteres hvordan disse faktorene påvirker tillit, vil jeg også referere til tidligere studier av tilliten hos den norske befolkning og den norske elite. For å forstå hvordan *kontakt* påvirker tilliten, vil det refereres til sosial kapital-begrepet, spesielt slik det er utformet av Putnam (1993, 2000). Jeg vil da hevde at det er problemer knyttet til hvordan man bruker begrepet sosial kapital når man analyser institusjonell tillit, og forklare hvorfor.

Videre vil jeg definere begrepet "elite" og kort beskrive hvordan man har forsket på eliter i internasjonal og norsk samfunnsvitenskap. Til slutt gjør jeg rede for hvilke tidligere studier som har analysert elitens tillit, og hvilke studier som har sammenlignet denne med befolkningens tillit til institusjoner.

2.1. Definisjon av tillit: personlig tillit, systemtillit og tillit til institusjoner

2.1.1. Tillit og samfunnsvitenskapene

Tillit var lenge fraværende som en eksplisitt forskningskategori i samfunnsvitenskapene. Den tidlige, klassiske sosiologien var opptatt av temaer som solidaritet og legitimitet. Tillit og tillitsrelasjoner kan sies å være en implisitt del av slike analyser; det er likevel bare nylig at eksplisitte analyser av tillit ble vanlige. Siden 1980-tallet har det kommet en stor mengde forskning viet tillit, spesielt innenfor sosiologi, økonomi, sosialfilosofi og statsvitenskap (Gulbrandsen 2000: 67). Psykologien hadde en lengre stund drevet med tillitsforskning, mens disse andre fagene bidro nå med forskningen på nye måter. Både økonomien og sosialfilosofien hadde sine fagspesifikke tilnærminger. Innenfor statsvitenskap så man gjerne på forholdet mellom tillit og demokrati, gjerne med utgangspunkt i nasjonale spørreundersøkelser og nasjonale sammenligninger (f.eks. Norris 1999, Warren 1999). Innenfor sosiologien ble det skrevet flere teoretiske arbeider hvor tillit var viktig, for eksempel Luhmann [1968] (1999), Giddens (1990, 1991), Misztal (1996) og Seligman (1997). Noe som gjorde at tillitsforskning innenfor sosiologien skjøt ytterligere fart, var populariteten til begrepet sosial kapital, slik det blant annet ble formulert av Coleman (1990) og Putnam (2000). Tillitsrelasjoner er et sentralt element i teorier om sosial kapital, samtidig som sosial kapital viste seg å være et hendig begrep for å forklare mange sosiale fenomen, både på mikro- og makronivå. På denne måten ble tillit ytterligere satt på dagsorden, og nye utgivelser om tillit fortsetter å komme.

2.1.2. Definisjon av tillit

På tross av mye forskning, har man ikke kommet frem til en entydig definisjon av "tillit". Luhmann beskriver en vegring i den tidlige sosiologien "til at benytte ord fra den daglige språkbrug og begreber fra den traditionelle etiske forestillingsverden" (Luhmann [1968] 1999: 29). I sitatet nevnes to grunnene til at tillit er vanskelig å definere. For det første er det et ord som brukes i dagligtale, har flertydig denotasjon og mange konnotasjoner. Det kan dermed ikke nyte samme presisjon som et konstruert fagbegrep. For det andre er det både et deskriptivt og et normativt begrep: Man beskriver noen som tillitsfulle, samtidig som det å utvise tillit oppfattes av mange som en positiv moralsk egenskap. Norsk Riksmålsordboks definisjon av tillit beskriver også denne dobbeltheten:

Tro på, forvisning om at en person er å stole på, har vilje og evne til å hjelpe en og vareta ens interesser, ell. har den dyktighet og de moralske egenskaper som kreves for å mestre en viss situasjon, hevde sig (seire) i en viss prøve ell. lign. : jf. tiltro (Ordnnett.no).

Tillit handler både om evner og om moralske egenskaper hos den som man "gir" tillit. Elster (2000: 6 og 2007: 345) gir et dramatisk eksempel som illustrerer forskjellen: Blant motstandsfolk under Den andre verdenskrig kunne det skje at motstandsfolkene drepte sine egne, enten fordi man ikke stolte på deres evner til å holde på hemmeligheter (for eksempel på grunn av alkoholisme), eller på grunn av at man tvilte på deres moral (at man mistenkte at personen var overløper eller spion). Begge typene mennesker ble mistenkt for å ikke være verdig tillit, men av forskjellige grunner. Denne dobbeltheten er en av årsakene til at tillit er vanskelig å definere; den moralske komponenten kan likevel ikke defineres bort⁴. Tillitens moralske innhold gjør at det er beslektet med ord som tiltro, rederlighet og ærlighet.

I denne oppgaven vil jeg bruke begrepet med denne dobbeltheten inntakt. Videre vil jeg følge definisjonene til Sztompka (1999) (2004), Levi (2004) og Gulbrandsen (2000) som alle legger vekt på frivillighet, sårbarhet og risiko når de beskriver tillit. Levi (2004: 15922) beskriver tillit slik:

Trust is relational, involving at least one individual making themselves vulnerable to another individual, set of individuals, or institutions that possesses the potential to do harm or betray. Trust implies a judgment of risk in conditions of uncertainty. Moreover, trust is seldom unconditional; it is given over specific domains.

Tillit er noe relasjonelt; det er noe som kjennetegner relasjoner mellom mennesker. Tillit oppstår når man velger å gjøre seg sårbar overfor en annen, gjerne fordi man håper å tjene på det, eller mener det er riktig, samtidig som man utsetter seg selv for risiko. Tilliten kan bli brutt, og dette kan føre til forskjellige typer tap. Siden tillit handler om å sette seg i en sårbar situasjon, handler tillitsvalg ofte om å vurdere risiko. Man spør seg hvem man kan stole på, og prøver å samle informasjon for å vurdere folks ærlighet, dyktighet, pålitelighet osv. Tillit kan dermed defineres som: *Det å frivillig gjøre seg sårbar og utsette seg for en risiko overfor andre, samtidig som man forventer at den andre ikke vil misbruke tilliten.* Vi ser at tillit innehar både en moralsk og en instrumentell dimensjon. På den ene siden (slik *rational choice*-teoretikere beskriver det) handler det å om å kalkulere og vurdere

⁴ Slik for eksempel Russell Hardin (1999) prøver å gjøre ut ifra et *rational choice*-perspektiv ved bare å oppfatte tillit som "encapsulated interest". Eric M. Uslaner analyserer tillitens moralske komponent i *The Moral Foundations of Trust* (2002).

hvor tillit mest hensiktsmessig kan plasseres; på den andre siden oppfattes et tillitsforhold som et slags løfte: Hvis løftes brytes, kan den som bryter løftet bli utsatt for moralsk fordømmelse.

Det er delte meninger om tilliten må gis frivillig og bevisst for at den skal kunne kalles tillit. Et lite barns forhold til sine foreldre kan ofte beskrives som blind tillit. Barnet må stole på sine foreldres omsorg. Det har ikke noe annet valg, og et lite barn kan ikke bevisst vurdert alternative tillitsrelasjoner. Er en slik type tillit kompatibel med den type tillit jeg har definert her? Synspunkter på dette er avhengig av hvordan man avgrenser tillit opp mot beslektede begrep. Luhmann (1999) definerer tillit opp mot "confidence"⁵. For Luhmann har vi et "confident" forhold til noe eller noen når vi er trygge og sikre på at våre forventninger vil oppfylles. Det er dermed også snakk om et delvis ureflektert og ubevisst valg. Et tillitsforhold derimot er basert på et valg og en risikokalkulasjon. For Luhmann handler tillit om å fritt inngå sosiale relasjoner i en risikofylt verden. Giddens (1990: 31) tar utgangspunkt i Luhmanns to begreper, men ender opp med å se på dem som mindre avskilte enn det Luhmann beskriver: "Trust is ... a particular type of confidence rather than something distinct from it. ... All trust is in a certain sense blind trust!" (Giddens 1990: 32-33). Grunnen til at Giddens insisterer på dette er at han er opptatt av å skildre visse psykologiske konsekvenser av moderniteten. I *Modernity and Self-Identity* (1991) bygger Giddens på arbeidet til Erikson (1950) og hans fokus på barnets umiddelbare, blinde tillit. Giddens argumenterer for at dette legger grunnlaget for en ontologisk sikkerhet som individene bringer med seg til voksenalder, og at dette fortsetter å prege deres tillitsforhold til modernitetens komplekse systemer og institusjoner. I min oppgave vil jeg likevel følge Luhmann og definere tillit på en slik måte at det er en relasjon som til en viss grad baserer seg på bevisste, frivillige valg. Å ikke gjøre dette, mener jeg vil gjøre det vanskelig å skille tillit fra andre beslektede begreper, og dermed vanskeliggjøre analysen.

2.1.3. Systemtillit og institusjonell tillit

De fleste diskusjoner rundt tillit tar utgangspunkt i forhold mellom mennesker, men noen forskere velger også å beskrive individers forhold til systemer eller institusjoner som et tillitsforhold. Dessuten er det vanlig i spørreundersøkelser – slik som de som skal analyseres i denne oppgaven – å

⁵ Forskjellen mellom "trust" og "confidence" er ikke like tydelig på norsk, siden "confidence" blant annet kan oversettes til "tillit". En oversettelse av "confidence" som kunne fungere i denne sammenheng er "fortrolighet". Begrepet "familiarity" er også viktig i Luhmanns analyse.

spørre respondentene hvor stor grad av tillit de har til institusjoner, slik som regjeringen, politiske partier, EU osv.

I tillitslitteraturen er det ofte ingen klar begrepsmessig grensdragning mellom systemtillit og institusjonell tillit. Gulbrandsen (2000: 89) bruker for eksempel systemtillit og tillit til institusjoner som synonymmer. *Collins Dictionary of Sociology* (Jary og Jary 2000) definerer systemer, i videste forstand, som "any area of organized social provision" (s. 625), og institusjoner defineres som "an established order comprising rule-bound and standardized behaviour patterns" (s. 302). Med utgangspunkt i slike vide definisjoner, kan man oppfatte både institusjoner og systemer som noe som i videste forstand bare er en ordning av sosiale fenomen, med en viss utstrekning og stabilitet i tid og rom. Likevel er det *ikke* like begreper, og i denne oppgaven vil jeg skille mellom systemtillit og tillit til institusjoner. Den videre diskusjonen vil vise hvordan jeg oppfatter de to begrepene som forskjellige. Jeg vil først diskutere systemtillit, for så å beskrive institusjonell tillit.

Det er delte meninger om det er en korrekt bruk av tillitsbegrepet, når man anvender det på systemer. Luhmann (1999: 93) er kjent for tidlig å ha analysert forholdet mellom personlig tillit og systemtillit. Luhmann tar utgangspunkt i tilliten mellom mennesker. Han mener at tillit vokser frem over tid i forhold til personer vi har kontakt med og som ikke har skuffet vår tillit. Men hvis dette er tilfelle, hvordan kan da tillit til systemer være mulig? Det er ikke mulig å "bli kjent med" systemer eller systemers aktører på samme måte som med mennesker vi "kjenner". Den type systemer Luhmann diskuterer, er de Talcott Parsons beskriver som "generaliserte kommunikasjonsmedia": penger, autoritet og kunnskap. Dette er media som kan brukes av flere enn bare personer som kjenner hverandre. Luhmann mener det er mulig å stole på disse systemene, men at dette er en annen type tillit en personlig tillit. På samme måte som med personlig tillit, er systemtillit erfaringsbasert: Erfaringen av at personen eller systemet ikke har skuffet oss så langt, gjør at vi stoler på personen eller systemet i fremtiden. Men erfaring er ikke den eneste grunnen til at vi stoler på mennesker. Som nevnt, er tillit også et slags moralsk løfte, basert på opplevelsen av den andres personlighet. Dette moralske, relasjonelle aspektet kan ikke fungere på samme måte, når vi har tillit til systemer, for eksempel en valuta. Man kan ikke ha en gjensidig, moralsk forpliktelse til et system på samme måte som man kan ha det til en annen person. Luhmann mener at det som kommer i stedet for en moralsk relasjon er det at vi stoler på et systems indre kontrollmekanismer. Et eksempel er at vi stoler på at sentralbanken vil prøve å hindre inflasjon ved å drive rentepolitikk. Vi forventer at systemer har innebygde, kritiske, selvregulerende kontrollmekanismer. Dette er grunnen til at vi kan

stole på systemer, ifølge Luhmann. Merk også at når det gjelder systemtillit, så kan tillit og mistillit trives side ved side; for personlig tillit, er det ofte slik at mistillit må ”kobles ut” hvis tillitsforholdet skal fungere. Det vil skade en nær relasjon hvis man hele tiden er mistroisk og holder åpen muligheten for at tilliten kan sviktes.

Giddens mener også at det er mulig å stole på systemer. Systemtillit hos Giddens defineres i forhold til det han kaller ekspertsystemer og ”symbolic tokens”. ”Symbolic tokens” defineres som ”media of interchange which can be ’passed around’ without regard to the specific characteristics of individuals or groups that handle them at any particular juncture” (Giddens 1990: 22). Denne definisjonen ligner på Parsons’ ”generaliserte kommunikasjonsmedia” som Luhmann analyserer når han beskriver systemtillit (selv om Giddens til en viss grad distanserer seg fra disse to teoretikernes bruk av begrepet (*ibid.*: 23)). Ekspertsystemer defineres av Giddens som ”systems of technical accomplishment or professional expertise that organise large areas of the material and social environments in which we live today” (*ibid.*). Med dette utgangspunktet mener også Giddens at systemtillit er mulig, og at systemtillit delvis konstitueres av vår tillit til systemers kunnskapsbase og kritiske refleksivitet (*ibid.*: 86). Giddens mener også at vår tillit til systemer først og fremst baseres på vår forståelse av systemet som helhet, men at vår tillit kan påvirkes av våre møter med de menneskene som ”bemanner” systemets forskjellige roller.

2.1.4. Claus Offes analyse av tillit til institusjoner

I Claus Offes tekst *How can we trust our fellow citizens?* (1999) beskrives perspektiver som ligner Luhmanns og Giddens’, men Offe uttrykker også motstridende synspunkter. Offes viktigste bidrag i denne sammenhengen, er at han skifter fokuset fra systemtillit til institusjoner og tillit. Denne oppgaven analyserer tillit til institusjoner, og Offes tekst bidrar med nyttige teoretiske nyanseringer og analytiske verktøy.

Også Offe tar utgangspunkt i Parsons’ generaliserte kommunikasjonsmedia, og mener at ”the social order of modern society is reproduced through a mix of three major media of coordination” (*ibid.*: 42): penger, autoritet og kunnskap. Men Offe skiller seg fra Luhmann og Giddens ved at han ikke mener man kan ha tillit til slike systemer. Han mener heller ikke at slike systemers innebygde, selvkontrollerende mekanismer er tillitsskapende, siden slike systemer likevel alltid vil være usikre, formbare og omstridte (*ibid.*: 66). Offe ser tvert i mot på disse systemene som et kvalitativt

annerledes *alternativ* til tillit. Tillit har den fordel at det ofte er et mer fleksibelt og effektivt verktøy for sosial koordinasjon. Koordinasjon basert på penger, autoritet og kunnskap er ofte mer kostnadskrevenne enn koordinasjon basert på tillit⁶. Et illustrerende eksempel er forholdet mellom arbeidsgiver og arbeidstager. Hvis dette er et tillitsforhold, vil arbeidsgiver kunne gi arbeidstager stor grad av autonomi. Hvis tilliten mangler, må arbeidsgiver kontrollere arbeidstager på andre måter. Dette kan være ved hjelp av provisjon eller bonusordninger (koordinasjon basert på penger), overvåkning av arbeidstager (kunnskap), eller andre former for straff eller belønning (autoritet). Siden alle disse formene er ressurskrevenne, er tillit ofte en bedre koordinasjonsform, men – i motsetning til penger, kunnskap og makt – er ikke tillit en ressurs man lett kan skaffe seg. Strategiske forsøk på å skape tillit vil ofte virke mot sin hensikt, siden tillit konstitueres av moralske og personlige mellommenneskelige forpliktelser. Tillit ”can neither be bought nor ordered nor taught within the framework of formal curricula” (*ibid.*). Tillit er ikke en strategisk ressurs på samme måte som penger, kunnskap og autoritet. Samtidig er tillit noe som i mange sammenhenger er høyst ønskelig. Hovedspørsmålet for Offe blir derfor: Hvordan skapes tillit, spesielt en tillit som er mer generell enn den nære, personlige tilliten? I følge Offe kan vi ikke ha tillit til systemer på den måten Luhmann og Giddens beskriver det. I stedet vektlegger Offe hvordan *institusjoner* kan være tillitsskapende og beskriver forholdet mellom tillit og institusjoner på denne måten:

Institutions, if appropriately designed, can enable us to trust persons whom we have never had contact with and whom we share no relevant communal allegiance. It is not obvious how this happens, as institutions are not like persons as they cannot themselves be the object of trust. Strictly speaking, only actors can be trusted, as they are the only units capable of reciprocating trust (*ibid.*: 70).

Offe mener at å uttrykke tillit til institusjoner altså er en metonymi, hvor vi egentlig uttrykker tillit til personene som bemanner institusjonene, eller andre personer som påvirkes av institusjonen. Dette er i overensstemmelse med det at bare personer i er stand til å inngå i gjensidige moralske relasjoner. Men den relasjonen vi inngår i med mennesker i institusjoner, er i overveldende grad konstituert av institusjonen, ikke av personlige egenskaper ved de partikulære menneskene man kommer i kontakt med. Det er hovedsaklig egenskaper ved institusjonen som bestemmer hvordan vi opplever disse

⁶ Et lignende argument finnes hos Paul S. Adler i *Market, Hierarchy, and Trust: The Knowledge Economy and the Future of Capitalism* (2001). Her identifiserer Adler tre idealtypiske former for koordinasjon: penger, autoritet og tillit. Han hevder at tillit er den best egnede koordinasjonsformen i kunnskapsøkonomier.

relasjonene. Derfor virker det meningsfylt at tilliten som er et resultat av dette, kan beskrives som tillit til institusjoner. Offe bruker også uttrykket ”tillit til institusjoner” (*ibid.*).

2.1.5. Politiske institusjoner og ordensinstitusjoner

Offes synspunkter gjør at jeg mener det er teoretisk meningsfylt å analysere tillit til institusjoner, men gjelder dette alle institusjoner? Gulbrandsen, med utgangspunkt i samme definisjon av tillit som i denne oppgaven, mener at tillit til institusjoner er mulig, men ikke til alle typer institusjoner. For at vi meningsfylt skal kunne snakke om institusjonell tillit, stiller Gulbrandsen tre krav: Institusjonene må være klart identifiserbare og avgrensede, det må være institusjoner man kan velge å slutte seg til eller ikke, og tilknytting til institusjonen må være av en slik art at den skaper risiko og mulighet for tap (Gulbrandsen 2000: 92). Årsaken til disse kravene springer ut fra definisjonen av tillit som beskriver et tillitsforhold som frivillig, relasjonelt og preget av risiko. Gulbrandsen mener at flyselskaper er et godt eksempel på institusjoner som oppfyller disse kravene: De er avgrensede (de preger bare en liten og bestemt del av vår hverdag, er lett å skille fra hverandre og er lett å skille fra andre institusjoner), vi bruker dem frivillig, og bruk av dem er knyttet til risiko (f.eks. forsinkelse, ulykke o.l.). Derimot mener Gulbrandsen at det er ”usikkert om en del av de empiriske undersøkelsene av borgernes ’tillit’ til ulike institusjoner i samfunnet egentlig dreier seg om systemtillit⁷” (*ibid.*). Siden denne oppgaven analyserer tillit til seks slike samfunnsinstitusjoner basert på empiriske undersøkelser, vil jeg drøfte Gulbrandsens innsigelser. De seks institusjonene som skal behandles i denne oppgaven er regjeringen, politiske partier, stortinget, domstolene, den offentlige forvaltning og politiet. Disse kan deles opp i *politiske institusjoner*, preget av politisk valgte aktører og fokus på konflikt (regjeringen, politiske partier og stortinget), og *ordensinstitusjoner*, preget av byråkratiske ansettelsesordninger og fokus på å følge regler (domstolene, den offentlige forvaltning og politiet). Er dette avgrensede institusjoner den vanlige borger kan forholde seg til med frivillighet og med mulighet for gevinst eller tap?

Både de politiske institusjonene og ordensinstitusjonene påvirker livene våre på mange måter, ofte med stor effekt. De bestemmer hvor mye skatt vi må betale, hvilke offentlige tjenester vi har krav på, om vi skal straffes, hva slags straff vi får osv. Det er altså tydelig at vårt forhold til disse institusjonene er preget av risiko; det som er mindre sikkert, er i hvilken grad det er preget av

⁷ Gulbrandsen skiller som nevnt ikke mellom ”systemtillit” og ”institusjonell tillit”. I flere senere artikler analyserer Gulbrandsen (2005, 2007) borgernes tillit til forskjellige samfunnsinstitusjoner.

frivillighet. Det er to grunner til dette: Institusjonene omslutter folks liv i så stor grad at man ikke kan velge dem bort, og institusjonene tvinger ofte sine handlinger gjennom med legale sanksjoner og voldsmakt uavhengig av våre valg. Man kan normalt ikke velge å ikke betale skatt, å ikke måtte gå i fengsel osv. Til en viss grad har Gulbrandsen rett: Deler av vårt forhold til disse institusjonene oppfyller ikke kravene til hva vi kan kalle en tillitsrelasjon, ut fra definisjonen av tillit som vektlegger frivillighet. Det eksisterer likevel frivillige relasjoner til institusjonene vi kan inngå i.

Alle *ordensinstitusjonene* griper inn i personers liv på måter man normalt ikke kan velge bort, men det finnes også en mengde situasjoner hvor man *kan* velge å inngå i relasjoner med disse institusjonene. Eksempler på dette er: å levere inn en klage til myndighetene og forvente at denne vil bli behandlet på en riktig måte, å velge å ta en sak opp i rettssystemet, å velge å bruke offentlige tjenester i stedet for private, å anmelde en forbrytelse til politiet. Det er for eksempel en tendens til at kvinner i Norge velger å ikke anmelde voldtektssaker. En av grunnene til dette kan være at de ikke har tillit til at politiet og rettssystemet har "vilje" og evne til å forfølge slike saker.

De *politiske institusjonene* har meget stor grad av påvirkningskraft på individene i et land, men mulighetene for å inngå i frivillige, gjensidige tillitsforhold til disse institusjonene og deres representanter er begrensede, kanskje i mindre grad enn i forhold til ordensinstitusjoner. Det typiske eksempelet på en slik relasjon er den "tillitserklæring" man gir når man stemmer ved et valg. Her velger man frivillig om man vil stemme og hvem man vil stemme på. Dessuten er det en velkjent risiko for at kandidaten eller partiet som får din stemme, ikke vil holde sine valgløfter hvis de blir valgt. (Mange sier at de ikke har tillit til politikere nettopp på grunn av dette: De lover alltid, men holder aldri sine løfter.) Selv om valgresultatene som helhet er en ettertraktet ressurs for de politiske partiene, må man likevel kunne si at den enkeltes stemmegivning (hvert andre år i Norge) er en relativt lite viktig del av individenes liv. Hvis denne aktivitet er det eneste som konstituerer vårt tillitsforhold til politiske partier, stortinget osv., så må dette kunne sies å være en svak relasjon, sammenlignet med andre relasjoner til personer og institusjoner som opprettholdes daglig eller ukentlig. Det finnes også andre måter å inngå i aktive relasjoner med de politiske institusjonene: være partimedlem, delta på politiske møter, selv stille til valg osv. For mange er dette likevel ikke en stor del av deres dagligliv. Likevel er det slik at mange engasjerer seg i de politiske institusjonene og er opptatt av hvor tillitsverdige de er. Selv om det stemmer at forholdet til disse i liten grad er preget av frivillighet, virker det som at mange opplever forholdet til for eksempel politikere og regjeringer som et tillitsforhold. Dette gjør at jeg vil betrakte tillit til politiske institusjoner som noe meningsfylt.

Nøyaktig hva som kjennetegner dette tillitsforholdet vil vi forstå bedre når vi forstår hva som påvirker graden av tillit til institusjoner.

2.2. Faktorer som påvirker tillit

Hvis man aksepterer det som meningsfylt at individer har tillit til institusjoner, kan man videre spørre hva som påvirker graden av institusjonell tillit, hva som er årsaken til institusjonell tillit og hva som skaper mistillit. Litteraturen om tillit viser at forskerne nærmer seg dette spørsmålet på mange ulike måter. Jeg mener at forskjellige teoriene om hva som påvirker institusjonell tillit kan klassifiseres ut i fra det følgende skjema (tabell 2.1.). I denne oppgaven vil jeg benytte meg av flere teoretiske tilnærminger, siden ett perspektiv alene ikke kan gi alle svarene på hvordan tilliten påvirkes. Jeg vil la kategoriene i tabell 2.1. strukturere teoriene, hypotesene, variablene og de empiriske analysene. Skjemaet baserer seg på en tredeling. Som beskrevet ovenfor, er all tillit relasjonell, likevel er det slik at noen av faktorene som påvirker tilliten først og fremst knyttes til individet, andre til institusjonen individet har tillit til, mens andre igjen først og fremst knyttes til selve tillitsrelasjonen. Fenomenene kan likevel ofte være overlappende, så disse kategoriene må betraktes som analytiske idealtyper.

Tabell 2.1. Faktorer som påvirker institusjonell tillit

1.	2.	3.
Individet	Tillitsrelasjonen	Institusjonen
a. Grunnleggende egenskaper ved individet som påvirker tilliten uavhengig av kjennetegn ved tillitsrelasjonen og institusjon b. Individets grad av <i>ressurser</i>	a. Grad av <i>kunnskap</i> om institusjonen b. Grad av <i>kontakt</i> med institusjonen (og generell tillitsskapende samfunnskontakt) c. Grad av likhet i <i>verdier</i> mellom individ og institusjon	a. Institusjonen <i>evner</i> og <i>ressurser</i> som gjør at den kan oppfylle tilliten b. Institusjonens <i>regler</i> , <i>verdigrunnlag</i> og <i>etos</i> som gjør at den prioriterer å oppfylle tilliten

Et fjerde element som også kan påvirke tilliten er den kulturelle og samfunnsmessige konteksten tillitsrelasjonen eksisterer innenfor. Det er et makroperspektiv som vektlegger hvordan

forskjellige grupper, land og regioner preges av forskjellige ”tillitsklima” som også vil påvirke tillitsrelasjoner på mikronivå (se f.eks. Newton 2004) (Listhaug og Wiberg (1995) beskriver f.eks. Norge som et land med høyt tillitsnivå.)

2.2.1. Faktorer knyttet til individet

Punkt a i kolonne 1 i tabell 2.1. beskriver variabler, som påvirker tilliten til institusjoner, som først og fremst lokaliseres hos individet. Dette er grunnleggende kjennetegn ved mennesker som vil påvirke deres grad av tillit uavhengig av hvilken konkret tillitsrelasjon de inngår i. En del forfattere, blant annet Giddens (1991), vektlegger hvordan grunnleggende psykologiske egenskaper hos en person er knyttet til tillit. Noen vil mene at slike egenskaper kan påvirke personens tendens til å utvise tillit, i stor grad uavhengig av en konkret evaluering av det faktiske tillitsforholdet man går inn i. Uslaner (2002) kan sees på som en representant for en slik sosialpsykologisk tilnærming til tillit, siden han mener at tillit formes tidlig i livet, spesielt gjennom forholdet til foreldre. Noen forfattere (Hanse og Tjerbo 2003, Rygge 2004) bruker respondenters svar på spørsmål om ”folk flest” er til å stole på, er ærlige osv. som en indikator på en slik grunnleggende generell tendens til tillit. Jeg er ikke sikker på om dette er riktig, og i denne sammenhengen er det slett ikke sikkert at en slik personlig tillit er det som fører til institusjonell tillit. Hvis disse formene for tillit korrelerer, kan det være et uttrykk for at disse formene for tillit er et resultat av bakenforliggende variabler, eller at det faktisk er institusjonell tillit som fører til personlig tillit⁸. Disse usikkerhetsmomentene gjør at jeg velger å ikke operasjonalisere teorien om at individer har en grunnleggende, generell tendens til tillit.

Andre grunnleggende kjennetegn ved individet er kjønn og alder. Hvis individers kjønn gjør at de møter og opplever institusjoner annerledes, kan kjønn påvirke tilliten. Alder kan også påvirke tilliten, enten ved at eldre mennesker har vokst opp med andre verdier, erfaringer og kognitive kategorier som gjør at de evaluerer institusjoner annerledes, eller at graden av tillit endres med alderen, for eksempel at økt alder fører til mer sosialisering og samfunnskontakt og kontakt med institusjoner, og at dette igjen påvirker tillitsnivået.

⁸ Herreros (2004) og Rothstein og Stolle (2002) har argumentert for at det er velfungerende institusjoner som skaper både institusjonell tillit og personlig tillit og sosial kapital, ikke omvendt. Hvis dette stemmer vil eventuell korrelasjon mellom sosial og institusjonell tillit være spuriøs. Se drøftingen rundt sosial kapital nedenfor.

Punkt b i kolonne 1 beskriver hvordan individers grad av ressurser påvirker tilliten. Ressurser beskriver her alle typer ressurser (materielle eller ikke-materielle) som gir individer sosiale fordeler. Eksempler på dette kan være økonomisk kapital, sosial status, formelle titler og grader osv. Den teoretiske antagelsen er at større grad av ressurser er tillitsskapende. Offe oppsummerer årsaken til dette på denne måten:

[...] This would suggest another version of the rule that the rich and the secure (or knowledgeable and powerful) trust more; for they have less to lose, relative to what they already have, from misallocated or overextended trust (Offe 1999: 72).

Tillitsdefinisjonen ovenfor beskriver alle tillitsrelasjoner som risikofylte. Hvis tilliten brytes og man påføres tap, vil tapet og tillitsbruddet oppleves som større for de som har mindre å miste. Et eksempel kan være at man velger å bruke tid og penger på å ta opp en sak i rettsapparatet, som man så taper⁹.

Det finnes flere årsaker, som Offe ikke nevner, til at de med flere ressurser har større tillit. For det første kan flere ressurser gi muligheter til å påvirke en tillitsrelasjon på en måte som minker risikoen for tap. Et eksempel kan være at dyre advokater kan øke sannsynligheten for å vinne en rettsak. Ressurser i form av høy status kan også føre til positiv forskjellsbehandling¹⁰.

For det andre kan også flere ressurser gjøre det mulig å unngå spesielt risikofylte tillitsrelasjoner. Definisjonen av tillit beskriver hvordan tillitsrelasjoner skal være frivillige, men det kan likevel eksistere former for "myk tvang". For eksempel vil et individ med få ressurser som mister jobben, raskt måtte finne seg en ny jobb. Da kan det være at hun må velge å takke ja til en av de første jobbmulighetene hun tilbys, selv om dette kan være en stilling som innebærer en stor risiko for at de forventningene man har til en jobb ikke oppfylles. En person med flere ressurser derimot vil ha muligheten til å bruke mer tid og undersøke forskjellige muligheter før hun tar et endelig valg.

Disse tre faktorene – relativt mindre å tape, mulighet til å påvirke tillitsrelasjonen og muligheten til å unngå spesielt risikofylte relasjoner – gjør at jeg forventer at individer med flere ressurser utviser større tillit.

⁹ Gulbrandsen (2000: 75) beskriver et lignende synspunkt som Offe.

¹⁰ Et eksempel på en studie som undersøker om det er en sammenheng mellom sosial status og straffutmåling kan man finne hos Skog (2004: 47).

2.2.2. Faktorer knyttet til institusjonen

Når man analyserer oppslutning om institusjoner er det vanlig å fokusere på *hvordan* institusjoner opererer og *hva* de oppnår, det Christensen og Lægread kaller ”support for process and support for output” (2003: 12). Det første beskriver oppslutning basert på verdispørsmål og en opplevelse av lik behandling, mens det siste beskriver oppslutning som et resultat av effektivitet og tjenesteyting¹¹.

Hvis en institusjon mangler ressursene, strukturen eller forutsetningene som skal til for å fungere og levere de tjenestene man forventer, vil dette skade tilliten. Dette er likevel ikke en faktor som utelukkende beskriver egenskaper ved institusjonen, siden mennesker vil ha forskjellige forventninger og meninger om i hvilken grad institusjoner skal levere varer og tjenester.

En analyse av tillit og institusjoner må også ta hensyn til at individer har forventninger til *hvordan* en institusjons operasjonsmåte skal formes av normer og regler. Disse normene kan være nedskrevne i regelverk, eller i større grad eksistere som en uskreven moralkode. Offe mener at institusjoner kan være tillitsskapende, og når han forklarer hvorfor, vektlegger han først og fremst at dette er et resultat av institusjonenes uskrevene moralkode: Institusjoner ”provide normative reference points and values that can be relied upon in order to justify and make sense of those rules. Institutions, in other words, are endowed with a spirit, an ethos, an implicit moral theory” (Offe 1999: 70). På samme måte som med tillitsforhold mellom personer, er personers forhold til institusjoner preget av en dobbelthet. På den ene siden er det snakk om et pragmatisk, instrumentelt forhold som fokuserer på hva man kan oppnå; på den andre siden er det snakk om en felles moralsk forståelse¹². Det er kombinasjonen av disse to som gjør det mulig å stole på institusjoner. Å stole på en institusjon betyr ifølge Offe:

Knowing and recognizing as valid the value and form of life incorporated in an institution and deriving from this assumption that this idea makes sufficient sense to a sufficient number of people to motivate their ongoing active support for the institution and the compliance with its rules (*ibid.*).

En institusjons lovverk og ”etos” er ikke det samme som en persons moral eller karakter, men det er likevel en parallell mellom de to. Som vi har sett, er ikke personlig tillit bare basert på erfaring av

¹¹ Rothstein og Stolle (2002: figur 1) skiller mellom ”effectiveness” og ”fairness and bias”.

¹² Offe beskriver hvordan allerede Weber var klar over at legal autoritet ikke var nok i seg selv, men måtte suppleres med ”the hidden normative content of formal correctness” (Offe 1999: 68) og personlig lederskap. Webers analyse i *Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd* (2005) viser hvordan et moralsk etos underbygger senere institusjonelle endringer.

den andres tidligere handlinger og en kalkulasjon av fremtidige handlinger, det er også en ide om at den man gir tillit har moralske egenskaper som gjør at hun vil respektere tilliten. Hos en person kan slike egenskaper være ærlighet, empati, æresfølelse osv., men hvilke moralske egenskaper må en institusjon inneha for å være tillitsskapende? Offe svarer på dette ved å bruke begrepene sannhet ("truth") og rettferdighet ("justice"). Han mener videre at disse manifesterer seg i passiv og aktiv form hos tillitsskapende institusjoner (*ibid.* figur 3.1.). Den passive formen "sannhet", kommer til uttrykk ved at institusjoner fremmer ærlighet og kritisk overvåker og straffer brudd på dette. Den aktive formen av "sannhet" er at institusjoner holder løfter og stiller til ansvar de som begår løftebrudd. Institusjoner uttrykker "rettferdighet" passivt gjennom "fairness, impartiality and neutrality" (*ibid.*: 74) – det vil si at institusjonen genererer tillit når den ikke diskriminerer, men er i stand til å behandle ansatte og klienter uavhengig av individuelle ulikheter. Den aktive formen av rettferdighet er solidaritet: Tilliten øker når institusjoner aktivt prøver å kompensere for forskjeller hos befolkningen, spesielt forskjeller som ikke er frivillig valgt og som forårsaker forskjeller i livssjanser (*ibid.*: 75).

Spesielt denne siste kategorien – "solidaritet" - vil være et viktig teoretisk referansepunkt i denne oppgaven. Derfor er det viktig å merke seg en potensiell konflikt Offe ikke kommenterer, nemlig det at det kan oppstå et motsetningsforhold mellom den passive og aktive formen av "rettferdighet". Som Offe selv påpeker er institusjoner – og institusjoners verdigrunnlag – alltid omstridte ("contested") og formbare (*ibid.*: 66). Derfor er det ikke nødvendigvis gitt i hvilken grad, og til hvem, solidaritet skal utvises. En grunn til dette er nettopp det at man forventer at institusjoner skal være nøytrale og upartiske¹³ (den passive formen av rettferdighet), mens solidaritet er en form for (positiv) forskjellsbehandling.

Offes beskrivelse av hvordan disse verdiene er tillitsskapende er ment som en universell (om enn hypotetisk) beskrivelse av *de* sentrale verdier som påvirker hvordan alle institusjoner skaper eller ødelegger tillit. Det kan likevel være vanskelig å forestille seg hvordan disse abstrakte verdiene manifesterer seg som konkret institusjonell praksis uten å ta hensyn til empiriske tilfeller. En empirisk og historisk tilnærming til institusjoner som kan supplere Offes analyse, er den Christensen og Læg Reid beskriver som et institusjonelt-kulturelt perspektiv. Deres analyse vektlegger hvordan

¹³ Rothsteins og Stollers (2002: 19) analyse har likhetstrekk med Offes. De vektlegger også "neutrality, fairness and impartiality", men ikke solidaritet på samme måte som Offe. Dette kan sees på som et uttrykk for at "solidaritet" er en mer omstridt faktor enn de andre kjennetegnene, når man diskuterer tillitsskapende institusjoner.

institusjoner inneholder et uformelt verdigrunnlag, på samme måte som Offe, men skiller seg fra Offe ved å vektlegge hvordan institusjoner har ulike og unike verdigrunnlag:

Over time institutional features evolve, as identities and informal norms and values are added to the more formal organizational features. Furthered by a mechanism of path-dependency, the system develops certain political and administrative traditions that make it distinctive or even unique (2003a: 9).

Dette perspektivet kan oppfattes som en antitese til Offes synspunkter, siden han hevder at det eksisterer generelle og universelle verdier som kjennetegner alle tillitsskapende institusjoner, mens Christensen og Læg Reid påpeker at institusjoners uformelle verdigrunnlag varierer og er unike. I denne oppgaven vil jeg likevel forsøke å kombinere disse perspektivene. Jeg vil ta utgangspunkt i Offes kategorier, men inspirert av Christensen og Læg Reid vil jeg også hevde at man må ta i betraktning hvordan disse verdiene kommer til uttrykk innenfor en bestemt historisk og geografisk ramme¹⁴. Siden denne undersøkelsen forsker på norske forhold, må man spørre hvordan institusjonell solidaritet kommer til uttrykk innenfor en norsk kontekst.

Det norske samfunnsmodellen kan beskrives som sosialdemokratisk og basert på et klassekompromiss¹⁵. En enkel og idealtypisk fremstillingen av utviklingen frem mot dette, vektlegger hvordan klassemotsetninger dempes gjennom omfordeling av ressurser, og hvordan stadig nye grupper integreres politisk og samfunnsmessig takket være omfattende rettigheter, utdanning og en aktiv, statlig inkluderingspolitikk. Stolenberg 2-regjeringen uttrykker for eksempel dette på sine nettsider: ”Regjeringens visjon er at Norge skal være verdens mest inkluderende samfunn. Alle skal, uavhengig av økonomisk og sosial bakgrunn, ha like muligheter, rettigheter og plikter til å delta i samfunn og arbeidsliv¹⁶”. Et eksempel på ”solidaritet” og inkludering er den aktive rollen staten har spilt når det gjelder likestilling mellom kjønnene. I mange sammenhenger krever offentlige institusjoner en viss kvinneandel, og det brukes flere forskjellige andre strategier for å bidra til at kvinner blir likt representert som menn i viktige samfunnsposisjoner. Dette har bidratt til at man har beskrevet det norske systemet som statsfeminisme. Disse aktive forsøkene på å

¹⁴ En annen teoritradisjon som også forsker på sammenhengen mellom institusjoner og samfunnet er ny-institusjonalisme (f.eks. DiMaggio og Powell 1983) slik det ble formulert på 1980-tallet og utover. Offes argument bygger ikke i stor grad på denne retningen, og jeg vil heller ikke bruke dem som en teoretisk referanse i denne oppgaven.

¹⁵ Offe (1981, 1985) har beskrevet hvordan den moderne velferdsstaten på forskjellige måter er et produkt av et kompromiss mellom kapitaleiere og arbeiderklassen. Staten spiller ofte en avgjørende rolle når det gjelder å skape og opprettholde et slikt kompromiss (Evens m.fl. 1985, Neuhauser 1993).

¹⁶ http://www.regjeringen.no/nb/om_regjeringen/stoltenberg-ii/De_store_oppgavene.html?id=85848, dato: 17. 5. 2009.

inkludere kvinner kan kategoriseres som den aktive formen for institusjonell rettferdighet som Offe beskriver som "solidaritet". Som nevnt er det likevel ikke gitt at høy grad av solidaritet alltid er tillitsskapende, siden borgerne vil ha forskjellige meninger om hvor aktivt "solidarisk" institusjoner skal være.

En annen type "solidaritet" som er omstridt, er hvor langt offentlige institusjoner skal gå i forhold til det å tillate innvandrere adgang til landet, og tilgang til samfunns-goder og stillinger. Det kan diskuteres om det er riktig at norske institusjoner spiller en aktiv, inkluderende rolle i forhold til innvandrere, men det finnes velgere og politiske grupper som mener at den norske stat og norske institusjoner går for langt når det gjelder å la innvandrere få adgang til det norske samfunn. Disse hevder at statlige institusjoner går for langt i å gi innvandrere "særinteresser", med andre ord det Offe beskriver som institusjoners aktive "solidaritet". Noen hevder også at institusjoner *ikke* skal behandle alle likt, men må prioritere visse grupper, for eksempel "etniske nordmenn" før "ikke-vestlige innvandrere". Dette illustrerer hvordan den passive formen for rettferdighet ("fairness, impartiality and neutrality") kan skape *mindre* tillit hos de som mener at visse grupper må prioriteres før andre.

2.2.3. Faktorer knyttet til tillitsrelasjonen

Tabell 2.1. identifiserer tre faktorer som påvirker tillit og som først og fremst er kjennetegn ved selve relasjonen mellom individet og institusjonen: kunnskap, kontakt og verdier.

Kunnskap som årsak til tillit

Tabell 2.1. beskriver hvordan mer kunnskap om en institusjon fører til større tillit til denne. Årsaken til dette er at større kunnskap gjør det lettere å håndtere forholdet til institusjonen. Mange institusjoner er komplekse, uoversiktlige størrelser, og kunnskap om hvordan de fungerer, oversikt over kommandohierarkier, kunnskap om søknadsprosesser osv. kan være en fordel når man skal forholde seg til dem. Dessuten kan større kunnskap gjøre at man møter institusjonene med mer realistiske forventninger om hva man kan oppnå. Begge disse faktorene vil derfor minske sannsynligheten for frustrasjon, skuffelse og mistillit.

Datasettene denne oppgaven baserer seg på inneholder ikke informasjon som kan brukes til å måle individers kunnskap om spesifikke institusjoner. Siden institusjoner er mangfoldige, er det også

vanskelig å skulle finne et allment mål på kunnskap om disse. Kanskje kunne forskjellige typer ”faktaspørsmål” om institusjoner være et slikt mål. Nedenfor beskriver jeg hvordan *kontakt* er tillitsskapende, og man må i den sammenhengen ta i betraktning at en av årsakene til dette er at kontakt fører til kunnskap, noe som både gjør tillitsforholdet enklere å håndtere og som også kan skape en følelse av fellesskap; å finne variabler som utelukkende måler kunnskapsdimensjon er derimot vanskelig. I denne oppgaven vil jeg bruke utdanningsnivå som et mål på kunnskap om institusjoner. Utdanning, både på lavere og høyere nivå, gir på forskjellige måter kunnskap om det norske samfunn og norske institusjoner. Dessuten kan en generell evne til å forholde seg til skriftlig materiale og abstrakt kunnskap være en fordel når man forholder seg til byråkratier som baserer seg på kodifiserte og nedskrevne regelverk.

Problemet med å bruke utdanningsnivå som et mål på kunnskap om institusjoner, er at utdanning er et komplekst fenomen som er mer enn bare denne typen kunnskap, og som inneholder faktorer som kan påvirke tilliten ut i fra andre typer årsaksforhold. Utdanningsprosessen kan sees på som en sosialiseringssprosess hvor man inkorporerer forskjellige typer *verdier*; høy utdanning kan sees på som en kilde til makt, status, nettverk og sosial posisjon; og høy utdanning kan forme ens *kontaktmønstre* med institusjoner. Alle disse faktorene – også beskrevet i denne oppgaven – kan påvirke den institusjonelle tilliten. Hvis analysen viser en positiv korrelasjon mellom utdanningsnivå og tillit, må man derfor være forsiktig med å konkludere at det er større *kunnskap* om institusjoner som er årsaken, siden alle disse andre faktorene også kan ha påvirkningskraft. Dette gjør at utdanning har lav innholdsvaliditet (Grønmo 2004:232) som et mål på ”kunnskap om institusjoner”.

Kontakt som årsak til tillit

Tillit er ofte resultat av en langvarig kontakt mellom to parter (Luhmann 1999). En tillitsrelasjon krever i det minste et minimum av kontakt for i det hele tatt å kunne eksistere, og noen tillitsrelasjoner oppstår ikke før etter lengre tid med kontakt. En årsak til dette er at man da får muligheten til å teste relasjonen. Derfor kan også kontakt føre til mistillit, hvis kontakten viser at personen eller institusjonen ikke vil eller kan leve opp til tilliten. Kontakt kan altså også føre til mistillit, men da vil gjerne kontakten brytes, så langvarig kontakt kan sees på som noe som oftest skaper og forsterker tillit.

Institusjoner er komplekse, vidtrekkende og mangfoldige. Dette gjør at kontakt med disse kan få mange flere former enn vanlig kontakt med personer. De datasettene som denne oppgaven baserer seg på gjør det først og fremst mulig å måle elitegruppens kontakt med institusjoner og deres representanter. Gulbrandsen (2005: 121, 2007: 198) har også beskrevet hvorfor han mener kontakt er tillitsskapende. Han refererer til Blaus (1964) og Colemans (1990) tillitsdefinisjoner og hvordan disse mener at tilliten øker gradvis i takt med hvor ofte individer møtes. Videre påviser Gulbrandsen at elitemedlemmer med arbeidserfaring fra institusjoner og stor grad av kontakt med toppledere i institusjoner, har større tillit til disse institusjonene. Jeg deler Gulbrandsens antagelser og vil teste om de bekreftes av mine egne analyser.

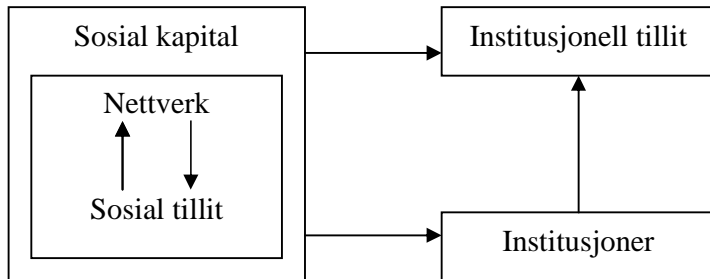
I tillegg til å hevde at spesifikk kontakt med institusjoner er tillitsskapende, kan man også argumentere for at forskjellige former for *generell* samfunnskontakt kan skape større tillit til institusjoner. Putnams (2000) teorier om sosial kapital¹⁷ kan tolkes som en utgave av dette argumentet. Jeg vil nå drøfte sammenhengen mellom sosial kapital og institusjonell tillit, men i denne oppgaven vil sosial kapital *ikke* være et sentralt teoretisk begrep. Årsaken til dette er at jeg mener det er problemer knyttet til selve begrepet, og problemer knyttet til hvordan man oppfatter sammenhengen mellom sosial kapital og institusjonell tillit. Jeg vil likevel nyttegjøre meg av noen aspekter ved Putnams teorier, uten å bruke sosial kapital-begrepet. Den videre redegjørelsen vil forklare hvorfor.

Sosial kapital skapes og eksisterer i møte mellom individer og består av sosiale nettverk og tillit (Putnam 2000: 23). På samme måte som Tocqueville [1840] (1995) mener Putnam at deltagelse i frivillige organisasjoner er noe som både skaper tillit og muliggjør demokratiet. Han mener å kunne vise at sosial kapital har minket i USA siden Andre verdenskrig, og mener at nedgang i organisasjonsdeltagelse har mye av skylden for dette. Han mener også at forskjeller i sosial kapital kan forklare regionale demokratiske forskjeller i Italia (Putnam m.fl. 1993). Putnam vektlegger hvordan aktiv organisasjonsdeltagelse skaper tillit og bedre, mer velfungerende samfunn. Spesielt den type tillit og nettverk som inkluderer flere enn egen etnisitet, klasse eller lignende, er viktig for samfunnet – denne typen sosial kapital beskriver Putnam som *bridging*, mens den mer ekskluderende formen kaller han *bonding*.

¹⁷ Teoretiker med andre synspunkter på sosial kapital er Coleman (1988, 1990) og Bourdieu (1986) (Bourdieu og Wacquant 1996). Putnams bruk av sosial kapital baseres i stor grad på Colemans analyser av begrepet.

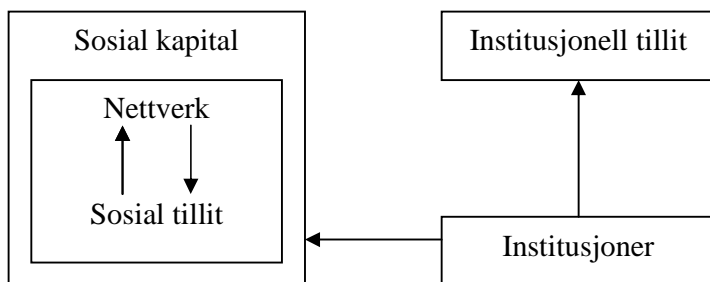
Et spørsmål er om det er tillit som fører til deltagelse i nettverk, eller om det er deltagelse som skaper tillit. Putnam ser ut til å mene at det er begge deler, men han fokuserer spesielt på deltagelse som den avgjørende faktor (Putnam 2000: 19). Putnam mener at offentlige institusjoner *ikke* skaper sosial kapital, men må komme inn som mindre effektive alternativ når sosial kapital mangler (*ibid.*: 346). Sosial kapital er avgjørende for et samfunn og dets offentlige institusjoner: “The performance of our democratic institutions depends in measurable ways upon social capital” (*ibid.*: 349). Likevel mener Putnam at det ikke er en enkel sammenheng mellom sosial tillit og tillit til institusjoner: “Trust in government may be a cause or a consequence of social trust, but it is not the same thing as social trust” (*ibid.*: 137). Et slikt utsagn problematiserer studier, slik som Hansen og Tjerbo (2003), hvor man med utgangspunkt i Putnam bruker sosial kapital (sosial tillit og organisasjonsdeltagelse) som uavhengige variabler for å forklare individers forhold til institusjoner. Det finnes likevel argumenter hos Putnam som rettferdiggjør Hansens og Tjerbos framgangsmåte. En måte å tolke Putnams teorier og syn på årsakssammenhenger, kommer til uttrykk i figur 2.1. Sosial kapital (bestående av sosial tillit og nettverk som gjensidig påvirker hverandre) fører til velfungerende institusjoner, som igjen vil føre til tillit til disse institusjonene. En slik modell vil være tidsavhengig, siden sosial kapital først må skape velfungerende institusjoner, som så kan antas å skape institusjonell tillit hos befolkningen. Med andre ord: Mye sosial kapital bør føre til høyere institusjonell tillit på et senere tidspunkt. Hansen og Tjerbo gjør ikke en slik problematisering, og ser etter en direkte sammenhenger mellom sosial kapital og institusjonell tillit. En slik direkte sammenheng kan likevel forklares ved at sosial kapital er overførbart: Man kan forvente at sosial tillit og organisasjonsdeltagelse skaper en type generell tillit som individer overfører til andre deler av samfunnet, slik at den også kan komme til uttrykk som institusjonell tillit. Dette beskrives i figur 2.1. ved hjelp av den pilen som går direkte fra sosial kapital til institusjonell tillit.

Figur 2.1. Sammenhenger mellom sosial kapital, institusjoner og institusjonell tillit med utgangspunkt i en type tolkning av Putnams teorier

En mer fundamental kritikk av Putnams teorier om forholdet mellom sosial kapital og institusjoner er formulert av blant annet Herreros (2004: kap. 6) og Rothstein og Stolle (2001, 2002). Disse argumenterer for at det ikke er sosial kapital som skaper velfungerende institusjoner, men omvendt. Gode institusjoner (slik f.eks. Offe beskriver dem) vil skape et velfungerende samfunn som stimulerer den sosiale, mellommenneskelige tilliten og legger grunnlaget for institusjonell tillit. Denne alternative forståelse tegnes opp i figur 2.2. Her ser vi at en eventuell korrelasjon mellom sosial tillit og institusjonell tillit vil være en spuriøs sammenheng: Begge deler vil være en effekt av velfungerende institusjoner.

Figur 2.2. Sammenhenger mellom sosial kapital, institusjoner og institusjonell tillit hvor institusjoner er den viktigste faktor

Sannsynligvis bidrar begge modellene med en delvis riktig beskrivelse, og man kan også finne argumenter hos Putnam for begge forklaringstypene: Sosial kapital kan hjelpe frem gode statsinstitusjoner, samtidig som at statsinstitusjoner kan legge forholdene til rette for sosial kapital. Spørsmålet er hvor sterke disse effektene er i forhold til hverandre, og dette er det ikke lett å gi et enkelt svar på. Disse usikkerhetsmomentene gjør at jeg – i motsetning til andre (f.eks. Hansen og

Tjerbo 2003, Rygge 2004) – ikke vil bruke sosial kapital-begrepet til å forklare institusjonell tillit. Når man analyserer institusjonell tillit er det også et problem at sosial kapital-begrepet beskriver en kombinasjon av tillitsnormer og nettverksdeltagelse, og dette gjør det vanskelig å skille disse elementene fra hverandre (Hansen og Tjerbo (2002: 52) kommenterer også dette). Hjellbrekke (2000: 216) kritiserer Putnam, blant annet for at for at hans bruk av sosial kapital er tautologisk: sosial kapital forklarer samfunnsengasjement og tillit, samtidig som at sosial kapital sees på som et produkt av disse faktorene. Hjellbrekke advarer om at en slik upresis bruk kan føre til at ”omgrepet ’sosial kapital’ lett [kan] verte ein ’blackbox’ som, når det måtte vere trong for det, kan introduserast i forklaringskjemaet som ein *deus ex machina*” (*ibid.*: 222).

Disse innsigelsene gjør at jeg i denne oppgaven ikke vil bruke sosial kapital-begrepet. Det er likevel et aspekt ved Putnams teorier jeg vil bruke, siden Putnam vektlegger hvordan kontakt, deltagelse og nettverk kan være tillitsskapende. Putnam (2000) vektlegger spesielt at den kontakt og deltagelse som skjer i frivillige organisasjoner er tillitsskapende – spesielt i upolitiske, horisontale organisasjoner som ikke i stor grad er preget av makt og dominans. Putnam mener derfor at medlemskap i politiske organisasjoner ikke har samme effekt. En norsk studie (Wollebæk m.fl. 2000) bekrefter antagelsen om at deltagelse skaper tillit, mens Hyggen (2006) ikke finner en sammenheng mellom disse fenomenene. I denne oppgaven vil jeg teste om det eksisterer en sammenheng mellom organisasjonsdeltagelse og institusjonell tillit. I forhold til MBU har Strømsnes (2003) påvist at det å ha venner i organisasjoner har en positiv sammenheng med politisk tillit, mens Hansen og Tjerbo (2003) ikke finner en sterk sammenheng mellom organisasjonsdeltagelse og institusjonell tillit. I forhold til LSU er det ikke tidligere gjort studier som undersøker denne sammenhengen.

Det at man ikke alltid finner denne sammenhengen Putnam beskriver, har ført til kritikk av hans fokus på frivillige organisasjoner som tillitsskapende. Putnam nevner også at deltagelse i andre typer uformelle nettverk også kan styrke sosial kapital (Putnam 2000: 93). Slik uformell kontakt kan være den som skjer med mennesker i nabolaget, med familie og venner osv. Med dette utgangspunktet har Hyggen (2006) påvist en positiv sammenheng mellom sosial tillit og antall venner. Hansen og Tjerbo (2003) påviser i forhold til MBU en positiv sammenheng mellom forankring i lokalsamfunnet og institusjonell tillit. I denne oppgaven vil jeg se om grad av kontakt med det nærmiljøet man bor i har en positiv effekt på institusjonell tillit.

En tredje form for kontakt og deltagelse er den som skjer på arbeidsplassen. Dette er et sted hvor mange tilbringer mye tid, og den kontakten som skjer her med kolleger, overordnede, kunder

osv. kan ha stor betydning for hvordan man ser seg selv som en del av fellesskapet. Dette fører til antagelsen om at yrkesaktivitet har en positiv sammenheng med institusjonell tillit. (Det er også mulig at det å være yrkesaktiv bidrar til å forme den *spesifikke* kontakten man har med offentlige institusjoner. Yrkesaktivitet vil også gjerne gi høyere inntekt, noe som kan være tillitsskapende, men dette vil en regresjonsmodell kunne kontrollere for.)

Når man studerer den norske elite er det grunn til å tro at deres sektortilhørighet påvirker deres tillit til institusjoner. Forskjellige institusjoner preges av særinteresser som gjør at det kan eksistere empati mellom sektorer med like samfunnsfunksjoner, og antipati mellom sektorer med ulike funksjoner, noe som igjen kan påvirke individenes institusjonelle tillit. Årsaken til at individer lar seg påvirke av sine institusjoners særinteresser kan være at de enten velger seg til institusjoner som har et verdigrunnlag likt deres eget, eller at den daglige kontakten på arbeidsplassen fører til en sosialisering på en slik måte at de adopterer arbeidsplassens verdier (Christensen og Læg Reid (2003b: 391) beskriver hvordan det siste skjer). Engelstad (2002) og Gulbrandsen (2007: 196) analyserer i forhold til LSU hvordan elitemedlemmenes sektorplassering påvirker deres holdninger. Gulbrandsen deler elitesektorene i fire grupper: sosial orden, intellektuelle, politiske og produksjonseliter (*ibid.*), og mener at sektorene innad i en gruppe vil uttrykke tillit til hverandre, mens forholdet på tvers av disse gruppene preges av mistillit. Ovenfor har jeg diskutert fremst hvordan det er mulig å ha tillit til politiske institusjoner og ordensinstitusjoner (siden det er tillit til disse typene som analyseres i denne oppgaven). Antagelsen i denne oppgaven vil være at medlemmer av en ordensinstitusjon har større tillit til andre ordensinstitusjoner, og at medlemmer av en politisk institusjon har større tillit til andre politiske institusjoner¹⁸.

Verdier som årsak til tillit

Tabell 2.1. beskriver hvordan ”verdier” er den tredje faktoren som påvirker en tillitsrelasjon. Hvis institusjonen og individet har de samme verdier er det grunn til å forvente at dette fører til større tillit, siden like verdier kan føre til gjenkjenning, anerkjennelse og en følelse av fellesskap.

¹⁸ I motsetning til Gulbrandsen, vil jeg klassifisere *den offentlige forvaltning* som en ordensinstitusjon, ikke en politisk institusjon. Forvaltningen har både ordenstrekk og politiske trekk ved sin organisasjonsstruktur, men jeg mener at forvaltningsbyråkratiets relativt selvstendige rolle overfor det politiske apparatet gjør at det først og fremst er en ordensinstitusjon. Den videre analysen kan vise om forvaltningselitens tillitsmønstre passer overens med denne antagelsen.

Ovenfor er det beskrevet hvordan institusjoner og verdier er knyttet sammen, og at det er grunner til å tro at norske institusjoner har et verdifokus på ”solidaritet”, noe som blant annet uttrykkes gjennom positive holdninger til inkludering av kvinner og innvandrere. Dette fører til den antagelsen at de individene som slutter opp om disse verdiene, også har større tillit.

Et annet viktig kjennetegn ved den norske stat og norske institusjoner er at man har prioritert en stor, aktiv offentlig sektor, noe som begrunnes ut i fra fellesskapsnormer og den solidaritetstankegangen som allerede er beskrevet. Denne balansen mellom offentlige og private løsninger vært et stridstema i norsk politikk (en ”skillelinje”), og mye forskning har fokusert på dette (Rokkan og Valen 1967, Rokkan 1987, Aardal og Holth 2007. Gulbrandsen (2005, 2007) bruker dette som forklaringsvariabel i sine studier av elitens tillit). Siden denne oppgaven studerer tillit til offentlige institusjoner er det grunn til å tro at oppslutning om offentlige løsninger korrelerer med større tillit, mens oppslutning om private løsninger korrelerer med mindre tillit.

I sin beskrivelse av gruppefellesskap, skiller Putnam mellom fellesskapstyper som bygger broer (”bridging”) og som knytter bånd (”bonding”). Den første typen nettverk er basert på homogenitet (i forhold til etnisitet, kjønn, alder, utdanningsnivå e.l.) og har en tendens til å vektlegge likhetsaspektet og dermed fungere ekskluderende i forhold til mennesker med ulike kjennetegn. Det er først og fremst brobyggende fellesskap Putnam assosierer med sosial kapital og dens positive konsekvenser. Jeg vil likevel hevde at mange viktige fellesskap baserer seg på en kombinasjon av inkludering (”bridging”) og ekskludering (”bonding”). Det er denne kombinasjonen som gjør at visse ”fremmede” i det hele tatt kan bli integrert inn i fellesskapet, fordi de innehar de foretrukne kvaliteter. En slik historisk viktig, fellesskapskonstruksjon har vært nasjonalismen og nasjonalstaten. Nasjonal identitet, kultur, språk osv. gjorde at ulike mennesker, ofte spredd utover store områder, kunne se på seg selv som et fellesskap. Andre som ikke oppfylte disse kravene, kunne både formelt (statsborgerskap, rettigheter) og uformelt ekskluderes eller forskjellsbehandles. Over tid har betydningen av nasjonalisme endret seg, og kanskje blitt mindre, men har spiller fortsatt en viktig rolle i mange land, blant annet Norge (se f.eks. Rokkan 1987). Denne oppfatning av nasjonalisme gjør at jeg forventer at de som oppgir tilhørighet til Norge også har større tillit til institusjoner, siden de offentlige institusjonene er viktige kjennetegn og uttrykk for staten og nasjonen.

Tabell 2.1. beskriver at mennesker med holdninger som korrelerer med de verdiene institusjonene representerer, vil ha større tillit til disse. Forskjellige individer vil ha forskjellige verdigrunnlag og mentale og normative kategorier som former deres holdninger og handlinger.

Denne oppgaven vil ikke fokusere på hvordan disse utvikles over tid, men heller ”sluttproduktet”, altså hvordan individenes forskjellige verdier på undersøkelsestidspunktet påvirker deres tillit til institusjoner¹⁹. Regresjonsanalysene i denne oppgaven vil likevel gi noen muligheter til å undersøke hvordan verdivariablene påvirkes av bakenforliggende variabler. Jeg antar verdier formes av demografiske kjennetegn, utdanning, yrke, kontaktmønstre osv. og derfor plasseres verdivariablene sist i de stegvise regresjonsmodellene. Dermed kan endringer i regresjonskoeffisientene tolkes på en slik måte at de forteller oss noe om hvordan bakenforliggende variabler interagerer med verdivariablene.

Politiske preferanser kan beskrives som en type verdier. En idealtypisk beskrivelse av politikk er at partiene og politikerne representerer forskjellige verdisyn på hvordan samfunnet skal styres, og at velgerne markerer sin oppslutning om disse gjennom stemmegivning og partideltagelse. (Andre beskrivelser vil vektlegge hvordan politikk bestemmes av personlig karisma, mediekontroll, interne maktkamper osv.) En vanlig tilnærming til forholdet mellom politiske preferanser og tillit er å bruke plassering på en venstre-høyre-akse som uavhengig variabel. Newton (1999) mener at oppslutning om venstresiden fører til mistillit når høyresiden har makt, og motsatt. Christensen og Læg Reid (2002: 9, 2003a: 12) forventer at plassering til venstre på akse fører til større institusjonell tillit, siden venstresiden tradisjonelt har prioritert er stor offentlig sektor og en sterk stat. I denne oppgaven vil jeg ikke bruke denne tilnærmingen, siden en egen variabel skal måle oppslutning om offentlige løsninger. I stedet er forventningen at oppslutning om *protestpartier* korrelerer med mindre tillit, siden protestpartier er partier som i større grad enn de andre partiene kan sees på som systemkritiske alternativ til den bestående samfunnsmodellen, uavhengig av om de er på venstre- eller høyresiden. I denne undersøkelsen vil protestpartier defineres som partier som på undersøkelsestidspunktet aldri har vært i regjeringsposisjon (RV, SV og FrP). Jeg vil også teste effekten av det å ikke stemme.

¹⁹ Se Christensens og Læg reids (2003a: 10) for en beskrivelse av teorier om hvordan individers identitet, tilhørighet og verdigrunnlag formes.

2.3. Eliter

2.3.1. Begrepsdefinisjon

Kunnskapsforlagets ordbok definerer "elite" som "de beste, dyktigste av en gruppe" (ordnett.no)²⁰. Dette er en normativ forståelse av begrepet hvor man betrakter elitede medlemmer som bedre enn andre. Dette var en av forutsetningene for den klassiske, italienske eliteteorien (Mosca 1939, Michels 1962, Parteo 1991). Nyere eliteforskning, og denne oppgaven, definerer eliten deskriptivt, ikke normativt, som de med maktposisjoner uavhengig av "gode" egenskaper ved de som innehar posisjonene. Hva er en maktposisjon? Scott (1996: 42) gjør en nyttig klassifisering når han med utgangspunkt i Weber, skiller mellom makt basert på økonomi, status og autoritet. Ifølge Scott henger økonomisk makt sammen med klasse, statusmakt henger sammen med sosial prestisje, mens makt knyttet til autoritet er avhengig av ens plassering i institusjonelle hierarkier. De med topp-posisjoner i slike hierarkier definerer Scott som elitede medlemmer. Denne måten å identifisere elitede medlemmer på kalles for posisjonsmetoden innefor eliteforskning, og man definerer da eliten som de med makt og autoritet knyttet til formelle hierarkier. Det er denne eliteforståelsen jeg vil bruke her, og dette er også utgangspunktet for LSU: "I et moderne samfunn som det norske innehas og utøves makt av personer med framtreddende posisjoner i viktige organisasjoner. Utvalget til lederskapsundersøkelsen er derfor sammensatt etter posisjonsmetoden" (Holth og Prangerød 2001: 6)²¹. Det er denne elitedefinisjonen oppgaven vil basere seg på, men det er viktig å huske at når man studerer slike eliter, så studerer man i utgangspunktet bare én type makt, altså makt knyttet til posisjoner. Andre former for makt, for eksempel basert på økonomi og status, kan eksistere i samfunnet på måter som underbygger eller undergraver de med posisjonell makt. Fokus på andre former for makt, vil også kunne føre til at man identifiserer andre former for eliter: økonomiske eliter og "status"-eliter²².

²⁰ I oppgaven vil begrepene "elitede medlemmer", "toppledere" og "elitegrupper" brukes synonymt. Jeg skiller heller ikke klart mellom "elite" i entall og flertall, siden det noen ganger er meningsfylt å se eliten som en enhet, noen ganger som at den består av flere undergrupper.

²¹ Denne fremgangsmåten begrunnes ytterligere i *Norske makteliter* (Gulbrandsen m.fl. 2002: 20), hvor forfatterne også diskuterer alternativer til posisjonsmetoden, slik som reputasjonsmetoden og beslutningsmetoden.

²² Flere av Bourdieus analyser av stratifikasjon tar utgangspunkt i disse formene for makt, det han beskriver som økonomisk og kulturell kapital (Bourdieu 1979). I Bourdieu *La noblesse d'État* (1989) er derimot analysen først og fremst statseliten, som i stor grad har posisjonsmakt, selv om denne formen for makt på forskjellige måter interagerer med de andre formene for kapital.

2.3.2. Eliter og samfunnsvitenskapen

Pareto, Mosca og Michels var de som satt studier av eliter på dagsorden innenfor samfunnsvitenskapen. Denne klassiske eliteforskningen ble utviklet som en reaksjon mot en samfunnsforståelse som vektla klasser som de viktigste historiske aktører, spesielt slik den ble formulert av Marx. Disse tre delte det machiavellianske synspunktet at det i alle samfunn, også demokratiske, er en kløft mellom de som styrer og de som blir styrt, hvor de som blir styrt i det store og det hele er maktesløse når det gjelder politiske avgjørelser. Pareto (1991) mente derfor at det var konflikt mellom eliter, ikke klasser, som drev historien fremover. Mosca (1939) studerte hvordan eliter kunne være åpne eller lukkede, og hvordan en lukket elite kan stagnere hvis den ikke kan rekruttere medlemmer fra flere samfunnslag. Michels (1962) studerte fagforeninger og mente å kunne vise hvordan til og med demokratiske organisasjoner ikke kan unngå "oligarkiets jernlov", som fører til at det alltid vil være en liten elite som virkelig styrer en organisasjon.

Mens den klassiske eliteteorien på begynnelsen av 1900-tallet var opptatt av å vise hvordan eliter styrer i alle typer samfunn, ble senere eliteteori mer opptatt av å utforske forholdet mellom eliter og demokrati, og hvordan forskjellige elitegrupper står i forhold til hverandre. Mills (1959) mente at det i USA var tre viktige grupper – toppsjiktet i politikken, militæret og næringslivet – som sammen danner en mektig og enhetlig maktelite. Dahl (1961) argumenterte mot Mills og mente at i et demokrati som USA eksisterer det flere eliter som både må konkurrere og samarbeide. Aron (1950: 143) var også opptatt av å studere forskjellige samfunns elitekonfigurasjoner og kom til denne konklusjonen: "An unified elite means the end of freedom. But when the groups of the elite are not only distinct but become disunity, it means the end of the State".

Nyere eliteteori har videreført dette fokuset på elitekonfigurasjoner. Higley og Burton (1989, 2006) mener at elitegrupper som er forente når det gjelder de politiske spillereglene, men som er ideologisk uenige, skaper stabile demokratier. Etzioni-Halevy (1993) hevder at det som kjennetegner et demokrati er flere, relativt autonome eliter som overvåker hverandre.

2.3.3. Forskning på norske eliter

Flere forfattere har forsket på norske eliter (f.eks. Lindbeck 1963, Seip 1981 [1964], Rokkan 1987 [1966], Hernes 1982, Sejerstad 1993, Slagstad 1998). På grunn av oppgavens omfang vil det her bare være plass til å redegjøre for norsk forskning som har basert seg på datasettet fra Makt- og

demokratiutredningens Lederskapsundersøkelse (LSU) (Holth og Prangerød 2001). Boken *Norske makteliter* (Gulbrandsen m.fl. 2002) var det litterære hovedproduktet av LSU. Her tar forfatterne opp mange av trådene fra den internasjonale eliteforskningen når de analyserer det de kaller den norske maktelite: De spør hvor åpen eliten er når det gjelder rekruttering, og de spør om man i Norge har en enhetlig eller fragmentert elite. Dessuten undersøkes det om eliten slutter opp om det de beskriver som sentrale kompromisser i det norske samfunn. Konklusjonen er at eliten ikke gjenspeiler befolkningens klassebakgrunn, siden nesten fire ganger så mange i eliteutvalget som i befolkningen har familiebakgrunn fra overklassen eller øvre middelklasse. Videre mener forfatterne at elitegruppene oppviser både samlende og splittende tendenser. Det er bred oppslutning rundt en del demokratiske og sosialdemokratiske kjerneverdier, samtidig som at de forskjellige elitegruppene skiller seg ut med sine hjertesaker. Dette bildet korresponderer med det Higley og Burton (1989, 2006) beskriver som forutsetninger for stabile demokratier. Higley nevnes også som en referanse i analysene (Gulbrandsen m.fl. 2002: 19, 26, 28, 144), og han nevnes som samarbeidspartner i bokens forord.

Hjellbrekke og Korsnes har også analysert norske eliter med utgangspunkt i datasettet fra LSU (Hjellbrekke og Korsnes 2003, 2005; Hjellbrekke m.fl. 2007). Det teoretiske utgangspunktet for disse analysene er Bourdieus arbeid, spesielt Bourdieus begreper maktfelt og kapital (Bourdieu 1986, 1989). Med dette utgangspunktet bruker de korrespondanseanalyse²³ til å analysere forskjellige akser og potensielle motsetningsforhold innad i eliten. De analyserer også intergenerasjonell reproduksjon av sosial kapital²⁴ (Hjellbrekke og Korsnes 2005: 494).

Jeg har også beskrevet kjennetegn ved den norske elite i artikkelen *Hvem er den norske elite?* (Rafoss 2007).

2.3.4. Forskning på institusjonell tillit hos den norske elite

Forskning på tillit hos den norske elite er gjort i *Norske makteliter* (Gulbrandsen m.fl. 2002), spesielt i kapittel 5, som er skrevet av Engelstad, og i Gulbrandsens artikkel *Norway: Trust Among Elites in a Corporatist Democracy* (2005) og *Elite Integration and Institutional Trust in Norway* (2007). I kapittel 5 av *Norske makteliter* kommenterer Engelstad elitens tillit til institusjoner. Han beskriver

²³ Se Hjellbrekke (1999) for en introduksjon til korrespondanseanalyse.

²⁴ Hjellbrekkes og Korsnes bruk av begrepet "sosial kapital" baseres på Bourdieus (1986) definisjon av begrepet. Deres funn må derfor sees i en annen sammenheng enn de teoriene om sosial kapital som er beskrevet ovenfor med utgangspunkt i Putnams (2000) definisjon.

tilliten til forskjellige institusjoner som meget høy, høy og moderat (Engelstad 2002: 96). De institusjonene som får høyest tillit er domstolene og de høyere lærer- og forskningsinstitusjoner, mens de politiske institusjonene har mindre tillit, og tilliten til de politiske partiene er bare moderat. Engelstad forklarer dette med at de første institusjonene med høyest tillit har ”mandat til å opptre uavhengig av andre samfunnsinteresser”, mens de med lavere tillit er ”organisasjoner som kjemper om velgernes gunst og ofte overbyr hverandre” (*ibid.*).

Gulbrandsen (2005, 2007) gjør mer omfattende analyser av den norske elites institusjonelle tillit. I sine analyser fra 2005 bruker han forskjellige typer ideologisk orientering og grad av kontakt og arbeidserfaring med institusjoner som uavhengige variabler. De variablene som måler ideologisk orientering²⁵ er signifikante i en del av analysene, avhengig av hvilken av institusjonene han analyserer. I artikkelen fra 2007 viser Gulbrandsen også at elitens sektortilhørighet påvirker tilliten. Han antar at dette skyldes at ledere av institusjoner identifiserer seg lettere med andre institusjoner, avhengig av hvilke funksjonelle kjennetegn institusjonene har til felles. Ovenfor har jeg beskrevet et lignende synspunkt angående sektortilhørighet og tillit. Et viktig funn fra begge Gulbrandsens artikler er at arbeidserfaring fra, og grad av kontakt med en institusjon, påvirker tillitsnivået. Dette styrker antagelsen om at kontakt faktisk er tillitsskapende, slik de teoretiske perspektivet i denne oppgaven beskriver.

2.3.5. Sammenligning av institusjonell tillit hos befolkningen og eliten

Det er ikke blitt gjort noen omfattende analyser av tillitsnivået hos befolkningen og eliten, utenom det å kommentere de to gruppenes generelle tillit til institusjoner og sammenligne denne. Gulbrandsen (2005: 127) og Engelstad (2002: 98) gjør dette og viser at eliten har høyere tillit enn befolkningen i forhold til alle de seks sammenlignbare institusjonene. Både Engelstad og Gulbrandsen mener at denne høye tilliten kan skyldes at eliten har mer kontakt og kunnskap om institusjonene enn folk flest. I kapittel 6 vil jeg diskutere om dette er en plausibel forklaring på forskjellen mellom de to gruppene.

²⁵ Disse er: kristne verdier, sentrum-periferi og offentlig-privat. Denne siste variabelen er signifikant i flere av modellene enn de to andre (orientering mot det private gir mindre tillit). Dette er også den av disse variablene jeg vil bruke i denne oppgaven.

2.4. Avslutning

Dette kapitlets drøftninger har klarlagt sentrale begrep og skapt et teoretisk rammeverk som både kan systematisere og beskrive årsaker til tillit hos befolkningen og eliten. Med dette utgangspunktet er det nå mulig å diskutere metodiske spørsmål i neste kapittel. Her vil oppgavens datagrunnlag presenteres og diskuteres. Deretter vil avhengige og uavhengige variabler operasjonaliseres, og jeg vil diskutere de statistiske metoder som skal brukes.

3. Datagrunnlag, variabler og metode

Dette kapitlet presenterer oppgavens datagrunnlag, variabler og metode. Først presenteres de to datasettene som skal benyttes, problemer knyttet til disse og deres sammenligningsgrunnlag. Deretter operasjonaliseres avhengige og uavhengige variabler. Operasjonaliseringen av variabler er teoridrevet på to måter: Valget av variabler motiveres ut i fra teorier (beskrevet i forrige kapittel) om hva som påvirker tillit; og kategoriseringen og grupperingen av variabler bestemmes ut i fra modellen (tabell 2.1.) beskrevet i teorikapitlet. Det å gjøre teoretiske begreper målbare er aldri uproblematisk. Derfor vil jeg diskutere problemer knyttet til validitet og reliabilitet der det er nødvendig (alle variabler som brukes i oppgaven er beskrevet i detalj i appendiks 1-3). Denne oppgaven vil benytte seg av stegvis regresjonsanalyse. For at man meningsfylt skal kunne anvende denne analysemetoden er det en del forutsetninger som må være oppfylt. Om dette er tilfelle diskuteres til slutt i kapitlet.

3.1. Datamaterialet

Denne oppgavens datagrunnlag er to spørreundersøkelser, begge initiert av Makt- og demokratiutredningen: Lederskapsundersøkelsen (LSU) og Medborgerundersøkelsen (MBU).

MBUs datainnsamling ble utført av Markeds- og mediainstituttet (MMI), mens generell koordinering og tilrettelegging av data ble utført av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD)²⁶. Undersøkelsen ble gjennomført som en *postenquete* til et landsomfattende utvalg på 5000 personer i alderen 18-84 år i perioden 26. februar-8. juni 2001²⁷. Etter at purringer per post og telefon ble den endelige svarprosenten 46,5 %. Videre sammenlignet NSD svarene med Folkeregisteret og fjernet 28 svar de mente ikke var levert av rett person, noe som resulterer i et nettoutvalg på 45,9 % og 2297 personer. Frafallet varierer lite i forhold til kjønn og alder og utvalget kan regnes som representativt i forhold til disse kjennetegnene (NSD 2001). Ett unntak er kvinner over 75 år. Her er frafallet hele 81 %, mens frafallsprosenten for hele utvalget er 54,1 %. Mer problematisk er en skjevhet i forhold til respondentenes utdanningsnivå. I MBU oppgir 41,9 % at de

²⁶ NSD har stilt all data til disposisjon i anonymisert form. Verken Makt- og demokratiutredningen, MMI, ISF, SSB eller NSD er ansvarlige for analysen av dataene eller de tolkninger som er gjort her.

²⁷ Det ble også innsamlet data fra et eget ungdomsutvalg og et Nord-Norgeutvalg, men disse analyseres ikke i denne oppgaven.

har høyere utdanning, mens tilsvarende tall fra Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) er på 28,2 % (første kvartal 2001). AKU faller inn under statistikkloven, noe som medfører at man er pliktig til å svare, og svarprosenten er her på 80 %. NSDs egen frafallsanalyse av MBU konkluderer likevel med at tidligere postundersøkelser viser at til og med stor skjevhet i forhold til utdanning har lite å si for svarfordeling i holdningsspørsmål (NSD 2001: 5). Det er derfor ikke grunn til å tro at undersøkelsen undermineres av alvorlige reliabilitetsproblemer.

LSU ble gjennomført av Statistisk sentralbyrå (SSB), mens Institutt for samfunnsforskning (ISF) har hatt koordineringsansvaret for utvalgssammensetning og skjemaforming. Målet for undersøkelsen var å samle inn informasjon om toppledere i Norge, og utvalget til LSU er sammensatt etter posisjonsmetoden. ISF hadde ansvaret for å velge ut sektorer og posisjoner som kan ansees som de mest fremtredende. Sektorinndelingen ligner den som er brukt i en tilsvarende svensk (SOU 1990) og tysk (Bürklin og Rebenstorf 1997) undersøkelse. De følgende ti samfunnssektorer ble valgt ut (Holt og Prangerød 2001: 6):

1. Forskning og høyere utdanning
2. Forsvaret
3. Sentralforvaltning
4. Kirken
5. Kultur
6. Media
7. Næringsliv
8. Organisasjoner
9. Politikk
10. Politi- og justisvesen²⁸

Denne identifiseringen av sektorer og posisjoner førte til et bruttoutvalg²⁹ på 1959 personer. Det ble utført intervju med 1710 personer, som tilsvarer en frafallsprosent på bare 12,7 %, noe som er mye lavere enn MBU og meget lavt i forhold til andre sammenlignbare undersøkelser. Det er heller ikke grunn til å tro at frafallet skaper systematiske skjevheter i nettoutvalget (*ibid.*: 16). Intervjuene ble i hovedsak gjort som personlige intervju med utgangspunkt i et strukturert spørreskjema; et mindretall

²⁸ For en detaljert oversikt over alle hovedutvalgets posisjoner, fordelt på sektorer, se Holth og Prangerød (2001: tabell 2).

²⁹ I tillegg til hovedutvalget ble det også foretatt tilleggsutvalg hvor man intervjuet 166 kvinnelige ledere fra sentralforvaltningen og privat og offentlig næringsliv. Disse sektorene har få kvinnelige toppledere, og tilleggsutvalget ble gjort for å skape et bredere sammenligningsgrunnlag mellom kjønnene. Dette tilleggsutvalget vil ikke analyseres i denne oppgaven, siden det ikke på samme måte som hovedutvalget beskriver Norges toppelite slik den defineres ut i fra posisjonsmetoden.

ble intervjuet per telefon (13,4 %). Undersøkelsens feltperiode var 30. juni 2000 - 2. mars 2001, og i denne perioden byttet en rekke av posisjonene innehaver. Siden LSU baserte seg på et posisjonsutvalg, var SSBs mål å følge posisjon, ikke person, altså intervjuer den som til enhver tid innehar den utvalgte posisjon. Dette ble bare fraveket, hvis det hadde gått mindre enn en måned siden personen byttet stilling (*ibid.*: 6).

Den utgaven av LSU som jeg har tilgang til er anonymisert. Det vil si at en del variabler ikke inneholder like mye informasjon som i det originale datasettet.

En bestemt klassifisering av "eliter", slik som i LSU, vil alltid være diskuterbar og kunne påvirke begrepets definisjonsmessige validitet (Grønmo 2004: 232). I forrige kapittel har jeg diskutert problemer knyttet til forskjellige operasjonaliseringer av "eliter". I forhold til denne oppgavens forskningsspørsmål oppfatter jeg likevel definisjon brukt i LSU som adekvat og hensiktsmessig og heller ikke preget av alvorlige validitets- og reliabilitets-problemer.

3.2. MBUs og LSUs sammenligningsgrunnlag

Det er flere problemer knyttet til det å sammenligne MBU og LSU. Undersøkelsene benyttet forskjellige utvalgsmetoder (representativt utvalg og posisjonsutvalg) og det ble benyttet forskjellige innsamlingsmetoder (postenquete og besøk/telefon). MBU ble tilrettelagt av NSD og utført av MMI, mens LSU ble tilrettelagt av ISF og utført av SSB. Innsamlingsperioden for undersøkelsene var heller ikke identiske, men det er en fordel at periodene ligger tett opp til hverandre og delvis overlapper³⁰. Spørsmålene som ble stilt var forskjellige, og bare unntaksvis er det stilt de samme spørsmålene i begge undersøkelsene. Alt dette kan skape sammenligningsproblemer. Forskjellige byråer kan ha ulike rutiner når det gjelder datainnsamling, og forskjellige innsamlingsmetoder kan påvirke svarene³¹. Utenom det å foreta frafallsanalyser, er det vanskelig å si noe sikkert om hvordan disse faktorene påvirker resultatene. Jeg mener likevel at ingen av disse problemene er så alvorlig at de umuliggjør sammenligning, og jeg vil prøve å mest mulig basere meg på de delene av

³⁰ MBU: 26. februar 2001 - 8. juni 2001. LSU: 30. juni 2000 - 2. mars 2001.

³¹ I forbindelse med LSU kom det frem at intervjuobjektene gjennomgående foretrakk personlige intervjuer fordi dette ga større trygghet i forhold til personlige opplysninger, og at dette var en viktig årsak til at de ville delta i undersøkelsen (Holth og Prangerød 2001: 12). Det er grunn til å tro at en postenquete-undersøkelse stiller visse krav til leseevne, evne til å utfylle skjema, ta standpunkt til ulike spørsmål o.l. Dette kan føre til frafall blant de som ikke innehar disse evnene (NSD 2001: 4). Dette kan være en av grunnene til at de med høy utdanning er overrepresentert i MBU.

undersøkelsene hvor det stilles identiske eller lignende spørsmål, selv om dette ikke er mulig i alle tilfellene³².

MBU er ment å være et representativt utvalg av den norske befolkningen i alderen 18-84 år, mens LSU er ment å fange opp topplederne i sentrale norske samfunnssektorer. Kan det at de norske topplederne er en undergruppe av den norske befolkningen påvirke analysen? Statistisk sett er det liten sannsynlighet for at de samme respondenter skal dukke opp i begge undersøkelsene. Hvis noen av dem gjør det, er det heller ikke i seg selv et problem, siden det teoretisk sett tas høyde for at "befolkningen" også inneholder noen (få) av dem med elitetilhørighet.

3.3. Beskrivelse av de avhengige variablene

Institusjonell tillit er et komplekst fenomen og kan undersøkes på forskjellige måter, for eksempel ved å observere hvordan mennesker interagerer med institusjoner eller forta dybdeintervjuer om hvordan respondenter opplever institusjoner. I denne oppgaven vil operasjonaliseringen av institusjonell tillit basere seg på hvordan respondentene har plassert seg på en skala fra 0 til 10 – hvor 0 betyr ingen tillit og 10 betyr svært stor tillit – når de har blitt spurt om hvor stor tillit de har til en rekke forskjellige institusjoner. I de to undersøkelsene var det mindre forskjeller i spørsmålsformuleringen, men innholdet må sies å være semantisk likt: "Hvor stor tillit har du til hver av disse institusjonene?" (MBU) (MMI 2001: spørsmål 27) og "Kan du si meg hvor stor tillit du generelt sett har tillit..." (LSU) (Holth og Prangerød 2001: 62). Svarene på dette tolker jeg som meningsfulle uttrykk for respondentens tillit til de forskjellige institusjonene, og samme type operasjonalisering av tillit er gjort i en rekke andre undersøkelser (Listhaug og Wiberg 1995, Norris 1999, Hansen og Tjerbo 2003, Gulbrandsen 2005, 2007). I MBU nevnes 10 og i LSU nevnes 13 institusjoner man kan ha tillit til. Denne oppgaven vil analysere tillit til de seks institusjoner som det blir spurt om i *begge* undersøkelsene: regjeringen, politiske partier, stortinget, domstolene, den offentlige forvaltning og politiet.

Slik det beskrives i forrige kapittel, er det problemer knyttet til det at samfunnsinstitusjoner ikke er tydelige og avgrensede. Respondenter vil ha forskjellige synspunkter på hva som faktisk konstituerer en institusjon som for eksempel "den offentlige forvaltning". Dette kan påvirke variabelens reliabilitet, men siden tvetydigheten ligger i selve begrepet, ikke undersøkelsesopplegget,

³² Et eksempel på en analyse som systematisk sammenligner MBU og LSU er Christensen og Lægheid (2003b). Her diskuterer de også problemer knyttet til datasettenes sammenligningsgrunnlag.

er det vanskelig å bøte på dette. Spesielt to av institusjonene – ”regjeringen” og ”stortinget” – kan oppfattes forskjellig. Man kan tenke seg at respondenter konseptualiserer disse to institusjonene som (1) først og fremst et sett med prosedyrer, regler og en spesiell del av det norske politiske systemet, eller (2) først og fremst som den daværende sammensetning av personer som innehar posisjoner i regjeringen og på stortinget³³. Hvis det er slik at de respondentene med partipolitiske preferanser som tilsvarende regjeringspartiet³⁴, har større tillit til regjeringen, og motsatt, er det grunn til å tro at respondentene har oppfattet ”regjeringen” først og fremst i den siste betydningen. Hvis respondenter som stemmer på partiet som hadde få (Venstre) eller ingen (RV) representanter på stortinget i perioden, har lite tillit til stortinget, kan dette tyde på at respondentene først og fremst konseptualiserer ”stortinget” som summen av de valgte medlemmene. Hvis partipolitisk tilknytning ikke er utslagsgivende, kan dette gi grunn til å tro at respondentene oppfatter disse institusjonene i den første betydningen. De videre analysene kan gi oss svar på dette.

Noen av elitemedlemmene er blitt spurt om tillit til *egen* institusjon. Siden jeg har beskrevet tillit som noe relasjonelt mellom to parter, vil jeg ikke analysere den tilliten individer har til en institusjon de selv er en del av. I analysen av tillit til domstolene og politiet vil derfor sektoren ”politi og justis” ekskluderes. I analysen av offentlig forvaltning vil sektoren ”offentlig forvaltning” ekskluderes. I analysen av tillit til politiske partier vil sektoren ”politikk” ekskluderes. Regjeringen er ikke med i datasettet, så de må ikke ekskluderes. Stortingsrepresentantene ble ikke spurt om sin tillit til stortinget, så disse er allerede tatt ut av analysen. Lignende fremgangsmåter er brukt av Engelstad og (Gulbrandsen m.fl. 2002: 96) og Gulbrandsen (2005, 2007).

Jeg vil i denne oppgaven analysere tillit til enkeltinstitusjoner, men hovedanalysene vil baseres på en tillitsindeks. Denne tillitsindeksen er basert på respondentenes (MBU og LSU) gjennomsnittlige svar i forholdt til alle seks institusjonene³⁵. Cronbachs alpha for indeksene er på 0,775 (LSU) og 0,894 (MBU), noe som er akseptable verdier. Cronbachs alpha kan brukes som et validitetsmål på skalaer ved at det viser hvor godt den konstruerte indeksen vil samsvare med en annen indeks basert på andre enkeltvariabler som måler det samme begrepet (Skog 2004: 97). I

³³ Norsk rettskriving dikterer at når man beskriver det første, skal ”regjering” og ”storting” skrives med stor forbokstav, og når man beskriver det siste, med liten. I LSU er alle institusjonene skrevet med stor forbokstav, og i MBU med liten.

³⁴ I løpet av begge undersøkelsesens feltperioder, var det samme regjering: Stoltenbergs først regjering (DNA) (17. mars 2000 - 19. oktober 2001).

³⁵ Det aritmetiske gjennomsnittet er kalkulert på en slik måte at indeksen får verdien ”missing” hvis alle de seks enkeltvariablene er ”missing”.

samfunnsvitenskapelig sammenhenger regner man ofte at en verdi over 0,7 beskriver god validitet, men verdien av Cronbachs alpha vil også øke når skalaen baseres på flere variabler.

3.4. Beskrivelse av uavhengige variabler

Den videre klassifiseringen av uavhengige variabler vil følge skjemaet brukt i forrige kapittel (tabell 2.1.). Jeg vil bruke informasjon fra datasettene til å operasjonalisere variabler som kan måle *grunnleggende kjennetegn ved individene, ressurser, kunnskap, kontakt* (spesifikk og generell) og *verdier*

3.4.1. Kjønn, alder og inntekt

Alder og kjønn beskriver grunnleggende kjennetegn ved individene. Kjønn kodes som en dummy-variabel, hvor mann = 0 og kvinne = 1. Alder er målt i år i MBU, og i 5-årsintervaller i LSU. For å gjøre variablene mest mulig ekvivalente er målet for alder i MBU også blitt omkodet til tilsvarende 5-årsintervaller³⁶.

Som et mål på respondentens ressurser vil jeg inkludere variabler som måler inntekt i analysen. MBUs respondenter ble bedt om å oppgi personlig årsinntekt før skatt. Her kunne de velge mellom 11 kategorier, hvor 1 = under kr 100.000, 2 = kr 100.000-199.000 osv. Kategori 11 = kr 1 million eller mer. Jeg beholder de originale variabelverdiene og oppfatter dette som en variabel på forholdstallnivå, med det forbehold at kategori 11 er mer diffus enn de andre kategoriene, siden den rommer all inntekt utover 1 million kroner. Det er likevel bare 0,5 % av respondentene som tilhører denne kategorien.

LSUs respondenter ble ikke spurt om inntekt, siden informasjonen ble hentet direkte fra det sentrale skatteregisteret for 1999 (Holt og Prangerød 2001: 13). Det anonymiserte datamaterialet deler respondentenes bruttoinntekt i ti kategorier, slik at 10 % av respondentene havner i hver inntektskategori. Dette innebærer at variabelkategoriene har forskjellig størrelse³⁷. Denne variabelen er dermed på ordinalnivå. Jeg kommer likevel til å inkludere denne variabelen som en uavhengig variabel i analysen, og betrakte variabelen som et tilnærmet kontinuerlig mål på økonomiske

³⁶ Aldersintervallene er: 18-22, 23-27, 28-32, 33-37, 38-42, 43-47, 48-52, 53-57, 58-62, 63-67, 68-72, 73-77, 78-82, 83-87. MBUs respondenter er spredd utover alle intervallene. I LSU er det ingen respondenter yngre enn 28 eller eldre enn 77 år.

³⁷ Se appendiks 3 for nøyaktige verdier.

ressurser. Denne variabelen – og også andre i oppgaven – bryter dermed regresjonsanalysens forutsetning om at variablene skal være metriske, men dette er vanlig praksis innenfor regresjonsanalyse, selv om det betyr at resultatene må tolkes med visse forbehold.

Det at denne variabelen er såpass ulike den tilsvarende i MBU vanskeliggjør sammenligning, men det er en fordel at de måler inntekt i cirka samme størrelsesorden, fra kroner null til over én million. Disse to variablenes reliabilitet i forhold til det å måle ”inntekt” kan diskuteres. Det er mulig at MBUs respondenter ubevisst eller bevisst feiloppgir inntekt. Det er og mulig at LSUs respondenter har inntekt som ikke skatteregistreres³⁸. Videre klassifiserer jeg inntekten som en ”ressurs”. Dette begrepets innholdsvaliditet (Grønmo 2004:232) kan også diskuteres. Som nevnt i forrige kapittel må ikke inntekt sees på som et fullstendig mål på individers ”ressurser”, siden mange andre typer ”ressurser” også eksisterer. Inntektvariabelen må betraktes først og fremst som et mål på respondentenes økonomiske ressurser, og også med forbehold om at individet kan disponere økonomiske midler variabelen ikke fanger opp.

Det ville vært interessant å inkludere variabler som måler andre typer ressurser enn inntekt. Noe som kan tolkes som et mål på ressurser er en persons klassebakgrunn målt i forhold til foreldres inntekt og utdanningsnivå. Dessverre inneholder ikke MBU informasjon som gjør det mulig å operasjonalisere en slik variabel. Den anonymiserte versjonen av LSU inneholder delvis informasjon om dette. Datasettet inneholder også en variabel som klassifiserer respondentens klassebakgrunn med utgangspunkt i en modell utarbeidet av Hansen (1995) (se Gulbrandsen m.fl. 2002: appendiks 2). Jeg vil ikke inkludere denne variabelen i mine analyser siden det ikke er mulig å sammenligne den med en tilsvarende variabel hos befolkningen; og fordi en preliminær studie viser svak eller ingen sammenheng mellom klasse og institusjonell tillit hos eliten (appendiks 7).

3.4.2. Kunnskap

I mangel på andre variabler, vil utdanningsnivå brukes som et mål på kunnskap om institusjoner. Som nevnt i forrige kapittel, er det mange problemer knyttet til en slik operasjonalisering og til begrepets innholdsvaliditet. Utdanningsnivå kan også betraktes som en ressurs og noe som både skaper verdier og kontaktmønstre. Dette er noe de videre analysene også vil ta høyde for. Utdanning måles på den måten at jeg har kodet variablene med seks tilsvarende verdier som representerer høyest

³⁸ LSU inneholder også informasjon om respondentenes bruttoformue, næringsinntekt og kapitalinntekt. Jeg har valgt å ikke inkludere disse i analysen.

fullførte utdanning³⁹. Dette er variabler på ordinalnivå, men jeg vil tolke variabelverdiene som et uttrykk for en underliggende og kontinuerlig grad av kunnskap hos respondentene.

Det finnes andre måter å måle kunnskap om institusjoner på. Det kan tenkes at grad av tid brukt på å lese politiske stoff i avisene, se på nyheter på tv, bruk av Internett osv. kan si noe om respondenters kunnskap om politiske og offentlige institusjoner. Jeg vil likevel ikke inkludere dette i analysen, siden det ikke eksisterer ekvivalente spørsmålsformuleringer om dette i de to undersøkelsene, og siden en analyse (ikke gjengitt) har vist at det ikke er en sterk sammenheng mellom disse typene mediebruk og institusjonell tillit.

3.4.3. Kontakt

I teorikapitlet beskrives det hvordan man kan anta at kontakt er tillitsskapende og at man kan skille mellom to typer kontakt: spesifikk kontakt med institusjoner og en generell samfunnskontakt som skaper en generell tillit som også påvirker tilliten til offentlige institusjoner. Det teoretiske rammeverket mitt gjør at jeg vil måle *generell* kontakt i forhold til respondentenes arbeidssituasjon, deres kontakt med nærmiljøet og deres tilknytning til frivillige organisasjoner.

Generell kontakt

I MBU er respondentene blitt bedt om å oppgi om de er *medlemmer* av, og om de har *deltatt i aktiviteter* i organisasjoner de siste tolv månedene i 33 forskjellige typer frivillige organisasjoner (idrettslag, miljøvernorganisasjoner, borettslag o.l.). På grunnlag av disse svarene konstruerer jeg to additive variabler som måler organisasjonsmedlemskap og organisasjonsdeltagelse, med null som minimumsverdi og 33 som maksimumsverdi. Det er reliabilitetsproblemer knyttet til en slik fremgangsmåte: En person kan være mer aktiv i én organisasjon enn det en annen er i fem. Jeg vil likevel bruke disse variablene som et kontinuerlig mål på passiv (medlem) og aktiv (deltatt i aktiviteter) organisasjonsdeltagelse. Denne fremgangsmåten som også er brukt i andre undersøkelser (Hansen og Tjerbo 2003: 36).

³⁹ Utdanningskategorier: 1 = barneskolenivå, 2 = ungdomsskolenivå, 3 = Videregående utdanning eller mindre enn 1 år ved universitet/høyskole, 4 = 1-2 år ved universitet/høyskole, 5 = 3-4 år ved universitet/høyskole, 6 = 5 år eller mer ved universitet/høyskole (MBU og LSU).

LSUs respondenter ble stilt spørsmål som gikk på om de var styremedlemmer, tillitsvalgt eller medlemmer av åtte forskjellige typer organer og organisasjoner⁴⁰. Dette er ikke samme type medlemskap som i MBU, men måler likevel en type delvis frivillig aktivitet utenfor respondentens hovedstilling. Jeg vil derfor konstruere en additiv variabel basert hvor mange av disse åtte organisasjoner respondenten var medlem av. Dette har meg bekjent ikke blitt gjort før, og det vil skape et interessant sammenligningsgrunnlag med MBU, selv om variablene ikke måler samme type medlemskap, og LSUs variabler ikke skiller mellom aktiv og passiv deltagelse.

En annen type kontakt er den man har med lokalmiljøet sitt. Grad av kontakt vil måles med utgangspunkt i spørsmålet ”hvor sterk tilknytting” respondenten har til ”grenden, nabolaget/strøket, bydelen” (MBU)⁴¹. Tilknytting er noe annet enn kontakt og kan beskrive like mye følelser og holdninger som grad av kontakt. Det er likevel naturlig å anta at ”tilknytning til” nærmiljøet i det minste innebærer et minimum av kontakt. Det er ingen data i LSU som tillater en lignende operasjonalisering.

En viktig form for generell samfunnskontakt er den som skjer på arbeidsplassen, og i forrige kapittel er det forklart hvorfor man kan anta at denne er tillitsskapende. Derfor konstrueres det en dummy-variabel (MBU) hvor de som oppgir å være yrkesaktive får verdien 1, mens de som oppgir å være uføretrygdet eller får uførepensjon, de som er arbeidsledige eller hjemmeværene uten pensjon, har blitt tildelt verdien 0. De som er skoleelever, studenter, alder- eller førtidspensjonister blir også tildelt verdien 1. Dette gjøres for at det totale antall respondenter ikke skal bli for lavt, og fordi jeg først og fremst er interessert i de som er i yrkesaktiv alder, men som likevel ikke arbeider og derfor ikke opplever denne typen samfunnskontakt. (Studenter har arbeidslivet foran seg og pensjonister har vært en del av arbeidslivet.)

Eliteutvalget er per definisjon yrkesaktive (ut i fra posisjonsmetoden som identifiserer eliten i forhold til stilling). Deres kontakt med arbeidsplassen kan likevel påvirke deres tillit til institusjoner. Jeg har beskrevet hvordan forskjellige institusjoner inneholder forskjellige verdigrunnlag som kan virke sosialiserende og påvirke respondentens holdninger til andre institusjoner. For å teste hvilke institusjoner/sektorer respondenten tilhører konstrueres det et sett med dummy-variabler

⁴⁰ Bl.a. næringsbransjer, arbeidsgiverorganisasjon, arbeidstakerorganisasjon, frivillige og ideelle organisasjoner, og statlig utvalg. Se Holth og Prangerød 2001: 39, spørsmål S20P20e-S20P20j og S20P20n.

⁴¹ Respondentene er blitt bedt om å krysse av på en skala fra 0 til 10, hvor 0 representerer ”ingen tilknytting i det hele tatt” mens 10 representerer ”meget sterk tilknytting”. Jeg bevarer disse originale variabelverdiene og oppfatter dette som en metrisk variabel.

hvor ”kirke” er referansekategori. Sektorinndelingen er den samme som de ti samfunnssektorene LSU er basert på (Holt og Prangerød 2001: 6).

Spesifikk kontakt

LSU åpner opp for at man kan gjøre presise analyser av elitens spesifikke kontakt med de forskjellige institusjonene siden respondentene er spurt om arbeidserfaring fra og grad av kontakt med toppledere i andre institusjoner.

Respondentene er blitt spurt om hvor stor grad av kontakt de har hatt med forskjellige ledergrupper⁴², og jeg vil inkludere grad av kontakt med fem grupper i analysen min som er representanter for lederne i de seks institusjonene jeg analyserer tillit til. Disse er ”medlemmer av regjeringen”, ”stortingsrepresentanter”, ”ledere i politiske partier”, ”leder i politi- og justissektoren” og ”ledere i departementer, direktorater, tilsyn og andre offentlige forvaltningsorgan”⁴³. Ikke alle lederne er spurt om sitt kontaktmønster. Statssekretærer, departementsråd, ekspedisjonssjefer og ambassadører er ikke spurt om sin kontakt med stortingsrepresentanter og medlemmer av regjeringen⁴⁴. Disse gruppene vil derfor ikke være en del av analysen når tillit til stortinget og regjeringen analyseres.

Ikke bare kontakt, men også arbeidserfaring fra andre institusjoner kan påvirke tilliten. I LSU er respondentene spurt om hvor mange år de har jobbet fulltid innenfor forskjellige sektorer. Tre av disse sektorene kan sies å tilsvare de seks institusjonene jeg analyserer tillit til: ”politikk”, ”forvaltning” og ”politi- og justisvesen”. Jeg kommer derfor til å inkludere år med arbeidserfaring fra disse sektorene i analysen som kontinuerlige variabler.

⁴² Svaralternativene er: 4 = ukentlig eller oftere, 3 = månedlig, 2 = sjeldnere, 1 = aldri. Jeg kommer til å behandle dette som en kontinuerlig variabel i mine analyser.

⁴³ En inkonsekvens i LSU er at denne siste gruppen (leder i departementer osv.) ble beskrevet annerledes i spørreskjemaene som ble brukt overfor *statssekretærene* og *embetsmennene*. Svarene deres ble kodet i samme variabel som hos de andre gruppene (S79P91E82R80e), men formuleringen var denne: Kontakt med ”ledere i *underliggende* direktorater, tilsyn og andre offentlige forvaltningsorgan” (min utheving). Grunnen til denne endringen er nok at disse to gruppene har blitt stilt ekstraspørsmål når det gjelder kontakt med lederne i departementene, men det er likevel en uheldig inkonsekvens som kan påvirke reliabilitet og innholdsvaliditet. Det er likevel vanskelig å korrigere for dette.

⁴⁴ Privat korrespondanse med Trygve Gulbrandsen.

3.4.4. Verdier

I forrige kapittel ble det diskutert hvordan verdier og politiske holdninger kan påvirke individers tillit til institusjoner. Jeg argumenterte spesielt for at fire typer verdier var viktige: oppslutning om private/offentlige løsninger, oppslutning om likestilling mellom kjønnene, opplutning om integrering av innvandrere og holdninger til nasjonalisme. I tillegg til dette ble det forklart hvordan oppslutning om protestpartier kan ha en negativ effekt på tillit. For å teste dette vil jeg inkludere respondentenes partipolitiske preferanser i analysen. Dette er bare mulig i forhold til MBU, siden den anonymiserte versjonen av LSU ikke inneholder denne informasjonen.

Oppslutning om offentlige/private løsninger er den holdningsvariabelen som i størst grad kan måles likt i begge datasettene. Dette vil måles som en skalavariabel basert på tre påstander med identiske formuleringer i MBU og LSU⁴⁵. Gulbrandsen (2005, 2007) har også benyttet seg av disse tre spørsmålene når han konstruerer sin indeks for å måle holdninger til det offentlige/private i sin analyse av LSU⁴⁶. Respondentenes svaralternativ er: "helt enig", "delvis enig", "delvis uenig" og "helt uenig", men MBUs respondenter fikk i tillegg svarmuligheten "verken enig eller uenig". MBUs skala går dermed fra 1-5, mens LSU går fra 1-4. Dette gjør at MBUs skala er mer fingradert, mens noen av LSUs respondenter som muligens ikke hadde tydelige meninger, likevel måtte si seg enig eller uenig i påstandene. En lav skalaverdi indikerer en orientering mot det offentlige, og en høy verdi indikerer en orientering mot det private. Cronbachs alpha for de to skalaene er 0,52 (MBU) og 0,634 (LSU), noe som er lave verdier, men dette skyldes delvis at skalaene er konstruert av bare tre variabler.

Oppslutning om likestilling mellom kjønnene vil måles ved å bruke respondentenes svar på et spørsmål som går på om nivået av likestilling er ført langt nok i Norge (MBU)⁴⁷. LSUs

⁴⁵ Disse er: "Det er viktigere å bygge ut offentlige tilbud [LSU: "tjenester"] enn å sette ned skatten," "I Norge bør man vektlegge mer privatisering og en mindre offentlige sektor," "Den politiske styringen av en rekke fristilte offentlige selskaper som f.eks. Telenor, NSB og Posten er for svak og bør styrkes."

⁴⁶ Gulbrandsen inkluderer i indeksen også respondentenes svar på påstanden: "I Norge har vi kommet langt nok i å redusere økonomiske forskjeller." Gulbrandsen (2007: 199) mener at negative holdninger til dette viser en oppslutning om offentlige løsninger. Grunnen til denne antagelsen kan være at Gulbrandsen mener at i Norge har staten ofte vært en viktig omfordeler av ressurser, og derfor vil de som vil ha videre økonomisk utjevning også slutte opp om det offentlige (eller motsatt). Denne operasjonaliseringen er problematisk. Det kan være at respondentene tenker slik, men det kan også være at de ønsker videre reduksjon av forskjeller gjennom privat veldedighet, flere frivillige organisasjoner o.l. Denne uklarheten gjør at jeg ikke ser dette spørsmålet som et valid mål på ideologisk orientering mot det offentlige/private, og variabelen vil derfor ikke inkludere i analysene.

⁴⁷ "De siste tiår er det lagt vekt på å skape likestilling mellom kvinner og menn. Vil du si at likestillingen bør føres videre, er den ført langt nok, er den ført for langt, eller har du ingen mening om denne saken?" Svarene er kodet: ført for langt = 1, ført langt nok = 2, bør føres videre = 3. Svarene "ingen mening" og "vet ikke" er tatt ut av analysen.

respondenter har også blitt spurt et lignende spørsmål⁴⁸, men i forhold til åtte forskjellige samfunnssektorer⁴⁹. En indeks ble konstruert som måler gjennomsnittet av disse åtte svarene. Denne indeksen har en Cronbachs alpha på 0,93, noe som indikerer at skalaen måler en faktisk, underliggende holdning. Disse to målene er langt fra identiske, men begge er mål på holdninger til likestilling.

Holdninger til inkludering av innvandrere er den variabelen det er vanskeligst å operasjonalisere siden det ikke er spørsmål i datasettene som direkte omhandler dette. I MBU er respondentene blitt bedt om å merke av en rekke grupper de "ikke ville like å ha som nabo", blant annet "innvandrere" og "mennesker av en annen rase". Begge disse betegnelseene kan oppfattes forskjellig: Hvem det er som er "av en annen rase" er avhengige av hvilken "rase" respondenten selv tilhører⁵⁰. Det er mulig at mange respondenter vil nok tolke betegnelsen "mennesker av en annen rase" som det man upresist kan kalle ikke-vestlige mennesker. På samme måte er det nok sannsynlig å anta at mange oppfatter det slik at betegnelsen "innvandrere" betyr nettopp "ikke-vestlige innvandrere". Det at man ikke vil like ha noen av disse til nabo, betyr ikke med logisk nødvendighet at man ikke aksepteres disse gruppene som en del av det norske samfunn generelt. Likevel, det å krysse av for at du ikke vil ha noen som nabo, må sees på som et sterkt uttrykk for skepsis til disse gruppene, og jeg vil derfor tolke svarene på disse to spørsmålene som et uttrykk for respondentenes generelle holdning til inkludering av innvandrere. Disse to variablene korrelerer også sterkt (Pearsons r: 0,571, signifikant på 0,01-nivå) og har en Cronbachs alpha på 0,71. Dermed kan variablene sees på som to uttrykk for samme underliggende verdi, og jeg vil derfor inkludere i analysen en variabel som måler gjennomsnittet av disse to svarene⁵¹.

I forhold til LSU er det enda vanskeligere å operasjonalisere verdien "inkludering av innvandrere". Den påstanden jeg likevel vil bruke er denne: "Første generasjons innvandrere som er blitt dømt for straffbare handlinger i Norge bør utvises til sitt opprinnelsesland etter endt soning⁵²." Denne påstanden omhandler ikke alle innvandrere, men "første generasjons innvandrere", som er straffedømte. Påstanden handler like mye om syn på straff og justis, som inkludering. Jeg vil likevel

⁴⁸ "En rekke topposisjoner i norsk samfunnsliv er klart mannsdominerte. Synes du det er svært viktig (4), ganske viktig (3), mindre viktig (2) eller ikke viktig i det hele tatt (1) at det iverksettes tiltak for å oppnå en jevnere kjønnsfordeling innenfor..."

⁴⁹ Forsvaret, kirken, næringslivet, politi- og justisvesen, forskning og høyere utdanning, massemediene, kultursektoren, forvaltningen.

⁵⁰ 2,9 % av MBUs respondenter er ikke norske statsborgere og 5,7 % er ikke født i Norge.

⁵¹ Hvis respondenten har krysset av for begge gruppene, bli variabelen = 1, kryss for én av gruppene = 0,5, kryss for ingen = 0.

⁵² Svaralternativer: Helt enig (1), delvis enig (2), delvis uenig (3), helt uenig (4).

hevde at enighet i en slik påstand delvis reflekterer en negativ holdning til inkludering av innvandrere. Det at straffedømte innvandrere skal utvises, betyr at man vil forskjellsbehandle disse i forhold til andre nordmenn. En som sier seg enig i denne påstanden kan hevde at dette bare gjelder kriminelle innvandrere, ikke alle innvandrere, men i mangel av andre variabler å ta utgangspunkt i, vil jeg bruke svarene på denne påstanden som en indikator på holdninger til inkludering av innvandrere generelt. Disse forholdene gjør at denne påstand likevel må sees på som en mer moderat påstand, enn det å ikke ville ha noen til nabo. Dette kommer til uttrykk i respondentenes svar: 45,4 prosent sier seg helt eller delvis enig i påstanden i LSU, mens bare 12 prosent har avmerket én eller begge gruppene av mennesker de ikke vil ha til nabo.

”Nasjonalisme” er frøst og fremst mulig å måle opp mot MBU. Dette vil måles med utgangspunkt i respondentenes svar på spørsmålet om ”hvor sterk tilknytting du har til” ”Norge”. Her kunne respondentene plassere seg på en skala fra 0 til 10, hvor 0 betyr ingen tilknytting i det hele tatt og 10 betyr meget sterk tilknytting. Disse svarverdiene vil inkluderes direkte i analysen⁵³. Det er likevel diskutabelt om dette er en valid operasjonalisering av ”nasjonalisme”, siden nasjonalisme er et flerdimensjonalt begrep som kan forstås på forskjellige måter. Den videre tolkningen må ta hensyn til dette.

Partipolitisk oppslutning kan sees på som representativt for politiske holdninger, dessuten kan det å stemme kontra det å ikke stemme være et uttrykk for ulike politiske holdninger. I analysen av MBU inkluderes en dummy-variabel med verdien 1 for de som stemte ved sist stortingsvalg⁵⁴ og verdien 0 for de som ikke gjorde dette. Et sett med dummy-variabler måler hva respondentene svarte da de ble spurt om hva de stemte ved sist stortingsvalg. Det å ikke stemme er referansekategori, mens alle de store partiene får en egen dummy-variabel (RV, FrP, H, KrF, SP, SV, V). De som oppga ”andre”, ”stemte blankt” eller ”husker ikke/vet ikke” blir tildelt en egen dummy-variabel.

Et problem som kan påvirke variablenes reliabilitet er at man kan feiloppgi hva man faktisk stemte. Noe som kan øke sjansen for at dette skjer i dette tilfellet er det at det er relativt lenge mellom valget og undersøkelsestidspunktet – cirka 3,5 år. Det er likevel lite man kan gjøre for korrigere en slik målefeil.

⁵³ Respondentenes lignende svar når det gjelder hvor sterk tilknytting de har til ”grenden, nabolaget/strøket, bydelen” er inkludert i analysen i variabelkategorien ”kontakt”, mens tilknytting til ”Norge” plasseres i variabelkategorien ”verdier”. Rasjonale bak dette er at jeg tror at lokaltilknytting først og fremst vokser frem gjennom den daglige kontakt med nærmiljøet (selv om verdier og forestillinger som på forskjellige måter omhandler ens nærmiljø også kan spille inn), mens jeg tenker at tilknytting til den mer abstrakte størrelsen ”Norge”, mer skapes ut i fra respondentens forståelseskategorier og abstrakte verdier, f.eks. nasjonalisme, enn ut i fra noen slags daglig kontakt med ”Norge”.

⁵⁴ Stortingsvalget 1997, 15. september.

3.5. Krav til regresjonsanalyse

I denne oppgaven benyttes stegvise OLS-regresjonsanalyser, en metode som baseres på visse forutsetninger. Disse er: Sammenhengen mellom den avhengige og de uavhengige variablene skal være lineær; restleddvariasjonen skal være homoskedastisk, normalfordelt og ikke autokorrelerer; de uavhengige variablene skal ikke korrelere med restleddet. Når regresjonen er multippel, slik som i denne oppgaven, er det også en forutsetning at det ikke er høy korrelasjon mellom de uavhengige variablene (multikolinæraritet), siden dette vil påvirke estimatets standardfeil. I denne oppgaven opereres det med flere ulike regresjonsmodeller. For enkelthetsskyld vil jeg bare teste om forutsetningene er oppfylte for de to modellene hvor tillitsskalaen er avhengig variabel og alle de uavhengige variablene er inkludert (tabell 4.1. og 5.1. siste kolonne).

Hvis man mistenker at det ikke er en lineær sammenheng mellom variablene, kan man omkode variablene på forskjellige måter for å ta høyde for dette. I denne oppgaven vil jeg inkludere et kvadrert ledd når jeg analyserer effekten av utdanning (MBU) og bruke dummy-variabler for å kunne teste andre ikke-lineære sammenhenger.

Homoskedastisitet betyr at de predikerte verdiene sprer seg likt rundt regresjonslinjen og at det er konstant varians på feilleddene. To plottdiagrammer (appendiks 6) antyder at denne forutsetningen er oppfylt, selv om det er vanskelig å tolke slike diagrammer sikkert når de inneholder mange variabler. Diagrammene (appendiks 6) viser også at residualene i stor grad er normalfordelte. Forutsetningen om uavhengighet mellom restleddene er automatisk oppfylt i utvalgsundersøkelser (MBU) (Skog 2004: 250) og det er heller ingen grunn til å tro at dette er et problem i LSU. Forutsetningen om at restleddet ikke skal korrelere med de uavhengige variablene betyr at det ikke skal eksistere en bakenforliggende faktor som påvirker den avhengige variabelen og også korrelerer med de uavhengige variablene (*ibid.*: 253). Man kan ikke kontrollere for dette utenom å kritisk teoretisere rundt hva som kan påvirke den avhengige variabelen og inkludere disse variablene i analysen.

Fravær av multikolinæraritet betyr at det ikke er høy korrelasjon mellom de uavhengige variablene. I forhold til MBU er det ingen variabler som har høyere korrelasjon enn 0,5 (Pearsons r), noe som indikerer at det ikke eksisterer alvorlige problemer angående multikolinæraritet. Dette gjelder også de fleste variablene i LSU, med unntak av de kontakt-variablene som måler kontakt

med ledere i forskjellige politiske institusjoner⁵⁵. Dette antyder en tendens til at toppledere som har stor grad av kontakt med ledere i én politisk institusjon, også har stor grad av kontakt med ledere i andre politiske institusjoner. Denne høye korrelasjonen kan bety at det kan være vanskelig nøyaktig å identifisere disse variablenes påvirkningskraft, og statistisk kommer dette til uttrykk som høyere standardfeil (Skog 2004: 287). Jeg anser likevel ikke disse problemene som så alvorlige og beholder variablene i analysene.

Et annet krav til regresjonsanalyser er at de uavhengige variablene skal være metriske. Som nevnt ovenfor er ikke alle variablene dette, men å bryte denne forutsetningen er vanlig praksis innenfor regresjonsanalyse.

Kausalitet kan aldri beskrives statistisk, men statistiske sammenhenger kan tolkes og støtte opp om (eller underminere) *teoretisk funderte* antagelser om kausale sammenhenger. I en oppgave som denne hvor jeg analyserer tillit og hvor mange forskjellige typer uavhengige variabler inkluderes, er det problematisk å anta at kausalpilen alltid entydig peker fra de uavhengige til den avhengige variabelen. Spesielt når holdningsvariabler inkluderes, er det mulig at det er snakk om gjensidig eller motsatt påvirkning. I analysekapitlene, når jeg argumenterer for hvordan de stegvise regresjonsanalysene er bygd opp, vil jeg påpeke hvor det eksisterer slike usikkerhetsmomenter. Når de statistiske resultatene kommenteres, vil jeg knytte dette opp til de teoretiske forventningen ved å beskrive hvordan de uavhengige variablene "henger sammen med" og "påvirker" den avhengige variabelen tillit. Dette er vanlig terminologi innenfor regresjonsanalyse, men dette skal ikke implisere kausalsammenhenger i sterk forstand, men heller en "løs" kausalitet slik den beskrives hos for eksempel Skog (2004) og Ringdal (2001). Når jeg formulerer hypoteser vil jeg som regel angi forventet retning, men ikke styrke. I analysen av resultatene vil jeg kommentere de signifikante variabler som har spesiell sterk påvirkningskraft.

I de statistiske analysene vil jeg bruke signifikansverdier som et tegn på om sammenhenger er som forventet eller ikke. Hvis ikke noe annet nevnes, vil en sammenheng som beskrives som signifikant være på 5-prosentnivå. Analysen av LSU baseres på et datasett som ikke er et sannsynlighetsutvalg. Signifikansverdiene vil derfor ikke beskrive generaliserbarhet. Jeg vil likevel tolke resultatene slik at signifikansverdier under 1- og 5-prosentnivå antyder robuste sammenhenger i utvalget. For lettere å kunne lese og sammenligne variablenes forklaringskraft i

⁵⁵ F.eks. har variablene "kontakt med medlemmer av regjeringen" og "kontakt med stortingsrepresentanter" en Pearsons r på 0,71.

regresjonsmodellene vil jeg oppgi beta-verdier. B-verdier, signifikans-verdier med mer er tilgjengelige i appendiks 4 og 5.

3.6. Avslutning

Dette kapitlet har beskrevet datasettene oppgaven baseres seg på, brukt forrige kapitels teoretiske kategorier til å operasjonalisere variabler og diskutert regresjonsanalysens forutsetninger. Dette gjør det nå mulig å begynne å svare på oppgavens forskningsspørsmål ved å formulere hypoteser og teste disse. Dette gjøres i forhold til den norske befolkning i neste kapitel.

4. Institusjonell tillit hos den norske befolkning

Hva påvirker tilliten til institusjoner hos den norske befolkning? De teoretiske betraktningene rundt tillit i kapittel 2 og operasjonalisering av variabler i kapittel 3, gjør det nå mulig å formulere hypoteser og empirisk undersøke dette spørsmålet. Dette kapitlet begynner derfor med en beskrivelse av åtte hypoteser som kan sees på som et resultat av de teoretiske forventningene i kapittel 2. For å teste disse hypotesene vil jeg kort undersøke hvordan stemmegivning og utdanningsnivå påvirker tillit, men den viktigste testen blir en stegvis, multippel regresjonsmodell. Denne modellen introduseres ved at det argumenteres for den rekkefølgen de uavhengige variablene inkluderes, og at jeg beskriver modellens forklaringskraft. Deretter vil tolkningen av variablenes regresjonskoeffisienter brukes til å evaluere hypotesene. Mens jeg gjør dette, vil jeg også diskutere teoretiske konsekvenser av funnene. Det er likevel i kapittel 6 at hovedvekten av teorievalueringen vil komme. For å forstå nyansene i institusjonell tillit, vil jeg mot slutten av kapitlet analysere tilliten til seks enkeltinstitusjoner. Spørsmålet da vil være om det er klare forskjeller i hvordan modellene forklarer tillit til disse forskjellige institusjonene og hva som i så fall er årsaken til dette.

4.1. Hypoteser

I kapittel 2 førte diskusjonen rundt tillit til at jeg identifiserte en del faktorer som antas å påvirke individers tillit til institusjoner. Disse faktorene er kjennetegn ved individet selv; individets grad av ressurser; individers kunnskap om institusjoner; individers spesifikke kontakt med institusjoner og generelle samfunnskontakt; individers verdier og politiske preferanser; og kjennetegn ved institusjonene (se tabell 2.1.). Disse kategoriene styrte det videre valget og operasjonaliseringen av variabler i kapittel 3. For at disse teoriene og antagelsene skal kunne testes opp mot MBU, vil jeg på bakgrunn av dette formulere et sett med hypoteser:

Grunnleggende egenskaper ved individet

Hypotese₁: Høy alder øker sannsynligheten for institusjonell tillit.

Hypotese₂: Det å være kvinne eller mann kan øke eller minske sannsynligheten for institusjonell tillit.

Premissene for hypotesene er beskrevet i kapittel 2. Antagelsen er at visse *grunnleggende egenskaper ved individet* påvirker tillitsrelasjonen delvis uavhengig av andre forhold. Argumentet for at de med høy alder har større tillit er at tilliten øker med alderen (på grunn av økt samfunnskontakt og sosialisering) og/eller at eldre tilhører alderskohorter som i utgangspunktet har høyere tillit.

Hypotesen som beskriver sammenhengen mellom kjønn og tillit er ikke rettet. Årsaken til dette er at de finnes grunner til å forvente både positive og negative sammenhenger mellom det å være kvinne eller mann og tillit. For eksempel kan kjønn spille en rolle når man forholder seg til rettsinstitusjoner. På den ene siden er det grunn til å tro at kvinner møter rettsystemet på en annen måte enn menn når det gjelder avgjørelser knyttet til seksuelle forbrytelser, og at dette kan påvirke tilliten negativt. På den andre siden kan det være grunn til å mene at kvinner har en mer positiv opplevelse av saker knyttet til barnefordeling. Dette er ment som to eksempler som viser at det er motstridende faktorer som kan påvirke forholdet mellom kjønn og institusjonell tillit. De videre analysene vil vise om kjønn har en sterk effekt på tilliten, og på hvilken måte den eventuelt er kjønnsesifikk.

Ressurser

Hypotese₃: Høy inntekt øker sannsynligheten for institusjonell tillit.

Kunnskap

Hypotese₄: Høy utdanning øker sannsynligheten for institusjonell tillit.

I kapittel 2 er det beskrevet teorier om hvorfor dette positivt påvirker tillitsrelasjoner: Ressurser gjør at man har mindre å tape, større mulighet til å unngå risikofylte relasjoner og muligheter til å kontrollere tillitsrelasjonen. Jeg har også beskrevet hvordan utdanning kan være tillitsskapende siden det fører til større *kunnskap* om institusjoner, samtidig som utdanning også påvirker respondentens ressurser/status, verdier og kontaktmønstre, noe som også kan påvirke tilliten.

Generell kontakt

Hypotese₅: Forskjellige former for generell kontakt øker sannsynligheten for institusjonell tillit: det å være yrkesaktiv, det å føle tilknytning til bosted, det å være medlem av organisasjoner, og det å være aktiv i organisasjoner.

Putnam (1993, 2000) vektlegger hvordan deltagelse i frivillige organisasjoner påvirker tillit, men jeg har argumentert for at det også finnes gode grunner til å studere andre former for generell samfunnskontakt, slik som den som skjer på arbeidsplassen og i nærmiljøet. Yrkesaktivitet inkluderes som et eget ledd i modellen. De tre andre formene for kontakt inkluderes i samme blokk. Analyser (ikke gjengitt) viser at å inkludere disse stegvis ikke gir ytterligere informasjon om variabelenes påvirkningskraft.

Verdier

Hypotese₆: Fire typer holdninger øker sannsynligheten for institusjonell tillit: positive holdninger til likestilling mellom kjønnene og inkludering av innvandrere, oppslutning om offentlige løsninger og oppslutning om nasjonalisme.

Disse hypotesene baseres på teorier som vektlegger hvordan institusjoner inneholder og representerer verdigrunnlag; derfor vil respondentenes grad av identifikasjon med disse verdiene påvirke tilliten. Det er ingen grunn til å tro at noen av disse verdiene har kausal forrang, og derfor vil alle inkluderes samtidig i regresjonsanalysen.

Politiske holdninger

Hypotese₇: Det å ikke stemme minker sannsynligheten for institusjonell tillit.

Hypotese₈: Partipreferanser påvirker institusjonell tillit: Det å stemme protestpartier (SV, FrP og RV) minker sannsynligheten for institusjonell tillit.

Rasjonalet bak hypotese₇ er at det å ikke stemme kan sees på som et uttrykk for politisk likegyldighet som kan påvirke tilliten til institusjoner negativt. Hypotese₈ baserer seg på antagelsen om at partiopplutning representerer politiske meninger, i dette tilfelle at det å stemme protestpartier

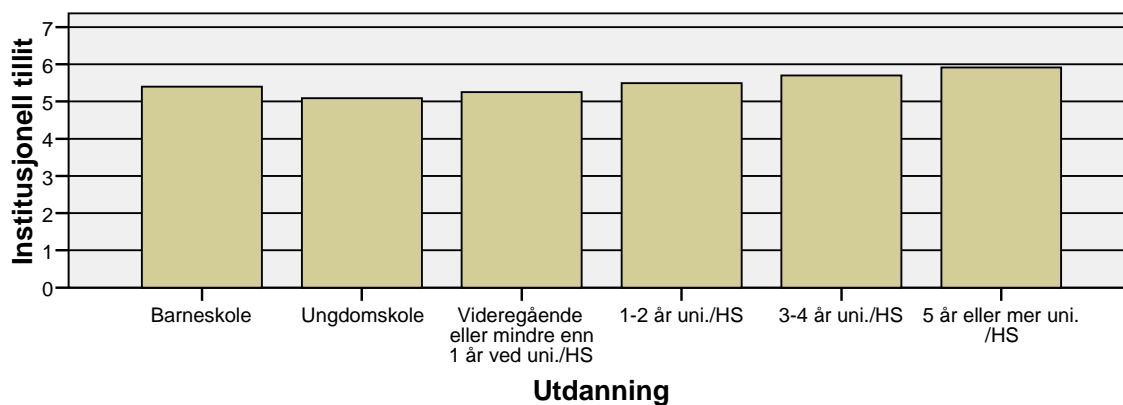
(de partiene som på undersøkelsestidspunktet aldri hadde vært i regjeringsposisjon) negativt påvirker institusjonell tillit.

4.2. Bivariate sammenhenger

Disse hypotesene vil i hovedsak testes ved hjelp av multiple regresjonsanalyser. Preliminære analyser viser likevel at to variabler tydelig påvirker tilliten. Disse er utdanningsnivå og stemmegivning, og disse bivariate sammenhengene vil derfor kommenteres, før sammenhengene analyseres ved hjelp av regresjonsanalyser.

Ut i fra figur 4.1. kan man lese at det er de med ungdomskoleutdanning som uttrykker minst tillit (5,09). Deretter stiger tilliten i forhold til hvert utdanningsnivå. De som har utdannet seg 5 år eller mer på universitet eller høyskole uttrykker høyest tillit (5,92). Dette styrker hypotesen om at det er en positiv sammenheng mellom utdanning og tillit. Stolpediagrammet kan også antyde at det er snakk om en svak kurvlineær sammenheng, siden tillitsnivået synker, for så å stige igjen i takt med grad av utdanning. På grunn av dette vil jeg inkludere et kvadrert ledd i regresjonsanalysen som eventuelt kan fange opp en slik kurvlinearitet.

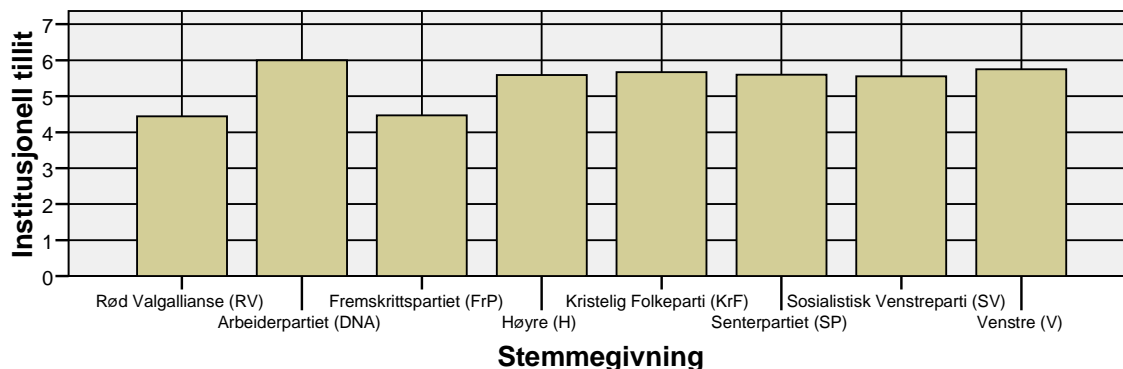
Figur 4.1. Sammenhengen mellom utdanning og institusjonell tillit

Figur 4.2. viser relativ stor variasjon i tillitsnivå: De som oppgir å ha stemt DNA utviser en tillit på 6,00, mens det å stemme RV og FrP korresponderer med et tillitsnivå på 4,44 og 4,48, med andre ord en differens på cirka 1,5 poeng. SV-stemmere legger seg derimot på et tillitsnivå på 5,55, cirka det samme som gjennomsnittet. Likevel må vi si at dette foreløpig styrker hypotesen om at det å stemme protestpartier henger sammen med lav tillit. De som valgte å ikke stemme ved sist

stortingsvalg utviser også lav tillit: 5,10. Dette er også som forventet ut i fra hypotesene. Regresjonsanalysene vil vise oss om disse forskjellene beholdes når flere variabler trekkes inn i analysen.

Figur 4.2. Sammenhengen mellom stemmegivning og institusjonell tillit

4.3. Analyse av befolkningens tillit

4.3.1. Modellens oppbygning og variabelenes rekkefølge

Tabell 4.1. gjengir en åttetrinns, stegvis regresjon. Valget av variabler er et resultat av det teoretiske perspektivet som skisseres i kapittel 2, nemlig forventningen at ressurser, kunnskap, kontakt og like verdier påvirker tillit. Den første kolonnen i tabell 4.1. beskriver variablene ut i fra disse kategoriene.

En stegvis regresjonsmodell, slik som denne, vil ofte baseres på en ide om et kausalt hierarki, hvor noen variabler sees på som mer grunnleggende enn andre, mens andre variabler sees på som mellomliggende. Det er slike antagelser som her bestemmer *rekkefølgen* variablene inkluderes i modellene, ved at de mest grunnleggende variablene inkluderes først.

Kjønn og alder er grunnleggende kjennetegn ved individer, og plasseres derfor i modell 1 (tabell 4.1.). Utdanning skjer i hovedsak tidlig i livet og inkluderes derfor på neste trinn. Siden figur 4.1. antyder et kurvlineært forhold mellom utdanning og institusjonell tillit, inkluderes et kvadrert ledd for å teste dette.

Kjønn, alder og utdanning påvirker om man er yrkesaktiv eller ikke (modell 3), noe som vil påvirke individers inntekt (modell 4). Alle disse faktorene kan videre påvirke individers kontaktmønstre (modell 5). Modell 6 beskriver verdier og modell 7 og 8 beskriver politiske

preferanser⁵⁶. Jeg tester først for verdier, siden det er vanlig å anta at mennesker innehar verdier som er mer grunnleggende enn deres politiske preferanser (f.eks. skillelinjemodellen og forskning på ”ideologisk orientering”: Aardal 2003).

En regresjonsanalyse forutsetter asymmetriske variabler, altså at man undersøker hvordan en del uavhengige variabler påvirker én avhengig variabel (Skog 2004: 214). Det er usikkert om dette kravet er oppfylt i modell 6, 7 og 8. Jeg har allerede beskrevet hvorfor jeg forventer at de uavhengige variablene påvirker tilliten, men det er også mulig at det er respondentens tillit som påvirker disse variablene, eller at det eksisterer gjensidig påvirkning. For eksempel kan lav tillit til offentlige institusjoner være *årsaken* til at respondenter slutter opp om private løsninger eller stemmer et protestparti. Det er likevel lite jeg kan gjøre her for å korrigere dette, men tolkningen av disse variablene må ta hensyn til dette usikkerhetsmomentet.

4.3.2. Modellenes forklaringskraft

En ANOVA-test (ikke gjengitt) viser at hver ny modell, utenom nummer 4, bidrar med signifikant mer forklaringskraft. Det er likevel store forskjeller i hvor mye mer forklaringskraft hvert nytt ledd bidrar med. Tabell 4.1. viser at modell 1, som inkluderer kjønn og alder, har en justert R^2 på bare 0,009. Dette er en lav verdi som gjør det vanskelig å hevde at det er en sammenheng mellom kjønn, alder og tillit. Modell 2 og 3 bidrar til at forklaringskraften øker, mens modell 4 ikke bidrar med mer forklaringskraft. Dette svekker hypotesen om en positiv sammenheng mellom inntekt og tillit. Det skjer en markant økning i justert R^2 med overgangen til modell 5, noe som indikerer at kontaktmønstre påvirker tilliten. Også modell 6 bidrar med en klar økning i justert R^2 , fra 0,080 til 0,130, noe som viser at holdninger spiller en sentral rolle. Modell 7 bidrar også med en signifikant økning, men denne er svært liten (fra 0,130 til 0,134). Dette viser at det å kontrollere for stemmegivning, uavhengig av *hvilke parti* man stemmer, sier lite om tillit. Når man derimot også forholder seg til *hvilke parti* man stemmer på, i modell 8, ser vi at justert R^2 øker til 0,169. Dette kan beskrives som en moderat eller høy verdi, og viser at variablene samlet forklarer en del av variasjonen i institusjonell tillit i datasettet. Den videre analysen vil fortelle mer om de enkelte variablene, hvordan disse bidrar til modellens forklaringskraft og hvordan de står i forhold de hypotesene.

⁵⁶ I modell 7 sjekkes det bare for hvordan det å stemme/ikke stemme påvirker tillit. I modell 8 brukes dummy-variabler for å se på effekten av *hvilke parti* man stemte, og det å ikke stemme er referansekategori.

Tabell 4.1. Stegvis regresjon, institusjonell tillit avhengig variabel

		Modell	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	
			Beta	Beta	Beta	Beta	Beta	Beta	Beta	Beta	
Bakgrunns-variabler	Kjønn		,048*	,045*	,056**	,063**	,041*	-,019	-,023	-,033	
	Alder		,089**	,110**	,109**	,107**	,051	,033	,015	,006	
Kunnskap	Utdanning			-,097	-,146	-,148	-,199**	-,203*	-,202*	-,214*	
	Utdanning ²			,242*	,273**	,269**	,313**	,297**	,293**	,312**	
Kontakt	Yrkesaktiv				,116**	,113**	,107**	,097**	,094**	,094**	
Ressurser	Inntekt					,021	,004**	,013	,005	-,011	
Kontakt	Organisasjons-medlemskap						,077**	,052*	,046	,045	
	Organisasjons-deltagelse						,040	,039	,039	,040	
	Tilknytning til bosted						,162**	,123**	,117**	,108**	
Verdier	Holdninger	Offentlig/privat						-,072**	-,073**	-,047*	
		Likestilling						,119**	,120**	,110**	
		Innvandring						,080**	,083**	,054**	
		Nasjonalisme						,152**	,146**	,136**	
	Stemmegivning	Stemte ved sist stortingsvalg								,071**	
		DNA									,200**
		RV									-,029
		FrP									-,067**
		H									,077**
		KrF									,074**
		SP									,050*
		SV									,028
		V									,039
		Andre, blankt, husker ikke, vet ikke									
Justert R ²			,009	,030	,042	,042	,080	,130	,134	,169	

* = signifikansnivå $\leq 0,05$, ** = signifikansnivå $\leq 0,01$, $N = 2037$, MBU

4.3.3. Kjønn og alder

I analyser som dette vil en variabel som holder seg signifikant også når nye ledd blir lagt til, være en variabel som mest sannsynlig beskriver en robust sammenheng mellom den avhengige og den uavhengige variabelen. Ikke alle variablene i denne analysen har disse egenskapene. Kjønn er bare signifikant til og med modell 5. Hvorfor er dette tilfelle? Modell 1-5 rapporterer en positiv sammenheng mellom det å være kvinne og institusjonell tillit. I overgangen fra modell 2 til 3, øker beta-verdien og blir signifikant på 0,01-nivå. Årsaken til dette er at i modell 3 inkluderes yrkesaktivitet i analysen. En korrelasjonsanalyse viser at det å være kvinne korrelerer negativt med yrkesaktivitet (Pearsons r : - 0,119**), og modell 3 viser at det å være yrkesaktiv positivt påvirker tillit. Det å være kvinne påvirker tillit positivt, men indirekte negativt siden færre kvinner er yrkesaktive. Derfor øker den positive effekten av det å være kvinne, når yrkesaktivitet kontrolleres for i modell 3. Denne positive effekten av kjønn minker noe i modell 5 og slutter å være signifikant i modell 6 og utover. I modell 5 ser vi at tilknytning til bosted har en tydelig positiv effekt på tillit. En korrelasjonsanalyse viser at kvinner har sterkere tilknytning til sitt bosted enn menn (0,083**). Modell 6 viser også at kjønn korrelerer med en del av holdningsvariablene på en slik måte at kjønn slutter å være signifikant når disse inkluderes. Den stegvise regresjonen viser dermed at kjønn fungerer som en bakenforliggende variabel som påvirker andre signifikante forklaringsvariabler. Det er likevel snakk om en svak sammenheng, siden modell 1-4 har lav forklaringskraft.

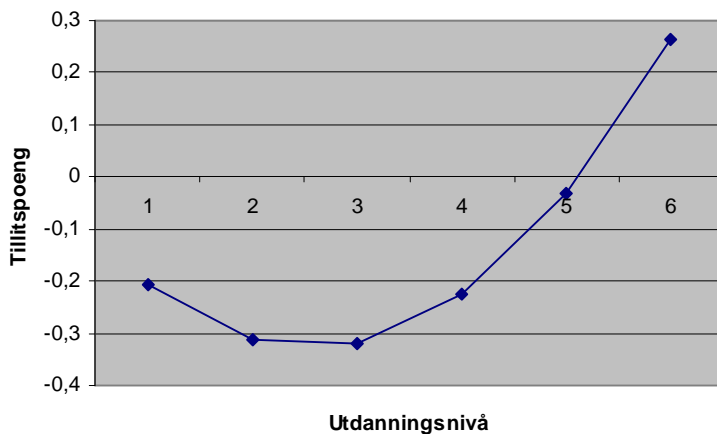
Det er lignende årsaker til at alder slutter å være en signifikant i modell 5. Eldre mennesker er både oftere medlemmer i organisasjoner (0,143**) og har klart sterkere tilknytning til bostedet (0,231**). Modell 5 viser at den positive effekten av alder på tillit er indirekte og formidles gjennom disse to variablene. Organisasjonsmedlemskap og tilknytning er klassifisert som generell samfunnskontakt. En forventning var at eldre har mer av dette, og årsaken kan være at dette utvikler seg over tid eller at det skyldes forskjeller i alderskohorter.

Det er også interessant at kvinner og eldre har sterkere tilknytning til nærmiljøet. Det kan ha en sammenheng med at begge gruppene er mindre yrkesaktive, og kanskje også at kvinner fortsatt bruker mer tid på hjemmearbeid og barnepass. Ut i fra dette datamaterialet er det likevel vanskelig å si nøyaktig hva slags "tilknytning til nærmiljøet" det er snakk om. Studier som går nærmere inn på hva denne kontakten består i, og hvordan den er fordelt, ville kanskje kunne lære oss mer om hvordan kontakt skaper tillit.

4.3.4. Utdanning og inntekt

Det at effekten av utdanning også måles ved hjelp av et kvadrert ledd, gjør at beta-verdiene ikke er direkte sammenlignbare med resten av variablene, men det at enten den ene eller begge utdanningsvariablene er signifikante i alle modellene, og at modell 2 fører til en økning i justert R^2 fra 0,009 til 0,030, viser at utdanning har en kurvlineær effekt, slik som forventet ut i fra hypotese₄ om at utdanning påvirker tillit positivt. En justert R^2 på 0,030 er en lav verdi; hypotesen om at utdanning har en effekt styrkes i større grad av det faktum at variablene forblir signifikante i de resterende modellene. Med utgangspunkt i variablenes B-verdier i modell 8 (hvor alle variabler er inkludert) (tabell 4.1.) kan man kalkulere at variasjoner i utdanning vil føre til predikerte endringer i tillitsskalaen slik det kommer til uttrykk i modell 4.3. (når andre variabler holdes konstant. Y-aksen må sees i forhold til modellens konstantledd). X-aksen representerer her forskjellige utdanningsnivå. Modellen viser at tilliten beregnes som lavest for de med ungdomskole og videregående/mindre enn ett år med universitet/høyskole. Forskjellen mellom de med videregående/mindre enn et år ved universitet/høyskole og de med høyest utdanning er på 0,58 tillitspoeng. Modellen kan altså tolkes slik at utdanning først fører til lavere tillit, og at tilliten så øker, spesielt i trinn 5 og 6.

Figur 4.3. Sammenhengen mellom utdanningsnivå og tillit

Utdanning er et komplekst fenomen. En årsak til at det inkluderes i analysen er at utdanning gir kunnskap om institusjoner, men utdanning påvirker også respondentens ressurser/status, verdier og kontaktmønstre, noe som også kan påvirke tilliten. Analyser som dekomponerer utdannelsesprosessen vil kanskje kunne si hvilke aspekter ved utdanning som er mest tillitsskapende:

kontakt-, kunnskap- eller ressurs-delen. Denne analysen viser at for befolkningen er det først og fremst den høyere utdanning (ett eller flere år universitet/høyskole) som er tillitsskapende. Kanskje det er slik at det først og fremst er høyere utdanning som skaper den type kontakt, verdier, ressurser osv. som er tillitsskapende? Dette er et interessant spørsmål, men ett det ikke er mulig å svare sikkert på her. På den andre siden skal man heller ikke overvurdere den kurvlineære effekten, siden figur 4.3. bare tegner opp en moderat sammenheng.

Inntekt inkluderes som variabel i modell 4, men variabelen er ikke signifikant her eller i påfølgende modeller, og modell 4 som helhet bidrar ikke signifikant med mer forklaringskraft enn modell 3. Dette svekker hypotese₃ om at det er positiv sammenheng mellom inntekt og tillit. Dette funnet gjør at man kanskje må revurdere det teoretiske perspektivet som beskriver hvordan individets ressurser er utslagsgivende i forhold til institusjonell tillit, spesielt hvis ressurser oppfattes først og fremst som økonomisk kapital målt i inntekt.

4.3.5. Kontakt: yrkesaktivitet

Det å være yrkesaktiv henger sammen med signifikant mer tillit i alle modellene, og dermed styrkes hypotese₅ som beskriver dette. Det å jobbe gir også høyere inntekt (korrelasjonskoeffisient: 0,228**), men effekten av å jobbe på tillit er fortsatt nesten like stor når det kontrolleres for inntekt i modell 4. Det er dermed tydelig at det ikke er de økonomiske konsekvensene av det å ha en jobb som først og fremst påvirker institusjonell tillit. En som arbeider bruker mye av tiden sin på arbeidsplassen, og det er tydelig at erfaringen det er å ha arbeid påvirker institusjonell tillit. Årsaken til dette kan være at den generelle sosiale kontakt og samfunnskontakt man opplever på jobben er tillitsskapende. Det er interessant i den sammenheng at organisasjonsmedlemskap, som også er tillitsskapende (i modell 5 og 6), korrelerer signifikant med det å være yrkesaktiv (korrelasjonskoeffisient: 0,115**). Dette kan antyde at forskjellige former for samfunnskontakt gjensidig forsterker hverandre, og at det er et samspill mellom den samfunnskontakt som skjer på jobb og den som skjer på fritiden i foreninger. Hvis dette stemmer, innebærer dette en nyansering av putnamske teorier som først og fremst vektlegger frivillig organisasjonsdeltagelse som tillitsskapende.

Tabell 4.2. Tillit til den offentlige forvaltningen

Kontakt med sosialkontor		Gjennomsnitt	N	Standardavvik
Ikke yrkesaktiv:	Nei	4,67	226	2,317
	Ja	3,45	60	2,487
	Totalt	4,42	286	2,401
Yrkesaktiv:	Nei	5,13	1734	2,122
	Ja	4,95	110	2,246
	Totalt	5,11	1844	2,129
Totalt:	Nei	5,07	1960	2,150
	Ja	4,42	170	2,434
	Totalt	5,02	2130	2,180
Kontakt med Aetat		Gjennomsnitt	N	Standardavvik
Ikke yrkesaktiv:	Nei	4,66	213	2,335
	Ja	3,72	67	2,539
	Totalt	4,44	280	2,415
Yrkesaktiv:	Nei	5,15	1628	2,114
	Ja	4,94	227	2,114
	Totalt	5,12	1855	2,114
Totalt:	Nei	5,09	1841	2,145
	Ja	4,66	294	2,273
	Totalt	5,03	2135	2,168

En annen forklaring på hvorfor det å være yrkesaktiv skaper tillit, kan være at det å ha en jobb påvirker den *spesifikke* kontakten med offentlige institusjoner på en annen måte enn hvis man ikke er yrkesaktiv. Tabell 4.2. viser at det å ha hatt kontakt med sosialkontoret eller arbeidsetaten de siste to årene henger sammen med mindre tillit til den offentlige forvaltning. Dette stemmer ikke overens med den antagelsen at kontakt alltid er tillitsskapende, men viser at kontakt kan styrke *eller* svekke tillit. Videre viser tabell 4.2 at de som ikke har arbeid og som har hatt kontakt med sosialkontoret, har mye lavere tillit enn de som har arbeid og har hatt kontakt. Dette peker mot en samspilleffekt, og jeg tester dette ved hjelp av en regresjonsanalyse med tillit til den offentlige forvaltning som avhengig variabel (se appendiks 8). Denne bekrefter at kontakt med sosialkontoret har en signifikant negativ effekt på tillit, men ikke kontakt med Aetat. Samspilleddet viser at effekten av å ha kontakt med sosialkontoret for de yrkesaktive er bortimot null, mens den negative

effekten av det å ha kontakt med sosialkontoret for de uten arbeid, er sterk. Denne variabelens beta-verdi blir den nest høyeste av alle i hele modellen. Samspilleffekten er interessant og er nok noe av årsaken til at det å være yrkesaktiv gir høyere tillit i tabell 4.1. Det er ikke slik at det å være yrkesaktiv bare er en kilde til generell, tillitsskapende kontakt, men at det også former den *spesifikke* kontakten med institusjonene. Det generelle svaret på hvorfor det er slik er nok at de med arbeid og de uten, kommer til sosialkontoret med forskjellige forutsetninger, forventninger og mål. Nøyaktig hva dette innebærer og hvorfor dette skaper møter som påvirker tillit til institusjoner på forskjellige måter er ikke mulig å si sikkert her. Det også vanskelig å si hvorfor dette i så stor grad gjelder kontakt med sosialkontor, men ikke Aetat. Den sterke samspilleffekten viser at kontakt med institusjoner ikke skjer på samme måte for forskjellige grupper, og det ville være interessant å lære mer om hvorfor dette er tilfelle. Flere av de generelle teoriene om tillit (Blau 1964, Coleman 1990, Luhmann 1999, Putnam 2000) vektlegger hvordan kontakt er tillitsskapende. Her ser vi et moteksempel – hvordan de ikke-yrkesaktives kontakt med sosialkontoret svekker tilliten til denne.

Christensens og Lægroids (2002) studie av MBU og institusjonell tillit konkluderer med at kontakt med Aetat, sosialkontor og helsevesenet *ikke* påvirker tillit. Hvis de hadde testet for samspill mellom kontakt og det å være yrkesaktiv ville de sannsynligvis fått et annet resultat.

4.3.6. Kontakt: organisasjonsmedlemskap, organisasjonsdeltagelse og tilknytning til bosted

Vi ser hvordan det å være medlem av organisasjoner er signifikant tillitsskapende i modell 5 og 6. Dette er i overensstemmelse med det putnamske perspektivet om at slik deltagelse skaper tillit. Effekten av å være organisasjonsmedlem slutter likevel å være signifikant i modell 7 og 8. Putnam mener at det spesielt er den *aktive* deltagelsen som er viktig, men denne antagelsen bekreftes ikke av analysen. Det å være aktiv deltager i organisasjoner har ikke signifikant påvirkningskraft i noen av modellene, og dermed svekkes den delen av hypotese₅ som vektlegger medlemskap og organisasjonsdeltagelse. Dette er også som forventet ut i fra andre undersøkelser (Hansen og Tjerbo 2003, Hyggen 2006).

Å føle tilknytning til eget bosted påvirker institusjonell tillit i stor grad. Denne variabelen har stor forklaringskraft i modellene. Selv om beta-verdien minker noe når nye ledd blir lagt til, er beta-verdien likevel blant de høyeste av alle variablene. Dette styrker den delen av hypotese₅ som

beskriver at å oppleve tilhørighet til lokalsamfunnet øker sannsynligheten for tillit. Årsaken til dette kan være at man opplever en generell positiv kontakt i nærmiljøet, eller fordi man også i sitt eget miljø møter offentlige institusjoner på en tillitskapende måte. Den høye beta-verdien viser at tilknytning til nærmiljøet er viktig, men nøyaktig hva denne variabelen måler er uklart, og det ville vært ønskelig med mer nyanserte variabler som målte respondentenes kontaktmønstre mer nøyaktig. Siden Putnams teorier om sammenhengen mellom organisasjoner og tillit er blitt svekket, bør man heller studere andre typer uformell tilknytning til bosted som skapes utenom organisasjonsdeltagelse.

4.3.7. Verdier: holdninger

I de tre modellene som inkluderer holdningsvariabler (6, 7 og 8) er alle holdningsvariablene signifikante. Som forventet er det en sammenheng mellom oppslutning om offentlige løsninger og institusjonell tillit. Kanskje mer overraskende er det at både oppslutning om likestilling og innvandring fører til det samme. Dette er nye funn i forhold til lignende analyser av institusjonell tillit. I kapittel 2 har jeg beskrevet teorier om hvordan institusjoner er bærere av forskjellige verdier og etos (Offe 1999), og at det er god grunn til å tro at mange assosierer de norske offentlige institusjoner med verdier som vektlegger inkludering av underrepresenterte grupper.

Analysen viser en sterk og robust sammenheng mellom nasjonalisme og tillit. Det er kanskje ikke merkelig at oppslutning om nasjonen henger sammen med tillit til landets offentlige institusjoner. Det er likevel vanskelig å si nøyaktig hva denne variabelen måler, siden det "å føle tilknytning til Norge" kan tolkes på forskjellige måter av respondentene. Kan oppslutning om dette bare være en annen måte å uttrykke tillit/mistillit til landet og landets institusjoner? I så fall har vi ikke identifisert en reell sammenheng mellom sosiale fenomen. Men det kan være at variabelen måler en verdi eller et sett med verdier, knyttet til Norge og det å være "norsk", som positivt påvirker tillit. Hvis dette er sant, er det likevel vanskelig med utgangspunkt i MBU, å si nøyaktig hva dette innebærer. Det at analysen viser en tydelig sammenheng mellom nasjonalisme og tillit, gjør det viktig å utforske disse problemstillingene videre.

Holdningsvariablenes beta-verdier forblir omtrent uendret når det å stemme/ikke stemme inkluderes. Dermed fungerer ikke dette som en mellomliggende variabel i forhold til holdninger og tillit. Når det i modell 8 inkluderers partipreferanser skjer det derimot endringer. Alle holdningsvariablene minker i verdi, og verdiene "offentlig/privat" og "innvandring" minker mest.

Årsaken til dette kan være at disse er holdningene knyttet til spesifikke partier. En korrelasjonsanalyse viser at partipreferanser korrelerer sterkt med disse to variablene. Det å stemme DNA og SV korrelerer negativt med oppslutning om private løsninger (Pearsons r: DNA: - 0,173** og SV: - 0,220**), mens det motsatte er tilfelle med FrP (0,189**) og Høyre (0,277**). Ut i fra MBU stemmer altså partipreferanser overens med den vanlige måten å oppfatte det politiske landskapet på i forhold til private og offentlige løsninger og den politiske venstre-høyre-aksen. I forhold til innvandring er det et parti som skiller seg ut: Å stemme FrP korrelerer sterkt (-0,217**) i forhold til (negative holdninger til) innvandring.

Det at likestilling og nasjonalisme mister mindre av sin forklaringskraft i modell 8, tyder på at disse holdningene ikke i like stor grad assosieres med spesifikke partier. Det er likevel slik at i forhold til likestilling, er det noe korrelasjon mellom dette og det å stemme SV (0,118**) og FrP (-0,158**). Nasjonalisme derimot korrelerer ikke veldig sterkt med noen partier.

4.3.8. Verdier: partipreferanser

Modell 5 viser at de som stemte ved sist valg uttrykker signifikant mer tillit. Dette er som forventet ut i fra hypotese⁷. Det er likevel bare snakk om en moderat effekt, siden modell 7 skaper lite økning i justert R^2 (fra 0,130 til 0,134). Dette tyder på at å stemme eller ikke stemme, ikke er det valget som tydeligst står i sammenheng med institusjonell tillit. Når partipreferanser inkluderes i modell 8 blir bildet et annet. Justert R^2 øker fra 0,134 til 0,169 og tydelige forskjeller i tillit kommer frem i forhold til partiene.

Partipreferanser inkluderes i analysen som et sett med dummy-variabler, hvor det å ikke stemme er referansekategori. Beta-verdiene i modell 8 tegner et bilde som er ganske likt det som ble beskrevet i figur 4.2. ovenfor: DNA assosieres med høyeste grad av tillit, H, KrF, SP og SV ligger i en mellomposisjon, mens FrP og RV skiller seg ut som partiene for de minst tillitsfulle. Dermed styrkes hypotese⁸ som beskriver at å stemme protestpartier fører til mindre tillit. Unntaket er SV, siden det å stemme SV korresponderer med moderat tillit. Modell 8 beskriver en sterk positiv sammenheng mellom tillit og det å stemme DNA. Denne variabelen har den høyeste beta-verdien av alle variablene⁵⁷ og det er påfallende hvor sterk sammenhengen mellom DNA og institusjonell tillit er. En forklaring på dette kan være at DNA oppfattes som det sentrale ”statsbærende” partiet i Norge,

⁵⁷ Her må man se bort i fra utdanning og utdanning²s høye verdier. Disse må tolkes på en annen måte siden et kvadrert ledd er inkludert.

og i større grad enn andre partier direkte assosieres med det settet av norske offentlige institusjoner som har blitt utviklet over tid. En annen årsak kan være at DNA var regjeringsparti på undersøkelsestidspunktet og dermed assosieres med statsinstitusjonene.

Tabell 4.3. Befolkningens tillit til seks institusjoner

Tillit til:		Regjering	Politiske partier	Stortinget	Domstolene	Den offentlige forvaltning	Politiet	Alle seks	
		Beta	Beta	Beta	Beta	Beta	Beta	Beta	
Bakgrunnsvariabler	Kjønn	-,039	-,012	-,063*	-,056*	,005	,007	-,033	
	Alder	-,001	-,004	,026	-,035	,017	,026	,006	
Kunnskap	Utdanning	-,194	-,118	-,214**	-,252*	-,026	-,200	-,214*	
	Utdanning2	,287**	,145	,316*	,359**	,146	,223*	,312**	
Kontakt	Yrkesaktiv	,089**	,069**	,051*	,096**	,105**	,040	,094**	
Ressurser	Inntekt	,008	-,052*	-,005	,021	-,044	,021	-,011	
Kontakt	Organisasjonsmedlemskap	-,003	,041	,027	,038	,023	,091**	,045	
	Organisasjonsdeltagelse	,026	,041	,031	,028	,044	,012	,040	
	Tilknytning til bosted	,079**	,078**	,075**	,072**	,101**	,102**	,108**	
Verdier	Holdninger	Offentlig/privat	-,056*	-,014	-,041	-,023	-,106**	,007	-,047*
		Likestilling	,133**	,069**	,106**	,073**	,094**	,038	,110**
		Innvandring	,060**	,048*	,056**	,035	,052*	,020	,054**
		Nasjonalisme	,111**	,085**	,104**	,107**	,091**	,153**	,136**
	Stemmegivning	DNA	,233**	,170**	,188**	,145**	,136**	,119**	,200**
		RV	-,034	-,012	-,037	-,009	-,022	-,021	-,029
		FrP	-,090**	-,016	-,065*	-,046	-,059*	-,020	-,067**
		H	,022	,075*	,076**	,102**	,057*	,056	,077**
		KrF	,033	,078**	,098**	,076**	,035	,052*	,074**
		SP	-,015	,075**	,063**	,057*	,047	,032	,050*
		SV	,014	,053*	,041	,038	,022	-,028	,028
		V	,034	,061*	,047*	,039	,034	-,013	,039
	Andre, blankt, husker ikke, vet ikke	-,025	,001	-,005	,010	-,020	,016	-,006	
	N	2031	2024	2028	2029	2007	2026	2037	
Justert R ²	0,169	0,076	0,132	0,106	0,135	0,096	0,169		
Gjennomsnitt tillit	4,93	4,11	5,21	6,44	5,02	6,80	5,4115		
Standardavvik	2,25	1,96	2,16	2,22	2,18	2,16	1,77		

* = signifikansnivå $\leq 0,05$, ** = signifikansnivå $\leq 0,01$, MBU

4.4. Analyse av befolkningens tillit til forskjellige institusjoner

Så langt har analysen vært basert på en tillitsskala som er et produkt av tilliten til seks forskjellige institusjoner. Hvis vi ved hjelp av de samme modellene analyserer tillit til enkeltinstitusjoner, vil det da være forskjeller i hvor godt modellene forklarer tilliten? Tabell 4.3. beskriver hvordan modellene jeg har brukt fungerer i forhold til de seks enkeltinstitusjonene. Tabell 4.3. inneholder syv regresjonsmodeller med de forskjellige enkeltinstitusjonene som avhengig variabel. Regresjonsmodellene er her altså identiske med modell 8 i tabell 4.1. Regresjonskoeffisientene er de samme som i modell 8 i tabell 4.1. og kolonnen lengst til høyre i tabell 4.3.

Figur 4.4. oppgir alle modellenes justerte R^2 og viser resultatet av regresjonsmodell 1-8 anvendt på de forskjellige institusjonene. Ved å se hvordan de syv linjene i figur 4.4 er strukket opp i forhold til hverandre, kan vi enkelt se modellenes økende forklaringskraft.

Figur 4.4. tegner opp to ”plataer” (mellom modell 3 og 4, 6 og 7) hvor det er lite økning i forklaringskraft for alle av institusjonene. Dette bekrefter de tidligere funnene om at inntekt (modell 4) og det å stemme/ikke stemme (modell 7) ikke bidrar til en sterk økning i justert R^2 . Med andre ord: Inntekt og det å stemme/ikke stemme er ikke viktig for tillit generelt, eller tilliten til noen av de enkelte institusjonene.

De forskjellige modellene forklarer tillit til institusjonene ulikt. For eksempel skyldes politiets og politiske partiers lave forklaringskraft i modell 8, delvis det at ingen av disse øker mye i modell 2 og 3. Med andre ord er hverken utdanning eller yrkesaktivitet noe som bidrar i stor grad til å forklare tillit til disse to institusjonene, noe som står i motsetning til de fire andre.

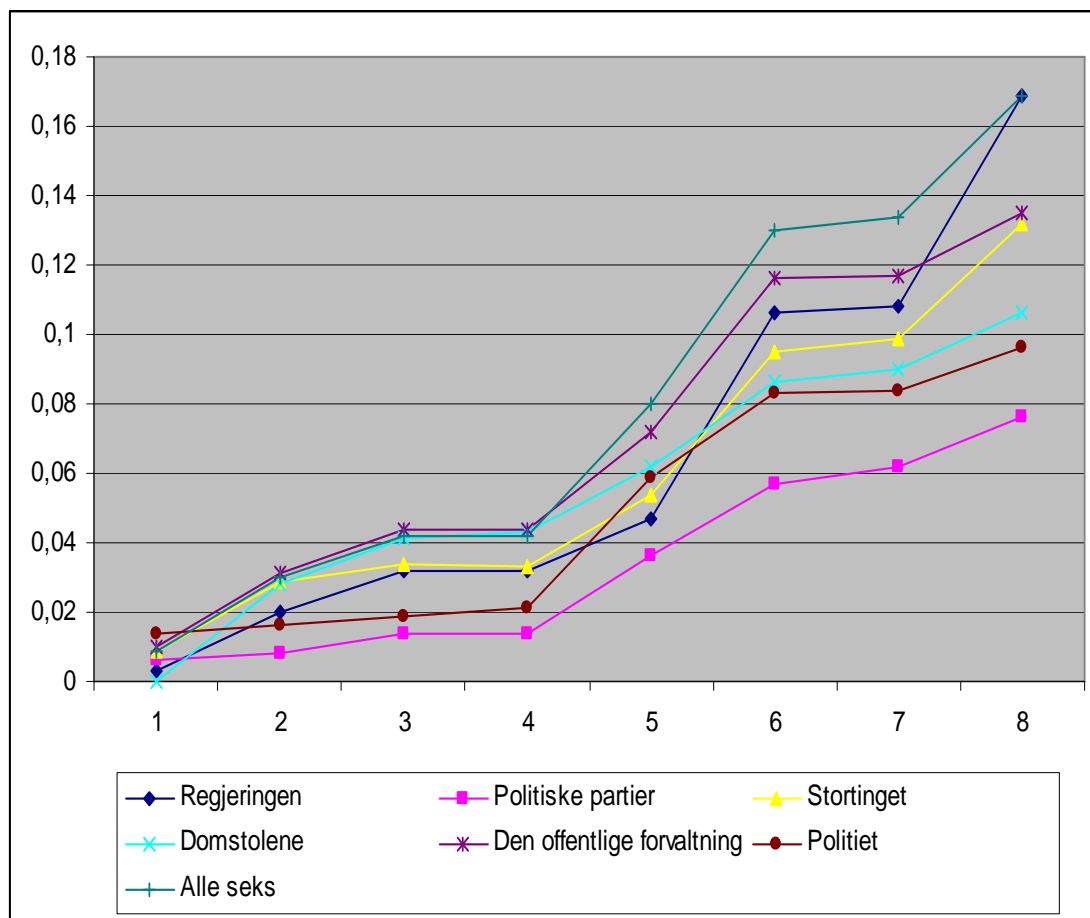
Både modell 5 og modell 6 bidrar jevnt over til en kraftig økning i justert R^2 . Dette bekrefter ytterligere at kontaktmønstre og holdninger er viktige for å forstå tillit.

Modell 6 (verdier) øker forklaringskraften i forhold til alle institusjonene, men bidrar med størst økning i justert R^2 i forhold til regjeringen og den offentlige forvaltning. Ikke overraskende viser tabell 4.3. at positive holdninger til offentlige løsninger skaper markant mer tillit til den offentlige forvaltning. I forhold til tillit til regjeringen, så er alle holdningsvariablene signifikante. Høyest beta-verdi har likestillingsvariablen. Tillit til regjeringen henger altså klart sammen med positive holdninger til likestilling.

Modell 8 skaper også høyere justert R^2 for alle modellene, men mest for regjeringen. Tabell 4.3. rapporterer at det er en meget klar sammenheng mellom oppslutning om DNA og tillit til DNA-regjeringen. Ovenfor ble det spurt om tillit til regjeringen først og fremst handlet om tillit til

regjeringspartiene, eller tillit til regjeringsinstitusjonen. Det at å stemme DNA fører til en markant høyere tillit, tyder på at svaret er at regjeringen assosieres med det/de partiene som har regjeringsmakt. Det er likevel verdt å merke seg at det å stemme DNA jevnt over fører til mer tillit til *alle* institusjonene.

Figur 4.4. Regresjonsmodellenes forklaringskraft

Etter hvert som modellene øker i kompleksitet, blir spriket i forklaringskraft mellom institusjonene større. Dette er tydelig når vi kommer til modell 6, og enda mer markant i modell 8. Her ser vi at modellen jeg har brukt er mest velegnet til å forklare tillit til regjeringen (juster R^2 : 0,169) og minst velegnet til å forklare tillit til politiske partier (juster R^2 : 0,076), mens de fire resterende institusjonene ligger mellom disse ytterpunktene.

Analysene av tillit til politiet, domstolene og politiske partier er de analysene der forklaringskraften øker minst når man kontrollerer for verdier (modell 6) og partipreferanser (modell

8). Tabell 4.3. viser at når det gjelder politiet og domstolene er det tydelig at tilliten til disse i mindre like enn de andre henger sammen med verdier eller partipreferanser. Dette kan indikere at tilliten til disse institusjonene formes av andre faktorer enn det kontrolleres for her. I neste kapittel vil analysen av tillit til disse institusjonene vise om de også her skiller seg ut.

4.5. Avslutning

For å forklare befolkningens tillit til offentlige institusjoner, har jeg testet en rekke hypoteser, som var et resultat av min teoretiske forståelse av tillit. I neste kapittel vil jeg analysere elitens tillit. Vil elitens tillit formes på samme måte som befolkningens? Vil de samme faktorene som var viktige hos befolkningen også gjelde for eliten, eller vil elitens tillit påvirkes av andre variabler? Svarene på dette vil så gjøre det mulig i kapittel 6 å sammenligne resultatene fra de to gruppene og trekke teoretiske konsekvenser av dette – men først må elitens tillit undersøkes empirisk.

5. Institusjonell tillit hos den norske elite

Dette kapitlet vil følge samme mal som analysen av befolknings tillit: Først formuleres det hypoteser, deretter testes disse ved hjelp av en stegvis regresjonsanalyse hvor tillitsskalaen er avhengig variabel. Analysen av eliten skiller seg fra analysen av befolkningen ved at noen av hypotesene beskriver sammenhenger mellom uavhengige variabler og tilliten til spesifikke institusjoner. Dette gjør det nødvendig å bruke mer plass enn i forrige kapittel på å analysere tillit til enkeltinstitusjoner. I tillegg til regresjonsanalyser vil tabellanalyser brukes for å studere hvordan elitens sektortilhørighet, arbeidserfaring og kontaktmønstre påvirker tilliten.

5.1. Hypoteser

I analysene av MBU og LSU har målet vært å gjøre modellene og analysene så like som mulig, og dette gjelder også hypotesene og de teoretiske forventningene. Nedenfor er derfor mange av hypotesene de samme som i forrige kapittel, og disse vil derfor ikke bli nærmere begrunnet. På grunn av ulikheter i undersøkelsene er de likevel flere variabler og hypoteser ikke sammenlignbare. Disse forventningene som er spesifikke i forhold til LSU, vil derfor bli begrunnet i større detalj.

5.1.1. Alder, kjønn, inntekt, utdanning

Disse hypotesene er de samme som for MBU:

Grunnleggende egenskap ved individet

Hypotese₁: Høy alder øker sannsynligheten for institusjonell tillit.

Hypotese₂: Det å være kvinne eller mann øker eller minsker sannsynligheten for institusjonell tillit.

Ressurser

Hypotese₃: Høy inntekt øker sannsynligheten for institusjonell tillit.

Kunnskap

Hypotese₄: Høy utdanning øker sannsynligheten for institusjonell tillit.

5.1.2. Kontakt: Medlemskap

Inspirert av Putnams ide om at generell samfunnskontakt skaper tillit, så vil også elitens organisasjonsdeltagelse testes i analysen ved hjelp av en variabel som måler om eliten er medlemmer, styremedlemmer eller tillitsvalgte i en rekke organisasjoner. I MBU var det mulig å skille mellom medlemskap og aktiv deltagelse i organisasjoner, noe som ikke er mulig i forhold til LSU.

Generell kontakt

Hypotese₅: Medlemskap øker sannsynligheten for institusjonell tillit.

I analysen av MBU testet jeg hypotesen om at tilknytning til nærmiljøet skaper tillit. Denne hypotesen kan ikke testes opp mot LSU, siden respondentene ikke ble spurt om dette. I forhold til MBU ble også hypotesen om at kontakt som skjer på arbeidsplassen er tillitsskapende testet. Det er ikke meningsfylt å teste dette opp mot eliteutvalget, siden eliten, per definisjon, er yrkesaktive.

5.1.3. Kontakt: Arbeidserfaring, elitekontakt

Ut i fra definisjonen av tillit som brukes i denne oppgaven, forventes det at langvarig kontakt med personer og institusjoner skaper tillit. Gulbrandsen (2005, 2007) har også dette som et utgangspunkt når han studerer elitens tillit til institusjoner. I artiklene *Norway: Trust Among Elites in a Corporatist Democracy* (2005) og *Elite Integration and Institutional Trust* (2007) analyserer Gulbrandsen LSU. Her viser han hvordan elitens kontakt med toppledere i institusjoner og elitens arbeidserfaring fra institusjoner skaper større tillit til disse institusjonene. Årsaken til dette mener han er at den kontakten som da oppstår mellom eliten er tillitsskapende. Det er også et poeng for Gulbrandsen at det norske korporative systemet spesielt legger til rette for slik gjensidig kontakt mellom toppledere.

Siden jeg også mener at kontakt er tillitsskapende, vil denne oppgaven også teste om arbeidserfaring og kontakt med toppleder er tillitsskapende:

Spesifikk kontakt

Hypotese₆: Arbeidserfaring fra en institusjon øker sannsynligheten for tillit til denne institusjonen.

Hypotese₇: Kontakt med toppledere i en institusjon øker sannsynligheten for tillit til denne institusjonen.

5.1.4. Kontakt: elitesektor

Det er gode grunner til å tro at elitens tillit påvirkes av den institusjon/sector de tilhører, enten fordi man velger seg til sektorer som har et verdigrunnlag likt ens eget, eller fordi man på grunn av sosialisering tilpasser seg arbeidsplassens verdier. Christensen og Lægreid beskriver et ”organisasjonsperspektiv” som forutsier at ”den formelle struktur som en aktør er innstøpt i vil påvirke holdninger og handlinger” (2003b: 391). Engelstad (2002) beskriver hvordan man kan forvente at forskjellige elitegrupper har særinteresser som påvirker deres holdninger. Gulbrandsen deler elitesektorene i fire grupper: sosial orden, intellektuelle, politiske og produksjonseliter (Gulbrandsen 2007: 196), og mener at lederne innad i en gruppe vil uttrykke tillit til hverandres institusjoner, mens forholdet på tvers av disse gruppene preges av mistillit. I kapittel 2 har jeg også identifisert det jeg kaller politiske institusjoner og ordensinstitusjoner. I motsetning til Gulbrandsen, beskriver jeg den offentlige forvaltning som en ordensinstitusjon, ikke en politisk institusjon, selv om denne institusjonen har kjennetegn som passer begge typene.

Spesifikk kontakt

Hypotese₈: Tilhørighet til en politisk institusjon (regjering, politiske partier, stortinget) øker sannsynligheten for tillit til andre politiske institusjoner. Tilhørighet til en ordensinstitusjon (den offentlige forvaltning, politi/justis, forsvaret) øker sannsynligheten for tillit til andre ordensinstitusjoner.

Jeg vil også teste hvordan tilhørighet til andre sektorer (kirke, kultur, media, næringsliv, organisasjoner, forskning) påvirker tillit, men har ingen klar forventning til hvordan dette vil slå ut.

5.1.5. Verdier

Individens bakgrunnsvariabler og strukturelle plassering kan forklare mye av deres tillitsnivå, men individens holdninger og verdier kan også spille en uavhengig rolle. Derfor vil jeg på samme måte som med MBU inkludere holdningsvariabler i min analyse. Disse er holdninger til offentlige/private løsninger, likestilling mellom kjønnene og holdninger til innvandring. Holdninger til offentlige/private løsninger er målt nesten identisk som i MBU, mens holdninger til likestilling og innvandring er målt med utgangspunkt i andre typer variabler (se kapittel 3). I analysen av MBU ble også "nasjonalisme" målt. Det finnes ikke variabler i LSU som tillater dette på en måte som er sammenlignbar med MBU. Den anonymiserte utgaven av LSU tillater ikke at elitens tillit testes opp mot stemmegivning, slik som i MBU.

Holdninger til offentlige og private løsninger er et stridsspørsmål som har preget politikk og politiske konflikter i Norge. Mye forskning har også fokusert på dette, blant annet norsk valgforskning (Rokkan og Valen 1967, Rokkan 1987, Aardal og Holth 2007). Gulbrandsen har også brukt dette som en forklaringsvariabel i sine studier av elitens tillit (Gulbrandsen 2005 og 2007). Forventningen er at oppslutning om offentlige løsninger fører til større tillit til offentlige institusjoner, siden disse utfører offentlige oppgaver og knyttes til verdier som vektlegger aktive offentlige institusjoner, i motsetning til private initiativ.

Det er ikke blitt gjort studier av elitens tillit med utgangspunkt i deres holdninger til likestilling og innvandring. Jeg har likevel beskrevet hvorfor det er gode grunner til å tro at positive holdninger til dette vil føre til større institusjonell tillit, både for befolkningen og eliten, og vil derfor teste dette. På samme måte som for MBU inkluderes alle variablene på samme tid.

Verdier

Hypotese₉: Positive holdninger til offentlige løsninger, innvandring og likestilling mellom kjønnene øker sannsynligheten for institusjonell tillit.

5.2. Analyse av elitens tillit

I kapittel 4 ble det foretatt bivariate analyser som viste sammenhengen mellom befolkningens utdanningsnivå, stemmegivning og tillit. Disse sammenhengene er ikke like tydelige

Tabell 5.1. Stegvis regresjon, institusjonell tillit avhengig variabel

		Modell	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.		
			Beta	Beta	Beta	Beta	Beta	Beta	Beta	Beta		
Bakgrunns-variabler	Kjønn		-,032	-,027	-,033	-,040	-,063	-,064*	-,049	-,078**		
	Alder		,051	,046	,047	,041	,016	-,007	-,005	-,002		
Kunnskap	Utdanning			,067*	,067*	,070**	,093**	,081**	,080**	,080**		
Ressurser	Inntekt				-,031	-,027	-,036	,009	-,008	,010		
Kontakt	Medlemskap	Arbeidserfaring politikk					,155**	,115**	,088**	,084**		
		Arbeidserfaring forvaltning					,108**	,071*	,073*	,062*		
		Arbeidserfaring politi/justis					-,067*	,083	,043	,044		
		Politikk						,062*	,031	,038		
	Sektor	Forvaltning							,066	,060	,066	
		Politi/justis							-,204**	-,218**	-,198**	
		Kultur							-,060	-,043	-,046	
		Media							-,071	-,097*	-,102*	
		Næringsliv							-,106	-,071	-,033	
		Organisasjoner							-,003	-,013	-,008	
		Forskning							,014	,022	,011	
		Forsvar							,036	,014	,029	
		Stortingsrepresentanter								,096*	,082*	
		Medlemmer av regjeringen								,007	,001	
		Ledere politiske partier								,017	,021	
		Ledere direktorater								,007	,008	
		Ledere politi/justis								,109**	,101**	
		Verdier	Offentlig/privat									-,053
			Likestilling									,110**
			Innvandring									,082**
Justert R2			0,003	0,006	0,006	0,011	0,49	0,79	0,097	0,119		

* = signifikansverdi $\leq 0,05$, ** = signifikansverdi $\leq 0,01$, $N = 1388$, LSU

eller kan ikke testes opp mot LSU. Analysen vil derfor begynne med regresjonsanalysene. Nedenfor, når tilliten til enkeltinstitusjoner analyseres, vil jeg bruke regresjonsanalyser og bivariate analyser for å studere sammenhengen mellom sektortilhørighet, arbeidserfaring, kontaktmønstre og tillit.

5.2.1. Modellens oppbygning og variablenes rekkefølge

Tabell 5.1. gjengir resultatene fra en åttetrinns, stegvis regresjon, hvor tillitsindeksen er avhengig variabel. På samme måte som i analysen av MBU, er valget av modellens variabler bestemt ut i fra de teoretiske perspektivene beskrevet i kapittel 2, hvor årsaker til tillit blir kategorisert som grunnleggende egenskaper ved individet, kunnskap, ressurser, kontakt og verdier. Denne kategoriseringen kan leses ut i fra første kolonne i tabell 5.1. Videre er den rekkefølgen variablene inkluderes i modellen bestemt ut i fra hvor grunnleggende variabelens påvirkning antas å være. Argumentasjonen for at kjønn og alder, utdanning, og inntekt inkluderes i denne rekkefølgen, er derfor den samme som i analysen av MBU.

Den neste variabelen som inkluderes er medlemskap. Denne variabelens plassering er noe vilkårlig, siden det er vanskelig å vite nøyaktig når individers medlemskapspreferanser formes. Den påvirkes nok av alder, utdanning og inntekt, men det kan være at den typen medlemskap som måles her, også påvirkes av slike faktorer som for eksempel sektorplassering. En grunn til at denne variabelen inkluderes tidlig i analysen, er at medlemskaps effekt på tillit hos eliten ikke er testet før, og det er derfor interessant å se om variabelen har en selvstendig effekt, før de andre kontaktvariablene inkluderes⁵⁸.

I modell 5, 6 og 7 tester jeg for forskjellige former for kontakt, nemlig arbeidserfaring, sektorplassering og kontakt med andre toppledere. Rekkefølgen her bestemmes ut i fra antagelser om tidsrekkefølge. Arbeidserfaringen er målt som arbeidserfaring fra *andre* sektorer en respondentens nåværende, og har derfor skjedd før den nåværende sektorplasseringen. I neste trinn måler jeg nåværende sektorplassering. Dette trinnet (modell 6) er et sett med dummy-variabler, hvor sektoren "kirke" er referansevariabel. Når det gjelder kontakt med andre toppledere, er det grunn til å tro at denne formes av både tidligere arbeidserfaring og nåværende sektorplassering.

⁵⁸ Jeg har også forsøkt å inkludere medlemskaps-variabelen i andre trinn i modellene (ikke gjengitt), men dette har ikke resultert i ny informasjon om variabelens påvirkningskraft i forhold til det som kommer til uttrykk i tabell 5.1.

”Inntekt” kunne også inkluderes i modellen etter ”arbeidserfaring”, siden inntekt kan påvirkes av ulike typer arbeidserfaring. En grunn til å inkludere inntekt tidligere var å undersøke variabelens påvirkningskraft mens det ennå var få variabler i modellen. En analyse (ikke gjengitt) viser at å inkludere ”inntekt” i analysen etter ”arbeidserfaring” ikke nevneverdig påvirker regresjonskoeffisientene i forhold til de originale resultatene.

Først i modell 8 inkluderes de tre holdningsvariablene siden jeg forventer at holdninger påvirkes av alle de foregående variablene.

Analysen av MBU demonstrerte en kurvlineær sammenheng mellom utdanning og tillit. Preliminære analyser av LSU (ikke gjengitt) identifiserer ingen slike sammenhenger mellom tillit og utdanning, eller andre variabler, derfor vil ikke kvadrerte variabler inkluderes som tester dette.

5.2.2. Modellens forklaringskraft

Justert R^2 viser at modell 1-4 har meget lav forklaringskraft. Dermed er det tydelig at kjønn, alder, utdanning, medlemskap og inntekt alene ikke forklarer variasjoner i elitens tillit. F-tester (ikke gjengitt, énprosentnivå) viser at modell 1 og 3 ikke bidrar til signifikant mer forklaringskraft, mens de andre modellene gjør dette. Til slutt oppnår modell 8 en justert R^2 på 0,119, noe som kan tolkes som en moderat forklaringskraft.

Som nevnt kan ikke variabelenes signifikansverdier tolkes i forhold til populasjonsgeneralisering, siden datasettet ikke er et sannsynlighetsutvalg. Jeg vil likevel kommentere om variablene er signifikante på 1- og 5-prosentnivå og tolke resultatene slik at signifikans antyder robuste sammenhenger i utvalget.

5.2.3. Kjønn, alder, utdanning, inntekt og medlemskap

Alder og inntekt er ikke signifikante i noen av modellene. Dermed er hypotesene om at høy alder og høy inntekt positivt påvirker tillit tydelig svekket.

I modell 4, når medlemskap inkluderes i modellen, oppnår denne variabelen signifikant påvirkningskraft. Det at modell 4 som helhet har lav justert R^2 og at medlemskap slutter å være signifikant fra og med modell 6, gjør at antagelsen om en positiv sammenheng mellom medlemskap og tillit likevel svekkes.

I modell 8 viser modellene at det å være kvinne signifikant påvirker tilliten negativt. En årsak til at dette ikke er tydelig i mange av de foregående modellene, er at

kvinner er mer positive til offentlige løsninger, noe som påvirker tilliten positivt. Det er først når det kontrolleres for dette i modell 8, at det kommer frem at effekten av å være kvinne er negativ.

Også hos eliten er det en positiv sammenheng mellom utdanning og tillit, og denne effekten er signifikant i alle modellene.

5.2.4. Kontakt: arbeidserfaring, sektortilhørighet og kontakt med toppledere

Tabell 5.1. viser at modell 5 (arbeidserfaring), 6 (sektortilhørighet) og 7 (kontakt med toppledere) alle bidrar med en økning i justert R^2 . Hypotesene som beskriver arbeidserfaring, sektortilhørighet og kontakt med andre toppledere er institusjonsspesifikke – det vil si at de beskriver tilliten til én eller flere av de seks institusjonene som tillitsindeksen er basert på. På grunn av dette er det ikke mulig å teste disse ut i fra tabell 5.1. Derfor vil jeg ikke kommentere disse koeffisientene, men nedenfor analysere tilliten til enkeltinstitusjoner og da teste og diskutere disse hypotesene.

5.2.5. Verdier

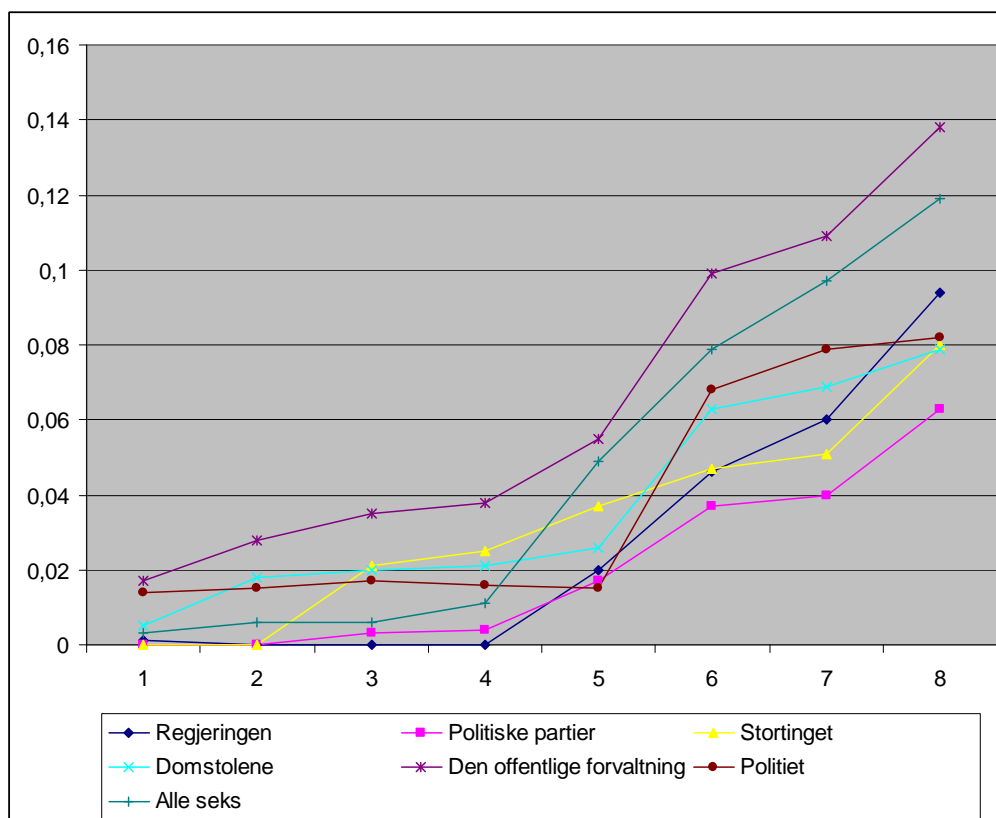
Modell 8 i tabell 5.1. viser at positive holdninger til likestilling og innvandring som forventet, positivt påvirker tilliten. På samme måte som hos befolkningen, spiller disse holdninger en rolle i forhold til grad av institusjonell tillit. De teoretiske konsekvensene av dette vil bli behandlet i neste kapittel. Modellen registrerer ikke at positive holdninger til offentlige løsninger har en signifikant effekt, noe som svekker hypotese₉, som hevder dette.

5.3. Analyse av elitens tillit til forskjellige institusjoner

Så langt er analysen av elitens tillit basert på en tillitsindeks. Tabell 5.2. inneholder resultatene av seks regresjonsanalyser som analyserer tillit til de seks enkeltinstitusjonene. For å få en riktig analyse av tilliten til institusjoner, er elitemedlemmene som selv tilhører institusjonen fjernet. Dette er årsaken til de blanke sektor-feltene i analysen av tillit til politiske partier, den offentlige forvaltning,

domstolene og politiet. Når det gjelder tillit til regjeringen, var det ikke nødvendig å fjerne individer, siden regjeringsmedlemmene ikke er med i datasettet. Storingsrepresentanter ble ikke spurt om sin tillit til stortinget og er derfor automatisk ekskludert fra analysen av tillit til stortinget. Modellen tester også arbeidserfaring og kontakt med den enkelte institusjonen. For eksempel vil analysen av tillit til den offentlige forvaltning bare kontrollere for arbeidserfaring fra forvaltningen og kontakt med ledere i direktorater.

Figur 5.1. Regresjonsmodellenes forklaringskraft

5.3.1. Modellenes forklaringskraft

Figur 5.1. beskriver hvordan justert R^2 forandrer seg når regresjonsmodellene bygges ut. Det er tydelig at modellens forklaringskraft ligger jevnt over lavere enn analysene av tillit hos befolkningen. Det er ikke før modell 7 at fem av seks regresjonsmodeller oppnår en justert R^2 på over 0,05. Diagrammet viser at de forskjellige trinnenes forklaringskraft er ganske lik for fem av institusjonene, men analysene av tillit til den offentlige forvaltning skiller seg ut ved at den på alle nivå har større justert R^2 . Regresjonsmodellene er altså best egnet til å forklare tillit til den offentlige forvaltning.

Forklaringskraften til de modellene som analyserer tillit til politi og domstolene preges av enn annen logikk enn de andre regresjonsmodellene. Disse to regresjonsanalysenes forklaringskraft øker mest av alle (sammen med offentlige forvaltning) når man kontrollerer for sektortilhørighet og minst av alle når man kontrollerer for verdier. Årsaken til at verdier her ikke bidrar til større økning i forklaringskraft kan leses ut i fra tabell 5.2.: I analysene av disse to institusjonene er færre holdningsvariabler signifikante, dessuten er tilliten til politiet den eneste tilliten som påvirkes *negativt* av positive holdninger til offentlige løsninger, det motsatte av hypotese₉. Tabell 5.2. viser også at variasjoner i tilliten til politi og domstoler delvis kan henge sammen med det at sektorene ”kultur” og ”media” har sterk mistillit til en eller begge av disse (mens forsvaret har signifikant mer tillit). Alt dette kan antyde at det er delvis andre faktorer som former tilliten til disse institusjonene. En årsak til dette kan være at dette er ordensinstitusjoner, og at dette innebærer andre typer institusjonelle funksjoner og verdigrunnlag/etos.

5.3.2. Variasjoner i elitens institusjonelle tillit

Tabell 5.2. viser i detalj hvordan de uavhengige variablene påvirker tilliten til de seks institusjonene. Dette gir et mer nyansert bilde av tillitsskapende faktorer, enn det analysen av tillitsindeksen ga oss. Analysen av MBU viste forskjeller i hva som påvirket tilliten til de forskjellige institusjonene for befolkningen. Det er grunn til å tro at det samme gjelder for eliten. Elite-datasettet tillater at jeg tester kontakt og erfaring med hver spesifikk institusjon, noe tidligere forskning har vist har en effekt (Gulbrandsen 2005, 2007). Det er spesielt disse variablene og sektortilhørighet som nå vil analyseres.

Tabell 5.2. Elitens tillit til seks institusjoner

Tillit til:		Stortinget	Regjeringen	Politiske partier	Offentlig forvaltning	Domstolene	Politiet	Alle seks	
		Beta	Beta	Beta	Beta	Beta	Beta	Beta	
Bakgrunnsvariabler	Kjønn	-,083**	-,034	-,036	-,049	-,067*	-,071**	-,078**	
	Alder	-,046	-,018	-,030	,107**	,009	,022	-,002	
Kunnskap	Utdanning	,065*	,011	,033	,104**	,088**	,018	,080**	
Ressurser	Inntekt	-,085**	,044	-,017	-,001	,051	,054	,010	
Kontakt	Medlemskap	,020	-,011	,008	,025	,040	-,022	-,006	
	Arbeidserfaring politikk	,062*	,082**	,087**				,084**	
	Arbeidserfaring forvaltning				,082**			,062*	
	Arbeidserfaring politi/justis					,052*	-,007	,044	
	Sektor	Politikk	,038	,010		,127**	,119**	,057	,038
		Forvaltning	,044	,131**	,027		,132**	-,001	,066
		Politi/justis	-,051	,073*	-,113**	,159**			-,198**
		Kultur	-,077	-,002	-,059	,016	-,031	-,081*	-,046
		Media	-,086*	-,007	-,054	,020	-,087*	-,181**	-,102*
		Næringsliv	-,077	,012	-,107	-,027	,084	,001	-,033
		Organisasjoner	-,049	,028	-,040	,058	,027	-,040	-,008
		Forskning	-,050	,056	-,053	,055	,045	-,039	,011
	Forsvar	-,008	,064*	-,022	-,005	,067*	,066*	,029	
	Stortingsrepresentanter	,051						,082*	
	Medlemmer av regjeringen		,127**					,001	
	Ledere politiske partier			,063*				,021	
	Ledere direktorater				,101**			,008	
	Ledere politi/justis					,087**	,120**	,101**	
	Verdier	Offentlig/privat	-,097**	-,098**	-,099**	-,071*	,043	,072*	-,053
		Likestilling	,131**	,126**	,078**	,082**	,072**	,031	,110**
Innvandring		,052	,068**	,082**	,119**	,079**	-,031	,082**	
Justert R2	0,080	0,094	0,063	0,138	0,079	0,082	0,119		
N	1388	1505	1464	1448	1502	1503	1388		

* = signifikans $\leq 0,05$, ** = signifikans $\leq 0,01$, LSU

5.3.3. Effekten av kjønn, alder, utdanning, inntekt og medlemskap

Kjønn og utdanning var signifikante variabler i analysen av tillitsindeksen. Det samme gjelder ikke for alle institusjonene, men der disse variablene er signifikante, har kjønn (det å være kvinne) en negativ effekt og utdanning en positiv effekt. Medlemskap hadde ingen signifikant effekt i tabell 5.1. og dette gjelder også for tillit til de seks enkeltinstitusjonene. Dermed svekkes ytterligere hypotesen om at medlemskap påvirker tillit. Den eneste tilliten som påvirkes av inntekt, er tillit til stortinget (negativt). Den eneste tilliten som blir påvirket av alder, er tillit til forvaltningen (positivt).

5.3.4. Effekten av arbeidserfaring og kontakt

Forventingen var at arbeidserfaring fra og kontakt med institusjoner henger sammen med større tillit til disse institusjonene. Disse hypotesene styrkes: All arbeidserfaring fra institusjoner (unntatt politiet) og all kontakt med ledere i institusjoner (unntatt kontakt med stortingsrepresentanter), fører til signifikant mer tillit til de respektive institusjonene. Dermed bekrefter jeg ytterligere Gulbrandsens (2005, 2007) resultater. Jeg får resultater som ligner hans, i modeller som inneholder flere uavhengige variabler og kontrollerer for både sektortilhørighet, verdier med mer. Dermed styrkes hypotese₆₋₇, noe som også underbygger teoriene om at spesifikk kontakt er tillitsskapende. Regelmessig kontakt er tillitsskapende, i hvert fall når vi studerer kontaktmønstrene til den norske elite.

5.3.5. Effekten av sektorplassering

Hypotese₈ beskriver at topplederne som tilhører politiske institusjoner vil ha større tillit til andre slike institusjoner, og at ledere som tilhører ordensinstitusjoner vil ha større tillit til disse. Før disse antagelesene testes opp mot regresjonsanalysene (i tabell 5.2.), vil jeg drøfte tabell 5.3., som er en krysstabell som viser forholdet mellom tillit og sektorplassering.

Tabellen viser markante forskjeller i hvor stor tillit eliten har til de forskjellige institusjonene. Den nest nederste raden i tabell 5.3. viser gjennomsnittet for eliten: Lavest scorer politiske partier med bare 4,7 tillitspoeng og høyest scorer politi (7,0) og domstolene (8,0). Det er tydelig at ordensinstitusjonene nyter mer tillit enn de politiske institusjonene. Politiske institusjoner karakteriseres ofte av institusjonalisert konflikt og

åpen meningsbryting – noe som kan gjøre at de oppfattes som mindre stabile og pålitelige enn ordensinstitusjonene, som i større grad er regelstyrte og har mindre synlige beslutningsprosesser. Tilliten til forvaltning der i mot – som jeg har karakterisert som en ordensinstitusjon – ligger likevel på et mellomnivå (5,9), lavere enn tillit til de politiske institusjonene stortinget (6,3) og regjeringen (6,5).

Tabell 5.3. Elitesektor og institusjonell tillit

	stortinget	regjeringen	politiske partier	forvaltning	domstolene	politi	tillitsindeks
kirke	6,7	6,0	5,0	6,0	7,8	7,2	6,5
forvaltning	6,8	7,7	5,1		8,4	7,2	7,0
kultur	6,2	6,1	4,7	5,8	7,5	6,5	6,1
media	6,0	6,3	4,7	5,6	7,3	6,2	6,0
næringsliv	5,9	6,0	4,4	5,4	8,0	7,3	6,2
org.	6,4	6,4	4,8	6,0	7,8	6,9	6,4
forskning	6,4	6,6	4,7	6,4	8,0	6,9	6,5
politi og justis	6,2	6,5	4,2	6,9			5,9
forsvar	6,4	6,6	4,7	5,8	8,3	7,9	6,6
politikk	7,4	7,4		6,4	8,1	7,3	7,3
Hele eliten	6,3	6,5	4,7	5,9	8,0	7,0	6,5
Befolkning	5,2	4,9	4,1	5,0	6,4	6,8	5,4

Har de som tilhører politikken større tillit til de politiske institusjonene, slik hypotesen hevder? Denne gruppen er tillitsfull og har jevnt over høyere tillit enn gjennomsnittet til *alle* institusjonene, men dette er tydeligst i forhold til stortinget (7,4) og regjeringen (7,4⁵⁹), noe som styrker hypotesen.

Når det gjelder ordensinstitusjonene, er det slik at forsvaret gir mer tillit enn gjennomsnittet til domstolene (8,3) og spesielt til politiet (7,9), noe som underbygger hypotesen.

Politi- og justissektoren er den minst tillitsfulle sektoren. Sektorens tillit til stortinget og regjeringen er likevel gjennomsnittlig – det er tilliten til de politiske partier som er meget lav (4,2): godt under gjennomsnittet, den laveste av alle sektorene og den laveste verdien i hele tabellen. Dette kan tyde på at det ikke bare eksisterer empati mellom like sektorer, men antipatier til de sektorene som har verdigrunnlag, kjennetegn

⁵⁹ Politikk-sektorens tillit til regjeringen er høy (7,4), men har også en høy standardfeil (2,0). Grunnen til dette er sannsynligvis at tilliten til DNA-regjeringen i stor grad preges av respondentens partipolitiske tilhørighet.

og funksjoner ulikt ens egen. Som en kontrast har politi og justis den *høyeste* tilliten av alle til den offentlige forvaltning på 6,9 poeng, ett poeng over gjennomsnittet.

Lederne av forvaltningen har høy tillit til ordensinstitusjonene politi og justis, men forvaltningseliten har høy tillit til alle institusjonene, og det er spesielt i forhold til de *politiske* institusjonene at disse lederne har tillit som ligger høyt over gjennomsnittet, noe som bryter med forventningen. Forvaltningen har spesiell høy tillit til regjeringen (7,7). En årsak til dette kan være at veldig mange av lederne innenfor forvaltning stemmer DNA (Gulbrandsen m.fl. 2002: 274).

Tabell 5.3. tegner opp konturene av de forskjellige elitegruppenes tillit og mangel på tillit til institusjoner. Så langt er hypotesene om at like sektorer (politikk og orden) har større tillit til hverandre i hovedsak blitt styrket. Tallene fra regresjonsanalysene forteller oss om disse funnene består når det også kontrolleres for en rekke andre variabler. Tabell 5.2. viser at ledere i politi- og justissektorens har signifikant større tillit til den offentlige forvaltning og mistillit til politiske partier. Forsvaret har også signifikant mer tillit til ordensinstitusjonene domstolene og politi, og forvaltning har signifikant mer tillit til domstolene. Dette tegner opp et mønster hvor ledere av ordensinstitusjoner utviser tillit til andre ordensinstitusjoner.

Regresjonsanalysen viser at det å tilhøre politikk-sektoren ikke korresponder med signifikant større tillit til de politiske institusjonene, men der i mot til forvaltningen og domstolene. Dette svekker hypotesen om at ledere innenfor politikk har større tillit til andre politiske institusjoner.

5.3.6. Kombinasjonen av sektor, kontakt og arbeidserfaring

Analysen viser at elitegrupper uttrykker tillit ulikt til forskjellige institusjoner. En forklaring på hvorfor dette skjer er at *sektortilhørigheten* påvirker respondentens tillit, slik jeg nettopp har påvist. Jeg har også demonstrert at kontakt og arbeidserfaring påvirker tilliten positivt. Dermed er det interessant å studere i *hvor stort omfang* disse tillitsskapende forholdene opptrer hos eliten. Tabell 5.4. og 5.5. gir svarene på dette⁶⁰.

Politik og justis er de to institusjonene som scorer høyest tillit hos eliten (og befolkningen). Likevel er det disse institusjonene eliten har *minst* kontakt med og arbeidserfaring fra (tabell 5.4. og 5.5.). Det virker dermed ikke som at elitens høye tillit

⁶⁰ Kontakt er målt på en skala fra 1 (minst) til 4 (mest). Arbeidserfaring er målt i år. Se appendiks 3 for flere detaljer.

til disse først og fremst er et produkt av omfattende nærkontakt med institusjonene. På den andre siden så vi hvordan politi og justis hadde spesielt høy tillit til den offentlige forvaltning og tabellene viser at disse lederne i gjennomsnitt har hatt 6,4 års arbeidserfaring fra forvaltning og at de også har jevnlig kontakt med toppledere i direktorater. Politi og justis hadde spesielt lav tillit til politiske partier, og tabell 5.5. viser oss at de også har minst kontakt av alle med denne gruppen. Forvaltningseliten er på sin side de som har mest arbeidserfaring fra både politikk, og politi og justis; som vi har sett, så har lederne innenfor forvaltning også høy tillit til disse tre institusjonene.

Tabell 5.4. Toppledernes arbeidserfaring

	Arbeidserfaring fra politi og justis	Arbeidserfaring fra politikk	Arbeidserfaring fra forvaltning	Gjennomsnitt arbeidserfaring
kirke	0,0	0,1	2,3	0,8
forvaltning	1,2	1,8		1,5
kultur	0,4	0,6	1,7	0,9
media	0,4	0,4	0,7	0,5
næringsliv	0,1	0,7	1,5	0,8
organisasjon	0,4	0,7	3,3	1,4
forskning	0,1	0,1	3,4	1,2
politi og justis		0,1	6,4	3,2
forsvar	0,0	0,1	2,1	0,8
politikk	0,2		3,6	1,9
Total	0,3	0,6	2,7	1,3

Tabell 5.5. Elitens kontakt med andre toppledere

	Kontakt stortingsrep.	Kontakt regjeringen	Kontakt ledere av politiske partier	Kontakt med ledere i direktorater	Kontakt med ledere i politi og justis
kirke	1,7	1,5	1,5	2,1	2,0
forvaltning	2,3	2,5	1,6		1,9
kultur	2,1	1,8	1,6	2,2	1,2
media	2,5	2,2	2,2	2,2	1,8
næringsliv	2,0	1,7	1,7	2,1	1,3
organisasjon	2,6	2,2	2,1	2,6	1,5
forskning	2,2	2,0	1,7	2,7	1,4
politi og justis	1,8	1,7	1,4	2,6	
forsvar	2,3	2,1	1,8	2,8	2,1
politikk				2,7	1,9
Total	2,2	1,9	1,7	2,4	1,6

Eliten som helhet har mest kontakt med og arbeidserfaring fra forvaltningen. Likevel har eliten bare middels tillit til denne institusjonen (5,9). Den høye graden av kontakten lederne har med denne institusjonen henger altså ikke sammen med høy tillit.

Hypotesene om at kontakt og arbeidserfaring var tillitsskapende ble bekreftet av regresjonsanalysene (tabell 5.2.), men analysene av tabell 5.3. og 5.4. viser at stor eller liten grad av kontakt og erfaring likevel ikke alltid korresponderer med høy eller lav tillit. Disse funnenes teoretiske konsekvenser blir diskutert i neste kapittel.

5.3.7. Effekten av verdier

På samme måte som analysene av befolkningen i kapittel 4 og av analysen av tillitsindeksen i dette kapitlet, bekrefter tabell 5.2. at verdier også spiller en viktig rolle når det gjelder å forstå tillitsnivået til enkeltinstitusjoner. Effekten er også slik som forventet: I de fleste tilfellene påvirker oppslutning om likestilling og innvandring tilliten positivt. I analysen av tillitsskalaen (tabell 5.1.) var ikke positive holdninger til offentlige løsninger signifikant. Denne variabelen er derimot signifikant slik som forventet i analysen av de fleste enkeltinstitusjonene. Unntakene er at tillit til domstolene, hvor variabelen ikke er signifikant, og tilliten til politiet styrkes av positive holdninger til *private* løsninger. Det at variabelen likevel er signifikant som forventet i de andre tilfellene, fører til at hypotese₉ om at oppslutning om offentlige løsninger påvirker tilliten positivt, svakt styrkes.

På samme måte som i analysen av MBU, skiller tilliten til domstolen og politiet seg ut, ved at de i mindre grad enn de andre institusjonene påvirkes som forventet av verdivariablene. Dette kan skyldes at disse institusjonene assosieres med andre typer verdier, og at studier av tilliten til disse må undersøke hvordan disse institusjonene baseres på andre typer verdigrunnlag.

5.4. Avslutning

Dette kapitlets analyse av elitens tillit var strukturert på en lignende måte som forrige kapitels analyse av befolkningens tillit. Med utgangspunkt i oppgavens teoretiske kategorier var det mulig å teste empirisk flere typer tillitshypoteser. Av praktiske grunner har befolkningen og eliten blitt analysert separat så langt i oppgaven. I neste

kapittel føres disse funnene sammen og dette gjør det mulig å svare på oppgavens problemstilling, hypoteser og evaluere oppgavens teoretiske rammeverk.

6. Sammenligning og drøfting

Det er forsket på befolkningens og elitens tillit (Hansen og Tjerbo 2003, Gulbrandsen 2005, 2007), men få studier basert på MBU og LSU som systematisk sammenligner og analyserer årsakene til tilliten. Et av denne oppgavens mål er å bidra med et slikt sammenlignende perspektiv. For oversiktens skyld, har likevel de to gruppene blitt behandlet separat i de to foregående kapitlene. Hypotesene og det overordnede teoretiske perspektivet som har blitt brukt, har likevel i stor grad vært de samme. I dette kapitlet vil derfor resultatene fra de to analysene føres sammen, diskuteres og brukes til å evaluere oppgavens hypoteser og teoretiske utgangspunkt. På denne måten vil jeg svare på forskningsspørsmålene: Hva påvirker tilliten hos de to gruppene, er det de samme faktorene som påvirker tilliten, og hvorfor har eliten mer tillit enn befolkningen? Vi vil se at på noen områder bekrefter mine funn tidligere forskning, andre steder bryter den med tidligere forskning, og at det påvises sammenhenger som ikke er beskrevet tidligere.

6.1. Resultatenes teoretiske konsekvenser

Tabell 6.1. beskriver i grove trekk hvordan de empiriske funnene står i forhold til hypotesene. Det mest slående er at når det gjelder alle hypotesene det var mulig å teste opp mot begge gruppene, så er resultatene like, enten hypotesene ble svekket eller styrket⁶¹. I forhold til de hypotesene som ble styrket, var alle ganger retningen som forventet, for begge gruppene. Dette gir oss svaret på et av underspørsmålene i denne oppgaven: om eliten og befolkningen blir påvirket av like eller ulike faktorer? Tabell 6.1. viser at det er klare likheter i hva som påvirker tilliten hos begge gruppene. Man kan tenke seg at eliten, som i forhold til mange faktorer skiller seg drastisk fra resten av befolkningen, blir påvirket av helt andre forhold når det kommer til tillit. I den grad det var mulig å teste like hypoteser for begge gruppene, tyder funnene på det motsatte: at både tillitsnivået til landets befolkning og landets toppledere, påvirkes av like variabler. Et vanlig spørsmål i eliteforskning er i hvor stor grad eliten skiller seg fra resten av

⁶¹ Et unntak er at hypotesen om at det er en sammenheng mellom kjønn og tillit. Denne hypotesen ble styrket i forhold til MBU, men resultatene fra LSU viser en svak negativ sammenheng mellom det å være kvinne og mindre tillit.

Tabell 6.1. Hypoteseevaluering

	<i>Hypoteser</i>	<i>MBU</i>	<i>LSU</i>
Bakgrunnsvariabler, kunnskap og ressurser	Det er en sammenheng mellom kjønn og tillit	svekket	svakt styrket ved at kvinner har mindre tillit
	Høy <i>alder</i> øker sannsynligheten for tillit	svekket	svekket
	Høy <i>utdanning</i> øker sannsynligheten for tillit	styrket	styrket
	Høy <i>inntekt</i> øker sannsynligheten for tillit	svekket	svekket
Kontakt	<i>Organisasjonsmedlemskap og -deltagelse</i> øker sannsynligheten for tillit	svekket	svekket
	<i>Yrkesaktivitet</i> øker sannsynligheten for tillit	styrket	
	<i>Tilknytning til bosted</i> øker sannsynligheten for tillit	styrket	
	<i>Arbeidserfaring fra en institusjon</i> øker sannsynligheten for tillit til denne institusjonen		styrket
	<i>Kontakt med toppledere</i> i en institusjon øker sannsynligheten for tillit til denne institusjonen		styrket
	Tilhørighet til en <i>politisk institusjon</i> øker sannsynligheten for tillit til andre politiske institusjoner. Det samme gjelder <i>ordensinstitusjoner</i> .		gjelder i hovedsak ordensinstitusjoner
Verdier	Å <i>ikke stemme</i> ved stortingsvalg minker sannsynligheten for tillit	svakt styrket	
	Å stemme <i>protestpartier</i> minker sannsynligheten for tillit	gjelder i hovedsak FrP	
	<i>Nasjonalistiske holdninger</i> øker sannsynligheten for tillit	styrket	
	Positive <i>holdinger til offentlige løsninger</i> øker sannsynligheten for tillit	styrket	svakt styrket
	Positive <i>holdinger til likestilling</i> øker sannsynligheten for tillit	styrket	styrket
	Positive <i>holdinger til innvandring</i> øker sannsynligheten for tillit	styrket	styrket

befolkningen. Denne oppgaven viser at når det gjelder årsaker til tillit, så ligner den norske eliten og befolkningen på hverandre.

Jeg vil nå med utgangspunkt i analysene og hypotesene beskrive de teoretiske konsekvensene av de empiriske funnene. Dette gjør det mulig å kritisk evaluere oppgavens teoretiske forutsetninger, og i den sammenhengen vil jeg også nevne strategier og forskningsspørsmål som kan være nyttige for videre tillitsforskning.

6.1.1. Kjønn, alder, inntekt

Når det gjelder hypotesene om hvordan kjønn, alder og inntekt påvirker tillit, så ble ingen av disse styrket (med et unntak når det gjelder LSU som viser at kvinner har noe mindre tillit). At slike viktige kjennetegn ved individene som kjønn, alder og inntekt ikke har en effekt på tilliten er i seg selv interessant.

Hypotesen som beskrev en sammenheng mellom kjønn og tillit baserte seg på antagelser om at respondentenes kjønn kunne påvirke tillitsnivået på forskjellige måter, både positivt og negativt. Resultatene fra denne oppgaven identifiserer ingen sterk kjønnsspesifikk tillit eller mistillit, og svekker antagelsen om at kjønn er en sentral faktor. Ideen om at kjønn har en effekt, kan likevel ikke avvises helt. Det er to grunner til dette. For det første viser studiet av MBU at kjønn spiller en underordnet, indirekte rolle i forhold til tillit. Den stegvise regresjonsanalysen (tabell 4.1.) viser at kjønn interagerer med en del mellomliggende variabler og dermed har en indirekte effekt på tillit. For det andre viser analysen av tillit til enkeltinstitusjoner at noen av disse påvirkes av respondentenes kjønn. Her er det likheter i de to datasettene: Både for MBU og LSU påvirkes tilliten til domstolene og stortinget negativt av det å være kvinne. (I forhold til LSU gjelder dette i tillegg også politiet.) Kjønn spiller altså en rolle i forhold til noen institusjoner, selv når det kontrolleres for andre variabler. Det at kvinner har mindre tillit til domstolene, kan henge sammen med kvinner møter domstolen med andre problemer, forutsetninger og forventninger, eller at det eksisterer former for diskriminering, men dette er ikke mulig å fastslå her. En grunn til at kvinner har mindre tillit til stortinget, kan henge sammen med at det alltid har vært mindre enn 40 prosent kvinnelige stortingsrepresentanter. Den endelige regresjonsanalysen av LSU viser at kvinnelige toppleder har noe mindre tillit. Kanskje det at det er langt færre kvinner enn menn i topposisjoner (17,6 % er kvinner i LSU) gjør kvinnelige ledere bevisst

kjønnsforskjeller på en måte som påvirker deres tillit? Dette er ikke spørsmål det er mulig å svare på her. Hovedfunnet i denne oppgaven er også at det ikke eksisterer sterke sammenhenger mellom kjønn og tillit hos noen av gruppene.

I de endelige analysene har heller ikke alder noen effekt på tillit. Analysen av MBU viser derimot – på samme måte som med kjønn – at alder spiller en indirekte (positiv) effekt. Dette skjer spesielt gjennom variabelen ”tilknytning til bosted”. Eldre har større tilknytning til bostedene sine, noe som igjen henger sammen med større tillit. Antagelsen om at alder var tillitsskapende, ble begrunnet med at tillit påvirkes positivt av den sosialiseringen og samfunnskontakt som kommer med alderen, eller at eldre alderskohorter i utgangspunktet preges av større tillit. Når ”tilknytning til bosted” identifiseres som en viktig mellomliggende variabel, kan det tenkes at dette enten skyldes at eldre kohorter har et annet forhold til sitt bosted, eller at en slik tilknytning trenger tid på å utvikle seg. Det er ikke mulig å slå fast her hva som er riktig, men hvis det siste spiller en rolle, kan det tas til inntekt for de teoretiske perspektivene som beskriver hvordan generell samfunnskontakt positivt påvirker tillit, og at slik samfunnskontakt trenger tid til å utvikle seg, siden eldre uttrykker større grad av slik tilhørighet.

Min teoretiske forståelse av tillit beskrev at individets grad av ressurser påvirker tillit og tillitsrelasjonen. Grunnen til dette er at en med flere ressurser har større frihet overfor personer og institusjoner, noe som gjør at personen lettere kan unngå eller kontrollere relasjoner som kan svekke tilliten. Det finnes utallige typer ressurser, avhengig av forskjellige sosiale sammenhenger, men en meget utbredt og viktig type er økonomiske ressurser, her målt i inntekt. Forventningen var derfor at høy inntekt ville påvirke institusjonelt tillit positivt. Den empiriske analysen støtter ikke denne hypotesen. Analysen viser at inntekt, på tross av stor spredning både hos eliten og befolkningen, og en markant forskjell i inntekt *mellom* eliten og befolkningen, ikke påvirker tilliten hverken positivt eller negativt. Det betyr likevel ikke at penger, eller andre ressurser, kan prege andre tillitsforhold, men denne analysen viser at inntekt ikke påvirker personers tillitsforhold til institusjoner.

6.1.2. Utdanning

For begge gruppene korrelerer høy utdanning med høy tillit: Regresjonsmodellene predikerer en forskjell på 0,47 (MBU) og 0,48 (LSU) tillitspoeng mellom de med minst

og de med mest utdanning. Analysen av MBU påviste også at utdanning har en kurvlineær påvirkning på tillit, slik at det er de med middels høy utdanning (mindre enn ett år ved universitet/høyskole) som hadde lavest tillit. Dette kan antyde at for befolkningen er det først og fremst høyere utdanning som er tillitsskapende. Eliten, som har generelt større tillit enn befolkningen, skiller seg ut med et meget høy utdanningsnivå. Hele 83,9 % har vært tre eller flere år på universitet/høyskole.

Jeg har beskrevet hvordan blant annet ressurser, verdier, kontakt og kunnskap påvirker tillit. En av antagelsene er at mye kunnskap om den man har tillit til gir større tillit, siden dette gjør det lettere å ”plassere” kvalifisert tillit, noe som minker risikoen for tillitsbrudd. Siden forskjellige former for utdanning kan gi mer kunnskap om institusjoner, kan dette være en av grunnene til at utdanning gir større tillit; utdanningsvariabelen er også blitt klassifisert som ”kunnskap” i analysene. At dette er den eneste årsaken er derimot tvilsomt. Utdanning et sammensatt fenomen, og kan alternativt beskrives som en type *ressurs* man tilegner seg (for eksempel gjennom akademiske titler og grader), og noe som sosialiserer og gir individer spesifikke *verdier*. Utdanningsprosessen skaper også spesielle *kontaktmønstre*, både med institusjoner og personer. Siden utdanning inneholder mange faktorer som kan tenkes å påvirke tilliten, er det ikke overraskende at analysene identifiserer en sammenheng. Hvilke av disse faktorene ved utdanning som er viktigst for tilliten kan jeg likevel ikke svare på her. Studier som kan dekomponere utdanningsprosessen og se på effekten av forskjellige former for utdanning, vil bedre kunne svare på hvilke aspekter ved utdanning som er tillitsskapende.

6.1.3. Generell kontakt

Når man studerer tillit og kontakt, er det viktig å skille mellom det jeg har kalt spesifikk og generell kontakt. Spesifikk kontakt beskriver da direkte kontakt med den/det man har tillit til. Forventningen er at grad av kontakt påvirker tillit, og at hyppig og langvarig kontakt skaper større tillit (Colemans 1990, Luhmann 1999). *Generell* kontakt beskriver hvordan forskjellige former for kontakt som ikke direkte berører den/det man har tillit til, likevel positivt kan påvirke denne tilliten. Putnams teorier rundt sosial kapital kan beskrives som et slik perspektiv. Han vektlegger spesielt hvordan deltagelse i organisasjoner er tillitsskapende. Denne hypotesen om at organisasjonsmedlemskap – og spesielt aktiv organisasjonsdeltagelse – skaper institusjonell tillit, er testet i forhold

til befolkningen i en rekke studier (Wollebæk m.fl. 2000, Strømsnes 2003, Hansen og Tjerbo 2003, Hyggen 2006), noe som har ført til ulike resultater. Denne oppgaven påviser i hovedsak ingen sammenheng mellom organisasjonsmedlemskap, organisasjonsdeltagelse og tillit hos befolkningen. Det finnes lite forskning som studerer denne sammenhengen hos den norske elite. Mine funn påviser en parallell med befolkningen: Heller ikke hos eliten er organisasjonsmedlemskap noe som signifikant påvirker tillit. Hvis disse hypotesene er en rimelig operasjonalisering av Putnams sosial kapital-teorier⁶², så har disse funnene svekket dette teoretiske perspektivet.

Det eksisterer andre former for generell kontakt, slik som yrkesdeltagelse og tilknytning til bosted, som viser seg å ha en effekt på tillit. Den endelige regresjonsanalysen (tabell 4.1.) predikerer en forskjell på 0,47 tillitspoeng mellom de med og uten arbeid. Hypotesen om at yrkesaktive har mer tillit er altså styrket⁶³. På samme måte som utdanning, er det å være yrkesaktiv et omfattende og komplekst fenomen, og det kan være vanskelig å si hvilke aspekt av dette som skaper den positive effekten på tillit. Jeg har beskrevet hvordan man kan konseptualisere det å være yrkesaktiv som noe som både skaper former for generell samfunnskontakt og samtidig former den spesifikke kontakten med institusjoner. Oppgaven har påvist at respondenters møte med Sosialkontoret påvirket deres tillit til den offentlige forvaltning på forskjellige måter, avhengig om de er yrkesaktive eller ikke. Yrkesaktive har større inntekt enn de uten jobb, men den multiple regresjonsanalysen kontrollerer for dette, og demonstrerte at det ikke er dette aspektet ved det å være yrkesaktiv som er utslagsgivende for tilliten. Mer detaljerte analyser av yrkesaktivitet og dets effekt på tillit, vil kunne fortelle oss mer om hvorfor det er en sammenheng mellom det å jobbe og institusjonell tillit.

Respondentene (MBU) ble også spurt om grad av ”tilknytning til nærmiljøet”. Det kan være vanskelig å vite hva respondenten legger i dette begrepet, men analysene viser at stor grad av tilknytning hadde en tydelig positiv effekt på tillit⁶⁴. Hva denne ”tilknytningen” består i kan være vanskelig å vite, men det er ikke grunn til å tro en det i stor grad handler om spesifikk, direkte kontakt med institusjoner. Hvis dette stemmer, ser vi hvordan generelle former for samfunnskontakt/tilknytning påvirker den

⁶² Se diskusjonen rundt dette i kapittel 2.

⁶³ Når det gjelder LSU, er alle elitemedlemmene per definisjon yrkesaktive, dermed er det ikke meningsfylt å teste hypotesen her.

⁶⁴ Det ville være interessant å teste om dette også gjaldt eliten, men datasettet inneholder ikke denne informasjonen.

institusjonelle tilliten. Dette stemmer overens med mye av sosial kapital-litteraturen, men signaliserer at man kanskje bør skifte fokuset vekk fra organisasjoner og over til andre former for samfunnskontakt, for eksempel den som skjer uformelt i nærmiljøet og den som skjer på arbeidsplassen. Det ville være interessant å vite mer om hvilke aspekter ved denne kontakten som er viktig, og hvorfor den er tillitsskapende. Det er godt mulig at aspekter av sosial kapital-teoriene kan anvendes, hvis den i større grad fokuserer på disse formene for samfunnskontakt.

6.1.4. Spesifikk kontakt

I motsetning til generell kontakt, betegner *spesifikk* kontakt direkte kontakten med den/det man har tillit/mistillit til. I denne oppgaven var det først og fremst hos eliten det var mulig å måle slik kontakt. Regresjonsanalysene testet hvordan arbeidserfaring fra institusjoner og grad av kontakt med institusjoners toppledere, påvirker tilliten til institusjonene. Hypotesen om at dette positivt påvirket tilliten ble i all hovedsak styrket. Tabellanalyser som beskrev omfanget av elitens kontakt med og arbeidserfaring fra andre institusjoner, modifiserte likevel til en viss grad ideen om at direkte kontakt er tillitsskapende. For eksempel er politi og justis de to sektorene eliten har størst tillit til, samtidig er det de to institusjonene eliten har minst arbeidserfaring og kontakt med. Selv om regresjonsanalysene viser at både kontakt og arbeidserfaring påvirker tilliten til disse institusjonene positivt⁶⁵, tyder dette på at elitens høye tillit til disse institusjonene ikke først og fremst er et resultat av hyppig kontakt. På den andre siden er det andre kontaktmønstre som videre bekrefter hypotesen om at kontakt er tillitsskapende: Politi og justis har høy tillit til den offentlige forvaltning, og også jevnlig kontakt med og stor grad av arbeidserfaring fra denne institusjonen. Forvaltning på sin side har mest arbeidserfaring av alle fra både politi, politikk og justis, og har også den høyeste tilliten til disse institusjonene. I det store og hele tegner både regresjonsanalysene og analysen av kontaktmønstre et bilde hvor hyppig kontakt med institusjoners toppledere og erfaring fra institusjoner er tillitsskapende.

Analysen av kontaktmønstre og arbeidserfaring viser at den offentlige forvaltning står i en særstilling: Det er denne institusjonen de andre ledere har hyppigst kontakt med og mest arbeidserfaring fra. I et land som Norge, med en stor offentlig sektor og en aktiv stat, er den offentlige forvaltning noe mange ledere må kontakte og

⁶⁵ Tilliten til politiet påvirkes ikke signifikant av det å ha arbeidserfaring fra politi/justis.

forholde seg til. På tross av denne nærkontakten, er likevel ikke den offentlige forvaltning den institusjonen eliten har størst tillit til, noe som kan indikere at kontakten med denne institusjonen har forskjellige former og oppleves ulikt av forskjellige aktører. Dette viser at kontakt ikke *alltid* er tillitsskapende⁶⁶. Denne oppgaven har basert seg på teorier som forutsetter dette, og analysene viser at kontakt ofte *er* tillitsskapende. For å forklare de tilfellene hvor kontakt svekker tilliten, er det kanskje nødvendig med nærstudier av tillitsrelasjoner som i større grad trekker inn et teoretisk fokus på makt, ressurser og asymmetriske relasjoner.

Regresjonsanalysene viser likevel at kontakt med og arbeidserfaring fra institusjoner i all hovedsak har en positiv effekt på toppledernes tillit til disse institusjonene. Gulbrandsen (2005) har påvist lignende sammenhenger. Han hevder at den skandinaviske, korporative modellen tilrettelegger for stor grad av kontakt mellom toppledere, at dette altså fører til stor tillit mellom alle elitegruppene. Mine funn støtter opp om at denne kontakten er tillitsskapende, men dette funnet er ikke synonymt med at det faktisk eksisterer stor grad av kontakt. Det er nok riktig, slik som Gulbrandsen hevder, at den norske korporative modellen tilrettelegger for elitekontakt, men man skal ikke overvurdere omfanget av dette. Analysene viser at mange elitegrupper i gjennomsnitt har hatt lite arbeidserfaring fra andre institusjoner (tabell 5.4.) og at mange av topplederne har mindre enn ”sjeldnere enn månedlig” kontakt med ledere i andre institusjoner (tabell 5.5).

Gulbrandsen hevder også at høy grad av kontakt mellom alle elitegruppene og den påfølgende høye tilliten ”may be of vital importance to the political stability of society as a whole” (*ibid.* 133). Mange forskere hevder at en eliteenhet har en slik effekt (Eisenstadt 1966, Higley og Burton 1989, 2006) (selv om disse også mener at elitedifferensiering og -konkurranse er nødvendig). På den andre siden har mange forskere advart mot at for høy eliteintegrasjon kan skade et demokratisk samfunn (Aron 1950, Mills 1959), noe som gjør at man skal være forsiktig med å beskrive eliteenhet som entydig positivt. I sin artikkel fra 2007 kan det virke som at også Gulbrandsen mener dette, for her beskriver han hvordan Aron og Eisenstadt hevder at samfunnet er avhengig av en balanse mellom eliteenhet og eliteuavhengighet (2007: 212). Funnene i denne oppgaven antyder at de forskjellige norske elitegruppene ikke kan oppfattes som én enhetlig elitegruppe. En grunn til dette er at selv om kontakt er tillitsskapende, så har

⁶⁶ Analysen av MBU viser at kontakt med Sosialkontoret kan *svekke* tilliten.

likevel mange elitegrupper lite kontakt med hverandre. En annen årsak er at topplederne tilhører forskjellige institusjoner som på forskjellige måter påvirker dem, noe analysen av sektortilhørighet påviste.

6.1.5. Sektortilhørighet

Det er flere grunner til å tro at elitens sektortilhørighet påvirker deres tillit til institusjoner. Forskjellige sektorer er knyttet opp til særinteresser og verdisett som kan påvirker individenes tillit. Individer vil ofte ha samme verdier som sin institusjon, enten fordi de velger seg til en arbeidsplass som representerer like verdier som de man selv har, eller fordi man sosialiseres og tar arbeidsplassens verdier. Tidligere forskning har på forskjellige måter brukt dette perspektivet i analyse av tillit (Gulbrandsen 2007, Christensen og Læg Reid 2003b, Engelstad 2002). Det er likevel ikke gitt hvordan man skal beskrive forskjellige institusjoners særinteresser og hvilke verdier de representerer. I denne oppgaven har fokuset vært på ordensinstitusjoner og politiske institusjoner, og forventningen var at det var større tillit mellom like, og mindre tillit mellom ulike institusjoner. Tabellanalysen (tabell 5.3.) støttet i stor grad opp om dette synspunktet: Ledere av politiske institusjoner viser større tillit til andre politiske institusjoner, og ledere av ordensinstitusjoner viser større tillit til andre ordensinstitusjoner. Det er også tegn på antipatier – ledere i politi og justis har for eksempel meget lav tillit til politiske partier. Regresjonsanalysen (tabell 5.2.) modifiserte til en viss grad dette, og viste at det først og fremst var i forhold til ordensinstitusjoner at dette var tilfelle. Slik annen forskning også har demonstrert, er det altså tydelig at elitens institusjonelle tilhørighet har en betydning for tilliten. Det vil være interessant å vite i hvor stor grad dette skyldes at man søker seg til institusjoner med like verdier, og i hvor stor grad det forårsakes av sosialisering. Det er heller ikke opplagt hvilke særinteresser som preger institusjonene og hvordan man velger å klassifisere dem. I denne oppgaven har jeg for eksempel klassifisert offentlig forvaltning som en ordensinstitusjon, men denne institusjonen har trekk som gjør at den både kan beskrives som en ordensinstitusjon og en politisk institusjon. Ut i fra antagelsen om at det er større tillit mellom ordensinstitusjoner, virker det som om det til en viss grad var riktig å klassifisere den offentlige forvaltning som en ordensinstitusjon. For eksempel har politi og justis tillit til denne institusjonen langt over gjennomsnittet, noe som bekreftes av både av tabellanalysen og regresjonsanalysen. Offentlig forvaltning på sin side har stor tillit til *alle* institusjoner,

både de politiske og ordensinstitusjonene. De som tilhører sektoren ”politikk” har også signifikant større tillit til forvaltningen. Dette kan tyde på at den offentlige forvaltning er i en mellomposisjon mellom det politiske og det ordensfokuserte. Dette, i tillegg til det at mange har bakgrunn fra offentlig forvaltning, gjør at denne institusjonen kan ha en stabiliserende og medierende rolle i forhold til eliten.

Videre studier av institusjoner og institusjonsspesifikke interesser kan fortelle oss mer om hvorfor tilliten fordeles slik den gjør. Samtidig kan det å ta utgangspunkt i forskjellige institusjonsmedlemmers tillit til hverandre være en god innfallsvinkel til det å forstå hvordan institusjoner står i forhold til hverandre.

6.1.6. Verdier

Denne oppgaven viser at det er en tydelig sammenheng mellom individers verdier og den tilliten de viser. I begge regresjonsanalysene øker forklaringskraften signifikant og markant når bolkene med verdier legges til⁶⁷. Det er flere teoretiske grunner til å mene at de holdninger og verdier individer har påvirker tilliten til institusjoner, siden institusjoner kan sies å representere forskjellige verdigrunnlag. Christensen og Læg Reid (2003a: 9) beskriver et institusjonelt-kulturelt perspektiv som forklarer hvordan institusjoner over tid ”evolve, as identities and informal norms and values are added to the more formal organizational features”. I denne oppgavens analyse av tillit, har jeg først og fremst latt meg inspirere av Offes tillitsanalyse (1999), som på mange måter ligner Christensens og Læg Reids, men Offe er enda mer eksplisitt når han beskriver hvordan institusjoner alltid er noe mer enn bare regler: ”Institutions, in other words, are endowed with a spirit, an ethos, an implicit moral theory” (Offe 1999: 70). Nøyaktig hva slag etos har forskjellige institusjoner? Svaret på dette spørsmålet er ikke umiddelbart gitt, og man har forsket på institusjonell tillit med utgangspunkt i flere forskjellige verdier. Listhaug og Wiberg (1995: 301) konstaterer at individers verdier påvirker deres tillit, og bruker blant annet religiøse verdier som en avhengig variabel i sin analyse av institusjonell tillit, men presenterer ingen teori om hvordan institusjoner ”rommer” verdier og hvorfor identifikasjon med disse er tillitsskapende, utenom det å konstatere at for eksempel kristne verdier fører til større tillit til kirken. Gulbrandsen (2005: 120, 2007: 197) refererer til Listhaug og Wiberg, og også norsk valgforskning (Aardal 2003), når han identifiserer viktige verdier som har vært

⁶⁷ MBU: Justert R² øker fra 0,080 til 0,130. LSU: Justert R² øker fra 0,097 til 0,119.

stridstemaer i det norske samfunn og som kan påvirke individers institusjonelle tillit. Gulbrandsens, Listhaugs og Wibergs tilnæringsmåter avdekker flere viktige sammenhenger, men har likevel ikke teorier som i detalj kan beskrive de forhold som gjør at noen institusjoner utvikler seg på en slik måte at de kommer til å representere visse verdier. Det finnes en del tilsynelatende opplagte sammenhenger mellom noen verdier og visse institusjoner, for eksempel kristne verdier og kirken, eller oppslutning om private løsninger og den private sektor. Å rettfrem identifisere slike sammenhenger kan likevel gi et for enkelt bilde av forholdet mellom institusjonelle verdier og tillit, for kanskje har institusjoner et felles sett med mer grunnleggende, underliggende verdier? Offes teorier rundt institusjoners etos er et forsøk på å teoretisere rundt hvilke verdier som gjør at man kan stole på institusjoner, og han mener at det eksisterer *generelle* verdier som gjør at institusjoner skaper tillit: "Institutions can mediate political trust by committing and enforcing upon those involved in them not *any* value or valued life form, but a *specific set* of values" (1999: 73). Disse verdiene beskriver han som ærlighet, det å holde løfter, rettferdighet og solidaritet, og er beskrevet i større detalj i kapittel 2. Det var med dette som utgangspunkt – og spesielt kategorien "solidaritet" – at jeg ville teste om positive holdninger til likestilling og innvandring korrelerte med institusjonell tillit.

Offe tegner allmenne kjennetegn ved tillitsskapende institusjoner. Disse faktorene er et godt utgangspunkt for å studere institusjoner og tillit, men jeg mener man også må ta i betraktning den spesifikke, historiske utformingen disse verdiene får, for eksempel hvordan "solidaritet" kommer til uttrykk i det norske, sosialdemokratiske samfunn. Da kan Christensens og Lægreids institusjonelt-kulturelt perspektiv være et supplement til Offes fokus på etos. Det er mulig at det er en motsetning mellom Offes fokus på generelle verdier og Christensens og Lægreids fokus på spesifikke, historiske verdier, men denne oppgave har benyttet seg av en syntese av disse to som jeg mener har fungert hensiktsmessig.

Det er likevel to institusjoner (politiet og domstolene) som skilte seg ut ved at tilliten til disse i mindre grad lot seg forklare som forventet ved hjelp av de verdivariablene som ble brukt. Årsaken til dette kan være at disse institusjonene rommer andre typer verdier, og at fremtidige studier av tilliten til disse må identifisere hvilke verdier som korresponderer med disse institusjonene. Et slikt studie vil kunne baseres på ideen om et institusjonelt etos og teorier rundt hvordan et slikt etos utformes avhengig av den historiske og samfunnsmessige konteksten.

Offe mener at desto mer fokus en institusjon har på sannhet og rettferdighet, desto mer tillit vil den skape. Dette er problematisk, siden tillit ofte genereres ved hjelp av både inkluderende og ekskluderende faktorer. Putnam skiller mellom "bonding" og "bridging" sosial kapital, hvor den første typen baserer seg på gruppetilhørighet og ekskluderende, sterke bånd, mens den siste baserer seg på svake, inkluderende bånd (Putnam 2000: 23). Der er likevel ikke slik at man alltid kan separere disse to typene tillitsgenererende faktorer. Tillitsfellesskap vil ofte baseres på at noen inkluderes, mens andre ekskluderes, og det er ikke gitt hvor hovedvekten ligger. En konsekvens av dette er at det kan være omstridt i hvor stor grad en institusjon skal utvise solidaritet. Dette kan være årsaken til at negative holdninger til likestilling og innvandring fører til mindre tillit til offentlige institusjoner, siden man kan mene at "solidariteten" har strukket seg for langt. Med andre ord er det ikke nødvendigvis slik at større grad av "rettferdighet" og "sannhet" alltid fører til at individer får mer tillit til institusjoner – man må også ta i betraktning individenes egne preferanser og gruppetilhørighet. Det Offes analyse viser er at visse grunnleggende verdier spiller en viktig rolle for institusjoner, men man må fortsatt ta i betraktning individenes meninger når man studeres deres grad av tillit til disse institusjonene.

En variabel som kanskje måler en form for ekskluderende gruppefellesskap er "nasjonalisme", og som er tydelig signifikant⁶⁸. Det vil være interessant å vite mer om hva slags "tilhørighet til Norge" denne variabelen måler – er det først og fremst oppslutning om "norske" verdier og kultur, måler variabelen en form for samfunnsintegrering, eller er det en mer negativ og ekskluderende form for nasjonalisme? Dette er viktige spørsmål siden analysen av befolkningen (tabell 4.1.) predikerer en forskjell på ett tillitspoeng mellom de med minst og mest nasjonalisme.

På tross av at jeg mener at institusjoners uformelle, underliggende verdigrunnlag spiller en viktig rolle, er det også god grunn til å tro at noen institusjoner har særinteresser og funksjoner som gjør at de assosieres med spesifikke verdier. Derfor formulerte jeg hypotesen om at oppslutning om offentlige løsninger vil føre til større tillit til offentlige institusjoner. Gulbrandsen (2005, 2007) har demonstrert at dette er tilfelle når det gjelder eliten. Mine analyser bekrefter delvis disse funnene, og viser at det også gjelder for befolkningen. Dette er likevel den av verdiene med minst påvirkningskraft, hos begge gruppene.

⁶⁸ Denne variabelen kunne bare operasjonaliseres i forhold til MBU og er ikke testet opp mot LSU.

Det er mange problemer knyttet til det å studere verdiers påvirkningskraft på tillit. Som nevnt er det spesielt vanskelig å gjøre antagelser om kausalforhold når man studerer tillit og verdier – det er mulig at tillit og verdier gjensidig påvirker hverandre, eller at det er nivået av tillit som former verdiene. Derfor må disse funnene tas med visse forbehold. De perspektivene jeg har tegnet opp åpner likevel for mange interessante forskningsspørsmål: På hvilke måte skapes og formes institusjoners uformelle verdigrunnlag? Hvordan skjer endringer i verdigrunnlaget – vil uformelle endringer bli etterfulgt av formelle, eller er det motsatt? Hvordan oppfattes verdiene av institusjonens medlemmer og individer utenfor institusjonen? Har tillitsskapende institusjoner et sett fellesverdier, slik Offe beskriver, men også verdier skapt av institusjonens spesifikke særinteresser? I så fall, vil disse være i konflikt med hverandre eller utfylle hverandre? Studier av tillit til institusjoner vil tjene på å ta disse spørsmålene i betraktning, siden jeg har påvist at det er en sterk sammenheng mellom en rekke verdier og institusjonell tillit.

6.1.7. Politiske preferanser

Det er grunner til å tro at individers politiske preferanser påvirker institusjonell tillit, siden forskjellige politiske holdninger ofte korrelerer med forskjellige synspunkter og verdisett. En vanlig måte å måle politiske holdninger, er å plassere individer langs en høyre-venstre-akse. Det er dette Christensen og Læg Reid (2002: 9, 2003a: 12) blant annet gjør når de analyserer institusjonell tillit. Deres forventning er at de som tilhører venstresiden har større tillit, siden venstresiden tradisjonelt har støttet en aktiv offentlig sektor. Deres empiriske resultater støtter likevel bare delvis opp om denne hypotesen: I multiple regresjonsanalyser oppnår denne variabelen signifikant påvirkningskraft i artikkelen fra 2002, men ikke i den fra 2003. I denne oppgaven har jeg valgt å ikke bruke denne variabelen, men heller kontrollere for partipreferanser. Det er to grunner til dette.

For det første mener jeg at variabelen ”opplutning om offentlige løsninger” allerede tester hvordan man verdsetter en aktiv offentlig sektor. Å inkludere en høyre-venstre-dimensjon vil derfor være en unødvendig og indirekte måte å teste dette på. Statistiske analyser (ikke gjengitt) bekrefter dette synspunktet. Variabelen som måler høyre-venstre-aksen er bare signifikant så lenge man ikke inkluderer ”opplutning om offentlige løsninger”. Når denne siste variabelen inkluderes, kan man fjerne variabelen

som måler politisk plassering uten en signifikant reduksjon av R^2 . Dette viser at det å måle høyre-venstre-plassering ikke bidrar til ytterligere informasjon om endringer i tillit når man allerede måler ”oppslutning om offentlige løsninger”.

For det andre mener jeg at det er grunn til å tro at det er andre aspekter ved politiske holdninger, utenom synspunkter på offentlige løsninger, som kan være utslagsgivende for tillit. Jeg har argumentert for at oppslutning om protestpartier vil ha en negativ effekt på tilliten. Dette stemte til en viss grad, siden det å stemme FrP hadde en signifikant negativ effekt på tillit. Det å stemme RV korresponderte også med lav tillit, men denne sammenhengen var ikke like tydelig. De som stemte SV utviste moderat tillit, noe som kan antyde at SV ikke representerer like systemkritiske verdier som de to andre partiene, og SV har også senere blitt et regjeringsparti. Et interessant funn var at den partipreferansen som tydeligst hadde en effekt på tillit var DNA. Modellen (MBU) predikerer en forskjell på 0,78 tillitspoeng mellom de som ikke stemte og de som stemte DNA. Årsaker til dette kan være at DNA fortsatt oppfattes som et ”statsbærende” parti i Norge. Dessuten var DNA regjeringspartiet på undersøkelsestidspunktet, noe som gjør at partiet muligens i større grad enn andre partier ble assosiert med statsinstitusjonene⁶⁹.

6.2. Hvorfor har eliten større tillit enn befolkningen?

Denne oppgavens mål er å svare på tre spørsmål: Hva påvirker befolkningen og elitens institusjonelle tillit? Er det like eller ulike faktorer som påvirker tilliten til de to gruppene? Hvorfor er det slik at eliten har større tillit enn resten av befolkningen? De to første spørsmålene har blitt besvart ved hjelp av de foregående kapitlers analyser og i dette kapitlets oppsummerende sammenligning og drøftning. De svarene vi har fått, gjør det nå mulig å svare på det siste spørsmålet: Hvorfor er det slik at eliten utviser større institusjonell tillit enn resten av den norske befolkning?

Det er flere usikkerhetsmomenter knyttet til det å sammenligne resultater fra ulike spørreundersøkelser, noe jeg har diskutert ovenfor (kapittel 3). Når tallene viser at eliten har høyere tillit enn befolkningen i sin rangering av alle de sammenlignbare institusjonene, og at tillitsskalaen viser en forskjell på ett tillitspoeng mellom de to gruppene, kan man likevel snakke om en tydelig forskjell. Hva er årsaken til dette? Jeg kommer til å svare på dette *ved å ta utgangspunkt i de variablene hvor de to gruppene*

⁶⁹ Det var ikke mulig å teste respondentenes partipreferanser i den anonymiserte utgaven av LSU.

skiller seg og koble disse med de variablene jeg har identifisert som signifikante i forhold til tillit. Hvis det er slik at eliten scorer klart høyere enn befolkningen på variabler som også har en signifikant positiv effekt på tillit (eller omvendt), er det grunn til å tro at dette kan gi noe av svaret på hvorfor eliten har høyere tillit.

6.2.1. Variabler som ikke forklarer forskjellen i tillit

Eliten skiller seg på mange måter radikalt fra resten av befolkningen, blant annet i forhold til alder, kjønns sammensetting og inntekt (se appendiks 2 og 3). Også når man kontrollerer for aldersforskjellen mellom eliten og befolkningen, slik det gjøres i kapittel tre i *Norske makteliter* (Gulbrandsen m.fl. 2002), er fortsatt forskjellene markante.

Aldersgjennomsnittet for eliten er 52 år, mot 44 år i befolkningen. Bare 17,6 prosent av eliten er kvinner, mens kjønns sammensetningen i befolkningen er bortimot likt fordelt. Gjennomsnittsinntekten hos eliten er hele 932.000 kroner, mens den er på 284.000 i den yrkesaktive delen av befolkningen (aldersjustert) (*ibid.*: 67). Likevel viser funnene i denne oppgaven at det nok ikke er disse forskjellene i alder, kjønn og inntekt som er årsaken til forskjellene i tillit, siden ingen av disse variablene har stor påvirkningskraft på tilliten hos noen av gruppene. Spesielt den dramatiske forskjellen i inntekt kunne gi grunn til å tro at eliten viser høy tillit til de offentlige institusjonene i et samfunn som belønner dem så godt over gjennomsnittet. På tross av stor spredning i inntekt både hos befolkningen og eliten, finner analysene nesten ingen tegn på at forskjeller i inntekt påvirker tillit. I Norge er inntekt ikke en viktig faktor som forklarer institusjonell tillit, og kan derfor heller ikke brukes til å forklare tillitsforskjellen mellom eliten og befolkningen, selv om eliten har markant bedre økonomiske kår enn de fleste andre.

Et sett med variabler som viste seg å ha sterk påvirkningskraft var verdier. Operasjonaliseringen av disse variablene gjør det dessverre vanskelig å sammenligne nivået hos de to gruppene. Holdninger til innvandring er målt ulikt for de to gruppene på en slik måte at det er vanskelig å si om eliten skiller seg positivt eller negativt fra befolkningen. Det samme gjelder holdninger til likestilling mellom kjønnene. I den grad man kan tolke holdninger til likestilling virker det som at både befolkningen og eliten viser moderat oppslutning om likestilling, og at ingen av gruppene skiller seg ut som sterkt positive eller negative.

Den verdivariabelen som kan sammenlignes er oppslutning om offentlige løsninger. Analysen har vist at oppslutning om offentlige løsninger skaper større tillit, men her er det slik at befolkningen er *mer* positive til offentlige løsninger enn eliten. Dette alene burde dermed føre til mindre tillit hos eliten enn befolkningen. Dermed kan ikke denne variabelen forklare hvorfor analysen viser at eliten faktisk har større tillit.

Verdier spiller en viktig rolle når det gjelder å utforme institusjonell tillit. I den grad spredningen av verdier kan sammenlignes, virker det ikke som om disse kan forklare hvorfor eliten har større tillit. Andre undersøkelsesopplegg som i større grad kunne måle holdninger til for eksempel innvandring og nasjonalisme på en mer direkte sammenlignbar måte, ville kunne gi et mer nyansert bilde av hvordan verdier fordeler seg hos de to gruppene og om hvordan dette påvirker tilliten.

6.2.2. Variabler som kan forklarere forskjellen i tillit

Denne oppgavens analyser viser at det først og fremst er tre variabler som både har en sterk effekt på tillit, og hvor topplederne har verdier som gjør at man forventer høyere tillit hos dem enn hos befolkningen. Disse er utdanning, yrkesaktivitet og stemmegivning.

Det er en dramatisk forskjell i utdanningsnivået mellom eliten og befolkningen. Majoriteten av eliten (83,9 prosent) har tre eller flere år med utdanning ved universitet eller høyskole, mens det samme tallet for befolkningen er 27,9 prosent. Når regresjonsanalysene av begge gruppene viser en tydelig positiv sammenheng mellom utdanning og tillit, så kan dette forklare noe av elitens høyere tillit.

Alle topplederne er per definisjon yrkesaktive. Slik jeg har målt yrkesaktivitet her, er det 13,8 prosent av befolkningen som ikke er det, og regresjonsanalysen predikerer at det å ikke jobbe fører til 0,47 poeng mindre tillit. Jeg har også vist at dette former kontakten individer har med offentlige institusjoner, noe som igjen påvirker tilliten negativt. Dermed kan man forvente at dette vil trekke ned tillitsgjennomsnittet i befolkningen på en måte som ikke gjelder eliten, siden alle her er yrkesaktive.

Politiske preferanser er en annen faktor hvor eliten skiller seg dramatisk fra befolkningen. Partipreferansene hos befolkningen i MBU stemmer overens med det normale politiske landskapet, mens elitens oppslutning om partier tegner opp et annet bilde. Dessverre var det ikke mulig å teste elitens partipreferanser med utgangspunkt i denne versjonen av datasettet, men i *Norske makteliter* (Gulbrandsen m.fl. 2002: 63) er

elitens politiske preferanser beskrevet. Den mest dramatiske forskjellen er at mange flere i eliten stemmer Høyre og nesten ingen stemmer FrP. Under stortingsvalget i 1997 stemte 14,3 % på Høyre og 15,3 % på FrP. Blant eliten stemt 32,9 % på Høyre og 1,3 % på FrP. Den veldig lave oppslutning om FrP er påfallende og viser en av de faktorene hvor eliten tydelig skiller seg fra befolkningen. Det var altså ikke mulig å teste hvordan partipreferanse og tillit korrelerer hos eliten, men i befolkningen viste analysen at det å stemme FrP hadde en sterk og signifikant sammenheng med mindre tillit. Hvis det samme er tilfelle hos eliten, kan dette være noe av årsaken til at eliten har stor tillit, siden nesten ingen stemmer FrP. Hvorfor den norske elite ikke vil stemme FrP er et interessant spørsmål, men ikke et det er mulig å svare på her.

6.2.3. Den tillitsfulle eliten

Andre har også vært opptatt av å forstå hvorfor eliten utviser stor tillit. Engelstad (Engelstad 2002: 97) presenterer en mulig forklaring slik:

Det er ikke noe rart at elitene har høy tillit til samfunnsinstitusjonene. Det er jo nesten de samme som leder dem. De er fortrolige med hvordan de virker og vet hvordan man skal håndtere dem. Folk flest står mer på avstand, og har ikke den samme erfaring med tross alt ganske kompliserte sosiale prosesser.

Gulbrandsen beskriver et lignende perspektiv. Med referanser til Giddens (1990) og Beck (1992) beskriver han hvordan et komplekst samfunn gjør det vanskelig å utvise begrunnet tillit:

This increasingly complexity has made it more difficult for ordinary citizens, as well as for experts, to acquire sufficient understanding of the mode of operation of the relevant institutions and social systems. Faced with these institutions they are, therefore, more often than before left to act in a state of 'darkness'. As a consequence, the individuals' institutional trust has become more risky and less well-founded. Under these circumstances individuals having knowledge about the institutions concerned will be more able to consider whether it is safe to relate to them. It is reasonable to believe that the elites in a society will command such knowledge and accordingly will be better able to assess whether to accord particular institutions trust. (Gulbrandsen 2005: 132)

Både Engelstad og Gulbrandsen vektlegger altså hvordan elitens nærkontakt med og kunnskap om institusjoner skaper større institusjonell tillit. Funnene i denne oppgaven støtter delvis opp om disse påstandene. Analysene viser at kontakt med og arbeidserfaring fra institusjoner øker sannsynligheten for tillit til institusjoner. Det er også grunn til å tro at eliten har mer direkte kontakt med en del institusjoner enn befolkningen.

På den andre siden må ikke elitens kontakt med og kunnskap om institusjoner overvurderes. Analysene viser at mange toppleder har liten grad av kontakt med og arbeiderfaring fra andre institusjoner. Gulbrandsen tar utgangspunkt i Giddens (1990) og Beck (1992) som beskriver et samfunn med en overveldende kompleksitet hvor blind tillit ofte er den eneste muligheten. Hvis vi begrenser oss til de seks norske institusjonene som diskuteres her, så er disse fortsatt massive, flertallige og komplekse på en måte som gjør at det er problematisk å hevde at eliten har kvalitativt bedre kunnskap om disse, til og med bedre enn ”ekspertene” (Gulbrandsen 2005: 132). Mine analyser bekrefter til en viss grad Gulbrandsens og Engelstads påstander om at elitens grad av kontakt/kunnskap gir dem mer tillit, men denne oppgaven demonstrerer at andre viktige faktorer også påvirker tilliten.

Oppgaven viser at de med mindre utdanning og uten jobb har mindre tillit. Både utdanning og det å ha et yrke er multidimensjonale fenomen og kan forme individets kontakt med og kunnskap om institusjoner. Det er likevel grunn til å tro at det også er andre aspekter ved disse fenomenene som gjør at de påvirker tilliten negativt. Det å ikke ha en jobb og ha lavere utdanning kan føre til andre typer *generell* samfunnskontakt. Årsaken til at disse variablene påvirker sannsynligheten for tillit kan også skyldes at personene som scorer lavt her har en annen type posisjon i samfunnet enn de med jobb og høyere utdanning (dvs. majoriteten av eliten). Disse fenomenenes komplekse natur gjør det vanskelig her å si sikkert hva som er det sentrale, men det kan være at stikkord som generell samfunnskontakt, status og ressurser bør tas i betraktning når man vil forklare forskjellen mellom de to gruppene.

Analysen av MBU viser at oppslutning om FrP minsker sannsynlighet for tillit. Når det også er slik at nesten ingen i LSU stemmer FrP, ser man en forskjell hos de to gruppene som kan forklare noe av forskjellene i tillit. Politiske holdninger spiller en rolle når man skal forklare forskjellen mellom de to gruppene.

Jeg er enig med Engelstad og Gulbrandsen når de vektlegger hvordan kontakt og kunnskap kan forklare forskjellen i tillit mellom de to gruppene, men man må også

trekke inn disse andre faktorene: jobbstatus, utdanning og politiske meninger. Hvis man bare vektlegger at elitens høye tillit er et "naturlig" resultat av deres kontakt og kunnskap, kan man lett tillegge eliten en privilegert posisjon hvor de som leder institusjonene er de samme som er best egnet til å evaluere dem, både moralsk og pragmatisk, ved å ha en forrang når det gjelder å avgjøre hvor tillitsverdige institusjonene skal være. Dette er selvsagt problematisk, siden eliten kan ha en interesse av å forsvare og opprettholde den institusjonelle orden de selv er med på å lede. Institusjoner har ikke objektive egenskaper på en slik måte at en gitt mengde institusjonell tillit er den "riktige"; tillit er alltid relasjonell. Et fokus på utdanning og arbeidssituasjon – som muligens kan knyttes opp til spørsmål om status og makt – antyder at institusjoner oppleves forskjellig avhengig av ens posisjon i samfunnet. Dette må man ta hensyn til når man studerer institusjonell tillit, men uten å beskrive en gruppes tillitsvurdering som mer riktig enn andres.

6.3. Avslutning

Ved å sammenligne og evaluere de empiriske analysene fra de foregående kapitler var det i dette kapitlet mulig å oppsummere hvordan dette påvirket oppgavens hypoteser, svare på oppgavens forskningsspørsmål, evaluere det teoretiske rammeverk og antyde videre forskningsspørsmål. Tabell 6.1. oppsummerte hypoteseevalueringen og den videre diskusjonen beskrev disse resultatenes teoretiske konsekvenser. Flere av de teoretiske perspektivene brukt i oppgaven viste seg hensiktsmessige og gjorde det mulig å forstå og identifisere sammenhenger som så ble bekreftet empirisk. Andre teorier, slik som Putnams fokus på hvordan organisasjonsdeltagelse skaper tillit, ble svekket og foreslått endret.

Neste og kapittel vil avslutte oppgaven ved å kort beskrive gangen i oppgaven, sammenfatte svarene på forskningsspørsmålene og oppsummere oppgavens viktigste faglige bidrag.

7. Konklusjon

Denne oppgaven har svart på tre spørsmål: Hva påvirker tilliten til institusjoner hos befolkningen og eliten; er det like eller ulike faktorer hos de to gruppene som påvirker tillit; og hvorfor har eliten mer tillit enn befolkningen? For å kunne gjøre dette var det først nødvendig med en kritisk drøftning av tillits-begrepet. Diskusjonen rundt dette i kapittel 2 gjorde det mulig å skille mellom personlig tillit, systemtillit og tillit til institusjoner. Den gjorde det også mulig å forstå hva som spesielt kjennetegner institusjonell tillit og hva som påvirker denne tilliten. For å kunne nyttiggjøre meg av mangfoldet innenfor tillitsforskning, utviklet jeg en tredelt modell som beskrev hvordan tillit påvirkes. Denne modellen ble et verktøy som videre strukturerte de teoretiske diskusjonene, valget av variabler og de empiriske analysene. Teoretiske perspektiv som ble brukt var spesielt Offe, men også Christensen, Lægreid, Gulbrandsen, Luhmann og Putnam med flere. En teoretisk drøftning av "eliter" og forskning på disse var også nødvendig før jeg i kapittel 3 kunne operasjonaliserte de teoretiske kategoriene. I kapittel 4 og 5 ble befolkningens og elitens tillit analysert. Disse resultatene ble ført sammen i kapittel 5 og brukt til å evaluere hypotesene, oppgavens teoretiske rammeverk og svare på forskningsspørsmålene. Oppsummerende kan disse svarene beskrives slik:

1. Hvilke faktorer påvirker den norske befolkning og den norske elites tillit til institusjoner?
 - Høyere utdanning, yrkesaktivitet, tilknytning til bosted og positive holdninger til likestilling mellom kjønnene, innvandring, offentlige løsninger og "nasjonalisme" øker sannsynligheten for tillit.
 - Elitemedlemmer med større grad av kontakt med og arbeidserfaring fra institusjoner har større sannsynlighet for tillit til disse institusjonene. Det er også en tendens til at elitemedlemmer har større tillit til institusjoner som ligner deres egne. Dette gjelder i størst grad ordensinstitusjoner.
 - Spesielt FrP-velgere har lavere sannsynlighet for tillit, spesielt DNA-velgere har høyere sannsynlighet.

2. Er de like eller ulike faktorer som påvirker tilliten hos de to gruppene?
 - Det var ikke mulig å teste alle hypotesene opp mot begge datasettene eller operasjonalisere alle variablene på identiske måter. Der det var mulig å teste de samme hypotesene opp mot begge datasettene, ble hypotesene styrket eller svekket på samme måte hos begge gruppene. Dette tyder på at det er like faktorer som påvirker tilliten hos begge gruppene.
3. Hvorfor har eliten større tillit til institusjoner enn resten av befolkningen?
 - Mange av topplederne har kontakt med institusjoner på en slik måte at det øker sannsynligheten for tillit. Det at eliten har høyere tillit kan også forklares ved at de er yrkesaktive, har høyere utdanning og stemmer annerledes enn resten av befolkningen. I forhold til disse variablene scorer elitemedlemmene på en slik måte at det sannsynligvis øker deres tillit.

Disse funnene ble diskutert i detalj i forrige kapitel og her satt inn en større faglig og teoretisk sammenheng. Avslutningsvis vil jeg likevel kort gjenta de av funnene som har spesiell faglig relevans:

- Både teoretisk og empirisk har jeg demonstrert svakheter ved *sosial kapital-begrepet* slik det ofte brukes med utgangspunkt i Putnams teorier. Teoretisk er det uklarerheter knyttet til hvordan man skal definere og operasjonalisere begrepet og hvordan man skal oppfatte kausalforholdet mellom sosial kapital og institusjonell tillit. Hvis det er en rimelig tolkning av Putnams teorier at høy grad av organisasjonsdeltagelse øker sannsynligheten for institusjonell tillit, så støtte ikke denne oppgavens analyse opp om denne antagelsen, hverken hos befolkningen eller eliten. Jeg har derfor argumentert for at man bør omdefinere sosial kapital-begrepet til i større grad å fokusere på andre former for samfunnskontakt, slik som tilknytning til nærmiljø og den type kontakt som skjer på arbeidsplassen, siden oppgaven viser at dette er variabler som øker sannsynligheten for institusjonell tillit.
- Denne oppgaven bekrefter funn fra andre studier (Gulbrandsen 2005, 2007) om at elitens spesifikke kontakt med og arbeidserfaring fra institusjoner er tillitsskapende. Man må likevel ikke overvurdere denne effekten eller

omfanget av kontakten. Mange elitegrupper har lite kontakt med andre toppledere, og jeg har også demonstrert at grupper som har høy grad av kontakt med hverandre ikke nødvendigvis har høy tillit til hverandre.

- Oppgaven har argumentert teoretisk for, og demonstrert empirisk, at en rekke holdninger/verdier spiller en vesentlig rolle i forhold til institusjonell tillit. Oppgaven har inkludert holdningsvariabler som ikke er vanlige å bruke når man studerer tillit: holdninger til likestilling, innvandring og nasjonalisme. Alle disse variablene hadde en tydelig signifikant effekt, og det var mulig å forklare teoretisk hvorfor dette er tilfelle ved å gjøre bruk av Offes teoretiske innsikter. Offe vektlegger hvordan tillitsskapende institusjoner rommer et verdigrunnlag, et etos. Offes generelle innsikter ble tilpasset en norsk kontekst vet jeg også benyttet med av Christensens og Lægreids institusjonelt-kulturelle perspektiv.
- Når man studerer tillit til institusjoner er det ikke nok å bare knyttet dette opp mot en politisk høyre-venstre-dimensjon. Oppgaven har vist at partipolitisk oppslutning har en effekt på tillit uavhengig av den tradisjonelle venstre-høyre-aksen: Det å stemme *protestpartier* minker sannsynligheten for tillit, spesielt det å stemme FrP.
- Årsaken til at eliten har mer tillit enn befolkningen skyldes ikke utelukkende at eliten bare har mer kontakt med institusjoner, men også deres politiske preferanser, deres yrkesstatus og høyere utdanningsnivå. Oppgaven har også demonstrert at selv om eliten har en annen kjønnsammensetning, høyere alder og mye høyere inntekt enn befolkningen, virker det ikke som at dette er utslagsgivende i forhold til tilliten.

Disse punktene beskriver kort måter denne oppgaven har bidratt med faglige innsikter om befolkningens og elitens tillit til institusjoner. Man kan forske på forholdet mellom individer og institusjoner på mange måter, men jeg håper å ha demonstrert at det er visse fordeler ved å gjøre dette med utgangspunkt i tillit. En slik tilnærmingen fokuserer på et viktig og sentralt bånd mellom individer og institusjoner som kan fortelle oss om egenskaper ved individer, ved institusjonene og forholdet mellom disse to. En

utfordring, men også en fordel ved tillit, er at det er et mangedimensjonalt fenomen som både inneholder en pragmatisk vurdering og en kompleks moralsk vurdering, og at tilliten formes av flere forskjellige årsaker. Hvis man klarer å ta vare på denne kompleksiteten, vil analyser av tillit kunne få frem mangfoldigheten i våre forhold til samfunnsinstitusjoner.

I oppgavens innledning ble det argumentert for at det er viktige samfunnsmessige årsaker til at man bør studere institusjonell tillit. I et moderne samfunn som det norske, har samfunnsinstitusjoner en størrelse og et omfang som gjør at de på mange måter omslutter oss, og i vesentlig grad virker inn på vår sosiale samhandling. Dette gjør at menneskers forhold til institusjoner er mange og nyanserte. Utrykk for tillit eller mistillit til institusjoner (eller til andre sosiale fenomen og personer) kan være høylytte og offentlige, eller stille og private. Tillit kan komme til uttrykk gjennom erklæringer eller gjennom trygg rutinehandling. Mistillit kan kjennetegnes av politisk raseri eller passiv resignasjon. Dette finnes utallige eksempler på hvordan tillit/mistillit er en sentral sosial kategori, og at institusjonell tillit er en viktig form for tillit. Det blir dermed vanskelig å ta sosiale og politiske valg uten å ta hensyn til de komplekse årsaksforholdene som former vår tillit samfunnsinstitusjoner. Denne oppgaven har vært et forsøk på å klargjøre noen slike sammenhenger.

8. Litteraturliste

- Adler, Paul S. (2001), "Market, Hierarchy, and Trust: The Knowledge Economy and the Future of Capitalism". *Organization Science*, 12: 215-234.
- Aardal, Bernt (2003), *Velgere i villrede... : en analyse av stortingsvalget 2001*. Oslo: Damm.
- Aardal, Bernt & Inger Johanne Holth (2007), *Norske velgere: en studie av stortingsvalget 2005*. Oslo: Damm.
- Aron, Raymond (1950), "Social Structure and the Ruling Class". *The British Journal of Sociology*, 1: 1-16, 126-143.
- Beck, Ulrich (1992), *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Blau, Peter (1964), *Exchange and Power in Social Life*. New York: Wiley.
- Bourdieu, Pierre (1979), *La distinction: Critique sociale du jugement*. Paris: Editions de Minuit.
- Bourdieu, Pierre (1986), "The Forms of Capital". I J.G. Richardson (red.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press.
- Bourdieu, Pierre (1989), *La noblesse d'État*. Paris: Editions de Minuit.
- Bourdieu, Pierre & Loïc J. D. Wacquant (1996), *Refleksiv sosiologi: mål og midler*. København: Hans Reitzel Forlag.
- Bürklin, Wilhelm og Hilke Rebenstorf (1997), *Eliten in Deutschland: Rekrutierung und Integration*. Opladen: Leske + Budrich.
- Christensen, Tom og Per Læg Reid (2002), "Trust in Government – The Relative Importance of Service Satisfaction, Political Factors and Demography". Paper prepared for the Conference of the European Group of Public Administration, 4-7 September 2002, Potsdam, Germany.
- Christensen, Tom og Per Læg Reid (2003a), "Trust in Government – The Significance of Attitudes Towards Democracy, the Public Sector and Public Sector Reforms". *Stein Rokkan Centre for Social Studies, working paper 7*.
- Christensen, Tom og Per Læg Reid (2003b), "Politisk styring og privatisering: holdninger i eliten og befolkningen". *Norsk statsvitenskapelige tidsskrift*, 19: 385-411. Oslo: Universitetsforlaget.
- Coleman, James S. (1988), "Social Capital and the Creation of Human Capital". *The American Journal of Sociology*, 94: 95-120.

- Coleman, James S. (1990), *Foundations of Social Theory*. Cambridge – Massachusetts – London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Dahl, Robert A. (1961), *Who Governs? Democracy and Power in an American City*. New Haven: Yale University Press.
- DiMaggio, Paul J. & Walter W. Powell (1983), "The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields". *American Sociological Review* 48: 147-160.
- Eisenstadt, Shmuel Noah (1966), *Modernization: Protest and Change*. Eglewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Erikson, Erik H. (1950), *Childhood and Society*. New York: W. W. Norton.
- Etzioni-Halevy, Eva (1993), *The Elite Connection, Problems and Potential of Western Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Elster, Jon (2007), *Explaining Social Behavior, More Nuts and Bolts for the Social Sciences*. New York: Cambridge University Press.
- Elster, Jon (2000), "Trust and emotions". *Sosiologi i dag*, 30: 5-11.
- Engelstad, Fredrik (2002), "Det norske demokratiet". Kapittel 5 i Trygve Gulbrandsen, Fredrik Engelstad, Trond Beldo Klausen, Hege Skjeie, Mari Teigen & Øyvind Østerud (2002), *Norske makteliter*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Evans, Peter B., Dietrich Rueschemeyer & Theda Skocpol (red.) (1985), *Bringing the State Back in*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giddens, Anthony (1990), *The Consequences of modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony (1991), *Modernity and Self-Identity, Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Grønmo, Sigmund (2004), *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Gulbrandsen, Tryge (2000), "Om tillit". *Sosiologi i dag*, 30: 67-95.
- Gulbrandsen, Tryge (2005), "Norway: Trust Among Elites in a Corporatist Democracy". *Comparative Sociology*, 4: 115-135.
- Gulbrandsen, Tryge (2007), "Elite Integration and Institutional Trust in Norway". *Comparative Sociology*, 6: 190-214.
- Gulbrandsen, Tryge, Fredrik Engelstad, Trond Beldo Klausen, Hege Skjeie, Mari Teigen & Øyvind Østerud (2002), *Norske makteliter*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Hansen, Marianne Nordli (1995), *Class and Inequality in Norway: The Impact of Social Class Origin on Education, Occupational Success, Marriage and Divorce in the Post-War Generation*. Rapport 95: 15. Oslo: Institutt for Samfunnsforskning.
- Hansen, Tore & Trond Tjerbo (2003), *Politisk engasjement, borgerroller og sosial kapital*. Oslo: Makt- og demokratiutredningen 1998-2003.
- Hardin, Russel (1999), "Do we want trust in government?" I Mark E. Warren (red.), *Democracy and trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hernes, Gudmund (1982), "Maktutredningen sluttrapport", *Norges offentlige utredninger* 1982: 3. Oslo: Universitetsforlaget.
- Herreros, Francisco (2004), *The Problem of Forming Social Capital: Why Trust?* New York: Palgrave MacMillian.
- Higley, John & Michael G. Burton (1989), "The Elite Variable in Democratic Transitions and Breakdowns". *American Sociological Review*, 54: 17-32.
- Higley, John & Michael G. Burton (2006), *Elite Foundations of Liberal Democracy*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Hjellbrekke, Johs. (1999), *Innføring i korrespondanseanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Hjellbrekke, Johs. (2000), "Ulike tilnærmingar til studiet av 'sosial kapital' i sosiologi og statsvitenskap". *Sosiologisk tidsskrift*, 3: 209-227.
- Hjellbrekke, Johs. og Olav Korsnes (2003), *Det norske maktfeltet: Interne strukturar, homogamitendensar, mobilitetsbaner og -barrierar i norske elitar*. Rapport nr. 71. Makt- og demokratiutredningen, Oslo: Unipub forlag.
- Hjellbrekke, Johs. og Olav Korsnes (2005), "Sosial kapital-strukturar i norske elitar". *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 46: 467-502.
- Hjellbrekke, Johs., Brigitte Le Roux, Olav Korsnes, Frédéric Lebaron, Lennart Rosenlund og Henry Rouanet (2008), "The Norwegian Field of Power Anno 2000". *European Societies*, 9: 245-273.
- Holth, Bjørn Are & Jørn Th. Prangerød (2001), *Lederskapsundersøkelsen 2000, Dokumentasjonsrapport, Korrigert versjon*. Notat. Statistisk sentralbyrå.
- Hyggen, Christer (2006), "Risk and Resources: Social Capital among Social Assistance Recipients in Norway", *Social Policy and Administration*, 40: 493-508.
- Jary, David & Julia Jary (2000), *Collins Dictionary of Sociology*. Glasgow: Harper-Collins Publishers.
- Levi, M. (2004), "Trust, Sociology of". *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*: 15922-15926. Amsterdam: Elsevier.

- Lindbekk, Tore (1963), *Rekrutering til forskning i Norge*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Listhaug, Ola og Matti Wiberg (1995), "Confidence in Political and Private Institutions". I Hans-Dieter Klingemann og Dieter Fuchs (red.) *Citizens and the State*. Oxford: Oxford University Press.
- Luhmann, N. [1968] (1999), *Tillid – en mekanisme til reduktion av social kompleksitet*. København: Hans Reitzlers Forlag.
- Michels, Robert (1962), *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracies*. New York: Collier.
- Mills, C. Wright (1959), *The Power Elite*. New York: Oxford University Press.
- MMI (2001), *Spørreskjema Medborgerundersøkelsen 2001*.
- Miszal, Barbara (1996), *Trust in Modern Society: The Search for the Bases of Social Order*. Cambridge: Polity Press.
- Mosca, Gaetano (1939), *The Ruling Class*. New York: McGraw-Hill.
- Neuhauser, Kevin (1993), "Foundations of Class Compromise: A Theoretical Basis for Understanding Diverse Patterns of Regime Outcomes". *Sociological Theory*, 11: 96-116.
- Newton, Kenneth (1999), "Social and Political Trust in Established Democracies", i Pippa Norris (red.) *Critical Citizens: Global Support for Democratic Governance*. New York: Oxford Press.
- Newton, Kenneth (2004), "Social Trust: Individual and Cross-National Approaches". *Portuguese Journal of Social Science*, 3: 15-35.
- Norris, Pippa (red.) (1999), *Critical Citizens, Global Democratic Support for Democratic Government*. Oxford: Oxford University Press.
- NSD (2001), "Fråfallsanalyse for Medborgarundersøking 2001". Notat. Bergen: NSD.
- Offe, Claus (1981), "Some Contradictions of the Modern Welfare State". *Praxis International*, 3: 219-229.
- Offe, Claus (1985), *Disorganized Capitalism: Contemporary Transformations of Work and Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Offe, Claus (1999), *How can we trust our fellow citizens?* I Mark E. Warren (red.), *Democracy and trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pareto, Vilfredo (1991), *The Rise and Fall of Elites: An Application of Theoretical Sociology*. New Brunswick: Transaction.

- Putnam, Robert D., Robert Leonardi & Raffaella Y. Nanetti (1993), *Making Democracy Work: Civic Tradition in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, Robert D. (2000), *Bowling Alone, The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Rafoss, Tore Witsø (2007), "Hvem er den norske elite?" *Replikk*, 24.
- Ringdal, Kristen (2001), *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Rokkan, Stein & Henry Valen (1964), "Regional Contrasts in Norwegian Politics". I Erik Allardt & Yrjö Littunen (red.), *Cleavages, Ideology and Party Systems*. Helsinki: Westmarck Society.
- Rokkan, Stein [1966] (1987), *Stat, nasjon, klasse. Essays i politisk sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rothstein, Bo & Dietlind Stolle (2001), "Social Capital and Street-Level Bureaucracy: An Institutional Theory of Generalized Trust". *Paper Prepared for the ESF Conferanse "Social Capital: Inderdisciplinary Perspectives," Exeter, United Kingdom, September 15-20, 2001*.
- Rothstein, Bo & Dietlind Stolle (2002), "How Political Institutions Create and Destroy Social Capital: An Institutional Theory of Generalized Trust". *Paper prepared for the 98th Meeting of American Political Science Association in Boston, August 29-September 2, 2002*.
- Seip, Jens Arup [1963] (1981), *Fra embetsmannsstat til ettpartistat og andre essays*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sejerstad, Francis (1993), *Demokratisk kapitalisme*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Seligman, Adam B. (1997), *The Problem of Trust*. Princeton: Princeton University Press.
- Skog, Ole-Jørgen (2004), *Å forklare sosiale fenomener, en regresjonsbasert tilnærming*. Oslo: Gyldendal Norsk forlag.
- Slagstad, Rune (1998), *De nasjonale strateger*. Oslo: Pax Forlag.
- Sosiologi i dag (2000), årgang 30, nummer 3. Oslo: Novus forlag.
- SOU (Statens offentliga utredningar) (1990), *Demokrati och makt i Sverige: Maktutredningens huvudrapport*. Sverige Maktutredningen. Stockholm: Allmänna Förlaget.
- Strømsnes, Kristin (2003), *Folkets Makt: medborgerskap, demokrati, deltagelse*. Oslo: Gyldendal Akademiske.

- Sztompka, Piotr (1999), *Trust: A Sociological Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sztompka, Piotr (2004), "Trust: Cultural Concerns". *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*: 15913-15917. Amsterdam: Elsevier.
- Tocqueville, Alexis de [1840] (1995), *Om demokratiet i Amerika*. Oslo: Gyldendal.
- Uslaner, Eric M. (2002), *The Moral Foundations of Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Warren, Mark E. (red.) (1999), *Democracy and Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Weber, Max (1995), *Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd*. Oslo: Gyldendal.
- Wollebæk, Dag, Per Selle & Håkon Lorentzen (2000), *Frivillig innsats: sosial integrasjon, demokrati og økonomi*. Bergen: Fagbokforlaget.

Antall ord i oppgaven: 35.943

Appendiks 1. Oversikt over avhengige variabler

Avhengige variabler MBU

Variabel	Verdier	N	Missing	Gjennomsnitt	Standardavvik	Min.-maks.	Skjemaformulering
Institusjonell tillit	Ingen tillit i det hele tatt=0, svært stor tillit=10	-	-	-	-	-	"Hvor stor tillit har du til hver av disse institusjonene?"
Regjeringen	<i>Ibid.</i>	2255	42	4,93	2,56	0-10	"Regjeringen"
Politiske partier	<i>Ibid.</i>	2245	52	4,11	1,96	0-10	"Politiske partier"
Stortinget	<i>Ibid.</i>	2248	49	5,21	2,17	0-10	"Stortinget"
Domstolene	<i>Ibid.</i>	2245	52	6,44	2,23	0-10	"Domstolene"
Den offentlige forvaltning	<i>Ibid.</i>	2219	78	5,02	2,19	0-10	"Den offentlige forvaltning"
Politiet	<i>Ibid.</i>	2248	49	6,80	2,17	0-10	"Politiet"
Tillitsskala	<i>Ibid.</i>	2272	25	5,41	1,78	0-10	<i>Indeks (Cronbachs alpha 0,89)</i>

Avhengige variabler LSU

Variabel	Verdier	N	Missing	Gjennomsnitt	Standardavvik	Min.-maks.	Skjemaformulering
Institusjonell tillit	Ingen tillit i det hele tatt=0, svært stor tillit=10	-	-	-	-	-	"Kan du si meg hvor stor tillit du generelt sett har til..."
Regjeringen	<i>Ibid.</i>	1694	16	6,54	1,83	0-10	"Regjeringen"
Politiske partier	<i>Ibid.</i>	1504	206	4,66	1,55	0-10	"Politiske partier"
Stortinget	<i>Ibid.</i>	1559	151	6,32	1,69	0-10	"Stortinget"
Domstolene	<i>Ibid.</i>	1560	150	7,95	1,36	0-10	"Domstolene"
Den offentlige forvaltning	<i>Ibid.</i>	1503	207	5,95	1,71	0-10	"Den offentlige forvaltning"
Politiet	<i>Ibid.</i>	1561	149	7,05	1,50	0-10	"Politiet"
Tillitsskala	<i>Ibid.</i>	1697	12	6,45	1,17	0-10	<i>Indeks (Cronbachs alpha 0,78)</i>

Appendiks 2. Oversikt over uavhengige variabler MBU

Variabel	Verdier	N	Missing	Gjennom-snitt	Standardavvik	Min.-maks.	Skjemaformulering
Kjønn	Mann=0, kvinne=1	2297	0	0,51	0,50	0-1	"Er du mann eller kvinne?"
Alder	18-22 år=0, 23-27=1, 28-32=2, 33-37=3, 38-42=4, 43-47=5, 48-52=6, 53-57=7, 58-62=8, 63-67=9, 68-72=10, 73-77=11, 78-82=12, 83-87=13 (omkodet for å tilsvare LSU's alderskategorier)	2297	0	5,05	3,23	0-13	"I hvilke år ble du født?"
Utdanningsnivå	Barneskolenivå=1, ungdomsskolenivå=2, videregående utdanning eller mindre enn 1 år ved universitet/høyskole=3, 1-2 år ved universitet/høyskole=4, 3-4 år ved universitet/høyskole=5, =6	2261	36	3,47	1,45	1-6	"Hva er din høyest fullførte utdanning?"
Yrkesaktiv	Uføretrygdet/uførepensjon/husmor/husfar uten form for pensjon/arbeidsledig=0, yrkesaktiv, student, alder- eller førtidspensjonist=1	2297	0	0,86	0,35	0-1	"Hva passer best på din nåværende livssituasjon mht. yrkesstatus?"
Inntekt	Under kr 100.000=1, kr	2191	196	2,91	1,56	1-11	"Hva vil du anslå din personlige årsinntekt før skatt?"

	100.000-199.000=2 osv. kr 1 million eller mer=11						
Medlemskap i organisasjoner	Ingen avmerket=0, 1 avmerket=1, 2 avmerket=2 osv.	2297	0	2,95	2,23	0-17	"Nedenfor er det listet opp en rekke ulike foreninger og organisasjoner. For hver av dem vil vi be deg om å krysse under..." – "Er medlem" (33 forskjellige organisasjoner)
Deltagelse i organisasjoner	Ingen avmerket=0, 1 avmerket=1, 2 avmerket=2 osv.	2297	0	1,41	1,90	0-16	"Nedenfor er det listet opp en rekke ulike foreninger og organisasjoner. For hver av dem vil vi be deg om å krysse under..." – "Deltatt i aktiviteter" (33 forskjellige organisasjoner)
Tilknytning til bosted	Ingen tilknytning i det hele tatt=0, meget sterk tilknytning=10	2231	66	6,37	2,81	0-10	"Hvor sterk tilknytning har du til...?" – "Grenden, nabolaget/strøket, bydelen"
Offentlig/privat1	Helt enig=5, delvis enig=4, verken enig eller uenig=3, delvis uenig=2, helt uenig=1	2142	155	3,10	1,33	1-5	"I Norge bør man vektlegge mer privatisering og en mindre offentlig sektor"
Offentlig/privat2	Helt enig=1 delvis enig=2, verken enig eller uenig=3, delvis uenig=4, helt uenig=5	2037	260	2,65	1,33	1-5	"Den politiske styringen av en rekke fristilte offentlige selskaper som f.eks. Telenor, NSB og Posten er for svak og bør styrkes"
Offentlig/privat3	Helt enig=1 delvis enig=2, verken enig eller uenig=3, delvis uenig=4, helt uenig=5	2169	128	2,75	1,34	1-5	"Det er viktigere å bygge ut offentlige tilbud enn å sette ned skatten"
Ideologisk orientering privat/offentlig	Gjennomsnitt: privatoffentlig1-3	2248	49	2,82	0,97	1-5	<i>Indeks (Cronbachs alpha 0,52)</i>
Invadring1	Ikke avmerket=0, avmerket=1	2297	0	0,12	0,32	0-1	"Er det noen av disse gruppene du IKKE ville like å ha som nabo? Merk av for alle gruppene du IKKE ville like å ha som nabo" – "Innvandrere"
Invadring2	Ikke avmerket=0, avmerket=1	2297	0	0,06	0,24	0-1	"Er det noen av disse gruppene du IKKE ville like å ha som nabo? Merk av for alle gruppene du IKKE ville like å ha som nabo" – "Mennesker av en annen rase"
Holdning til likestilling	Ført for langt=1, ført langt nok=2, bør føres videre=3	2277	20	2,51	0,60	1-3	"De siste tiår er det lagt vekt på å skape likestilling mellom kvinner og menn. Vil du si at likestillingen bør føres videre, er den ført langt nok, er den ført for langt, eller har du ingen mening om denne saken?"
Holdning til inkludering av innvandrere	Gjennomsnitt: invandring1-2	2142	155	3,10	1,33	0-1	-
Tilknytning til	Ingen tilknytning i det hele	2209	88	7,81	2,37	0-10	"Hvor sterk tilknytning har du til...?" – "Norge"

Norge	tatt=0, meget sterk tilknytting=10						
Stemte ved stortingsvalg	Ja=1, Nei, husker ikke=0	2297	0	0,83	0,37	0-1	"Stemte du ved sist stortingsvalg?"
<i>Stemmegivning</i>	Sett med dummy-variabler,	-	-	-	-	-	"Hvilke parti stemte du på?"
DNA	DNA=1, annet=0	2297	0	0,25	0,44	0-1	DNA
RV	RV=1, annet=0	2297	0	0,01	0,11	0-1	RV
FrP	FrP=1, annet=0	2297	0	0,10	0,30	0-1	FrP
H	H=1, annet=0	2297	0	0,15	0,35	0-1	H
KrF	KrF=1, annet=0	2297	0	0,10	0,31	0-1	KrF
SP	SP=1, annet=0	2297	0	0,07	0,25	0-1	SP
SV	SV=1, annet=0	2297	0	0,07	0,25	0-1	SV
V	V=1, annet=0	2297	0	0,03	0,18	0-1	V
Annet, stemte blankt, husker ikke, vet ikke	Andre/stemte blankt/husker ikke/vet ikke=1, annet=0	2297	0	0,04	0,19	0-1	Annet, stemte blankt, husker ikke, vet ikke

Appendiks 3. Oversikt over uavhengige variabler LSU

Variabel	Verdier	N	Missing	Gjennomsnitt	Standardavvik	Min.-maks.	Skjemaformulering
Kjønn	Mann=0, kvinne=1	1710	0	0,18	0,38	0-1	-
Alder	18-22 år=0, 23-27=1, 28-32=2, 33-37=3, 38-42=4, 43-47=5, 48-52=6, 53-57=7, 58-62=8, 63-67=9, 68-72=10, 73-77=11, 78-82=12, 83-87=13	1696	14	6,35	1,6	2-11	"Når er du født?"
Utdanning	Barneskolenivå=1, ungdomsskolenivå=2, videregående utdanning eller mindre enn 1 år ved universitet/høyskole=3, 1-2 år ved universitet/høyskole=4, 3-4 år ved universitet/høyskole=5, 5 år eller mer ved universitet/høyskole=6	1709	1	5,35	1,02	1-6	"Hva er nivået på din høyest fullførte utdanning?"
Inntekt (før skatt)	Kr 0-323.036=1, 323.037-376.799=2, 376.800-431.909=3, 431.910-460.653=4, 460.654-501.647=5, 501.648-562.969=6, 562.970-654.989=7, 654.990-	1696	14	4,50	2,87	0-9	<i>Informasjonen hentet direkte fra det sentrale skatteregisteret for 1999</i>

	817.581=8, 817.582-1.169.123=9, 1.169.124 eller mer=10						
Medlemskap	"Nei" på alle=0, "ja" til 1=1, "ja" til 2=2 osv.	1710	0	1,86	1,54	0-8	"Har du i dag eller har du i løpet av de siste 5 år hatt verv som..." (8 forskjellige typer verv, medlemskap o.l.)
Offentligprivat1	Helt enig=4, delvis enig=3, delvis uenig=2, helt uenig=1	1697	13	2,76	1,07	1-4	"I Norge bør man vektlegge mer privatisering og en mindre offentlig sektor"
Offentligprivat2	Helt enig=1, delvis enig=2, delvis uenig=3, helt uenig=4	1694	16	2,74	1,16	1-4	"Den politiske styringen av en rekke fristilte offentlige selskaper som f.eks. Telenor, NSB og Posten er for svak og bør styrkes"
Offentligprivat3	Helt enig=1, delvis enig=2, delvis uenig=3, helt uenig=4	1678	32	2,23	1,10	1-4	"Det er viktigere å bygge ut offentlige tjenester enn å sette ned skatten"
Ideologisk orientering offentlig/privat	Gjennomsnitt: offentligprivat1-3	1709	1	2,58	0,82	1-4	Skala (Cronbachs α 0,63)
Arbeidserfaring1-3	Antall år	-	-	-	-	-	"Hvor mange år har du arbeidet full tid innenfor..."
Arbeidserfaring1	<i>Ibid.</i>	1696	14	1,46	4,26	0-35	"Politikk"
Arbeidserfaring2	<i>Ibid.</i>	1695	15	4,40	8,27	0-47	"Forvaltning"
Arbeidserfaring3	<i>Ibid.</i>	1696	14	1,89	6,63	0-50	"Politi og justisvesen"
Sektor	Sett med dummy-variabler	-	-	-	-	-	Respondentenes sektortilhørighet
Politikk	Politikk=1, annet=0	1710	0	0,11	0,31	0-1	-
Kirke	Kirke=1, annet=0	1710	0	0,06	0,24	0-1	-
Forvaltning	Forvaltning=1, annet=0	1710	0	0,12	0,32	0-1	-
Kultur	Kultur=1, annet=0	1710	0	0,08	0,28	0-1	-
Media	Media=1, annet=0	1710	0	0,07	0,25	0-1	-
Næringsliv	Næringsliv=1, annet=0	1710	0	0,23	0,42	0-1	-
Organisasjoner	Organisasjoner=1, annet=0	1710	0	0,13	0,33	0-1	-
Forskning og høyere utdanning	Forskning og høyere utdanning=1, annet=0	1710	0	0,09	0,28	0-1	-
Politi- og justisvesen	Politi- og justisvesen=1, annet=0	1710	0	0,08	0,27	0-1	-
Forsvaret	Forsvaret=1, annet=0	1710	0	0,04	0,20	0-1	-

<i>Kontakt1-5</i>	Ukentlig eller oftere=4, månedlig=3, sjeldnere=2, aldri=1	-	-	-	-	-	”Vi er også opptatt av mer generelle kontaktmønstre, og spør derfor om hvor ofte du, gjennom din stilling, i løpet av 1999 eller inneværende år, har hatt kontakt med disse gruppene. Har du hatt kontakt ukentlig eller oftere, månedlig, sjeldnere eller aldri mer...”
Kontakt1	<i>Ibid.</i>	1432	278	2,19	0,80	1-4	”Storingsrepresentanter”
Kontakt2	<i>Ibid.</i>	1569	141	2,08	0,89	1-4	”Medlemmer av regjeringen”
Kontakt3	<i>Ibid.</i>	1708	2	1,92	0,90	1-4	”Ledere i politiske partier”
Kontakt4	<i>Ibid.</i>	1708	2	2,50	0,86	1-4	”Ledere i departementer, direktorater, tilsyn og andre offentlige forvaltningsorganer”
Kontakt5	<i>Ibid.</i>	1708	2	1,73	0,86	1-4	”Ledere i politi- eller justissektoren”
<i>Likestilling1-8</i>	Svært viktig=1, ganske viktig=2, mindre viktig=3, ikke viktig i det hele tatt=4	1709	1	2,58	0,85	1-4	”En rekke topposisjoner i norsk samfunnsliv er klart mannsdominerte. Synes du det er svært viktig, ganske viktig, mindre viktig eller ikke viktig i det hele tatt at det iverksettes tiltak for å oppnå en jevnere kjønnsfordeling innenfor...”
Likestilling1	<i>Ibid.</i>	1698	12	2,33	0,92	1-4	”Forsvaret”
Likestilling2	<i>Ibid.</i>	1685	23	1,88	0,86	1-4	”Kirken”
Likestilling3	<i>Ibid.</i>	1706	4	1,79	0,83	1-4	”Næringslivet”
Likestilling4	<i>Ibid.</i>	1702	8	1,80	0,84	1-4	”Politi- og justisvesen”
Likestilling5	<i>Ibid.</i>	1701	9	1,73	0,84	1-4	”Forskning og høyere utdanning”
Likestilling6	<i>Ibid.</i>	1700	10	1,82	0,87	1-4	”Massemediene”
Likestilling7	<i>Ibid.</i>	1701	9	1,94	0,90	1-4	”Kultursektoren”
Likestilling8	<i>Ibid.</i>	1706	4	1,80	0,85	1-4	”forvaltning”
Likestilling	Gjennomsnitt: (likestilling1-8) - 5 * -1 (snudd)	1706	4	3,1	0,73	1-4	<i>Skala (Cronbachs alpha 0,95)</i>
Innvandring	Helt enig=1, delvis enig=2, delvis uenig=3, helt uenig=4	1676	34	2,67	1,06	1-4	”Første generasjons innvandrere som er blitt dømt for straffbare handlinger i Norge bør utvises til sitt opprinnelsesland etter endt soning”

Appendiks 4. Stegvis regresjonsanalyse MBU

Modell		Ustandardiserte koeffisienter		Standardiserte koeffisienter	t	Sig.
		B	Standardfeil	Beta		
1	(Konstant)	5,155	,079		65,093	,000
	Kjønn	,163	,074	,048	2,186	,029
	Alder	,048	,012	,089	4,013	,000
2	(Konstant)	4,950	,257		19,267	,000
	Kjønn	,153	,074	,045	2,071	,039
	Alder	,060	,013	,110	4,677	,000
	Utdanning	-,116	,127	-,097	-,914	,361
	Utdanning ²	,039	,017	,242	2,312	,021
3	(Konstant)	4,559	,266		17,153	,000
	Kjønn	,190	,074	,056	2,577	,010
	Alder	,060	,013	,109	4,677	,000
	Utdanning	-,175	,127	-,146	-,1377	,169
	Utdanning ²	,044	,017	,273	2,620	,009
	Yrkesaktiv	,585	,111	,116	5,264	,000
4	(Konstant)	4,524	,269		16,798	,000
	Kjønn	,211	,078	,063	2,706	,007
	Alder	,058	,013	,107	4,531	,000
	Utdanning	-,177	,127	-,148	-,1392	,164
	Utdanning ²	,043	,017	,269	2,570	,010
	Yrkesaktiv	,569	,113	,113	5,036	,000
	Inntekt	,022	,026	,021	,828	,408
5	(Konstant)	4,051	,273		14,844	,000
	Kjønn	,138	,077	,041	1,793	,073
	Alder	,028	,013	,051	2,106	,035
	Utdanning	-,238	,125	-,199	-,1905	,057
	Utdanning ²	,050	,016	,313	3,054	,002
	Yrkesaktiv	,538	,111	,107	4,856	,000
	Inntekt	,004	,026	,004	,165	,869
	Org.medlemskap	,058	,019	,077	3,032	,002
	Org.deltagelse	,035	,021	,040	1,671	,095
	Tilknytning til bosted	,097	,014	,162	7,157	,000
6	(Konstant)	2,644	,347		7,622	,000
	Kjønn	-,064	,078	-,019	-,825	,410
	Alder	,018	,013	,033	1,366	,172
	Utdanning	-,243	,122	-,203	-,1998	,046
	Utdanning ²	,048	,016	,297	2,971	,003
	Yrkesaktiv	,488	,108	,097	4,522	,000
	Inntekt	,014	,026	,013	,519	,604
	Org.medlemskap	,040	,019	,052	2,100	,036
	Org.deltagelse	,035	,021	,039	1,685	,092
	Tilknytning til bosted	,074	,014	,123	5,395	,000
	Offentlig/privat	-,126	,038	-,072	-,3292	,001
	Likestilling	,332	,061	,119	5,411	,000
	Innvandring	,550	,146	,080	3,766	,000
Tilknytning til Norge	,110	,016	,152	6,968	,000	
7	(Konstant)	2,518	,348		7,229	,000
	Kjønn	-,076	,078	-,023	-,982	,326
	Alder	,008	,013	,015	,606	,544
	Utdanning	-,242	,122	-,202	-,1992	,046
	Utdanning ²	,047	,016	,293	2,934	,003
	Yrkesaktiv	,472	,108	,094	4,384	,000
	Inntekt	,005	,026	,005	,203	,839
	Org.medlemskap	,035	,019	,046	1,844	,065

	Org.deltagelse	,035	,021	,039	1,703	,089
	Tilknytning til bosted	,070	,014	,117	5,105	,000
	Offentlig/privat	-,127	,038	-,073	-3,311	,001
	Likestilling	,333	,061	,120	5,445	,000
	Innvandring	,570	,146	,083	3,911	,000
	Tilknytning til Norge	,106	,016	,146	6,707	,000
	Stemte ved sist stortingsvalg	,323	,101	,071	3,193	,001
8	(Konstant)	2,798	,352		7,954	,000
	Kjønn	-,110	,077	-,033	-1,435	,151
	Alder	,003	,013	,006	,253	,800
	Utdanning	-,256	,120	-,214	-2,142	,032
	Utdanning ²	,050	,016	,312	3,181	,001
	Yrkesaktiv	,474	,106	,094	4,471	,000
	Inntekt	-,012	,026	-,011	-,444	,657
	Org.medlemskap	,034	,018	,045	1,862	,063
	Org.deltagelse	,035	,020	,040	1,737	,083
	Tilknytning til bosted	,065	,014	,108	4,781	,000
	Offentlig/privat	-,082	,041	-,047	-2,004	,045
	Likestilling	,306	,061	,110	5,055	,000
	Innvandring	,374	,146	,054	2,564	,010
	Tilknytning til Norge	,099	,016	,136	6,335	,000
	DNA	,775	,112	,200	6,934	,000
	RV	-,441	,323	-,029	-1,366	,172
	Frp	-,376	,142	-,067	-2,647	,008
	H	,364	,133	,077	2,740	,006
	Krf	,409	,139	,074	2,943	,003
	SP	,335	,161	,050	2,081	,038
	SV	,183	,158	,028	1,164	,245
	V	,358	,205	,039	1,748	,081
	Andre, blankt, husker ikke, vet ikke	-,059	,203	-,006	-,289	,773

Avhengig variabel: tillits-skala, N = 2037

Appendiks 5. Stegvis regresjonsanalyse LSU

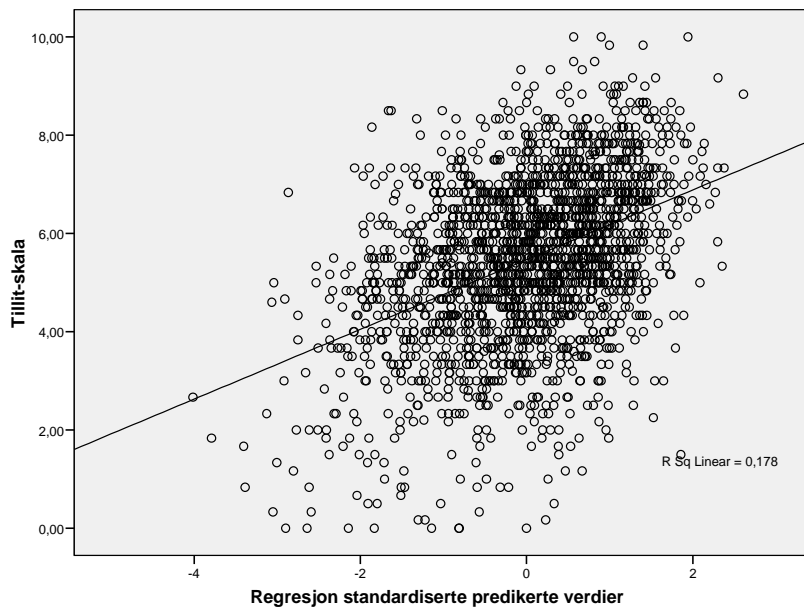
Modell		Ustandardiserte koeffisienter		Standardiserte koeffisienter	t	Sig.
		B	Standard-feil	Beta		
1	(Konstant)	6,085	,132		46,173	,000
	Kjønn	-,104	,088	-,032	-1,174	,241
	Alder	,037	,020	,051	1,870	,062
2	(Konstant)	5,672	,212		26,775	,000
	Kjønn	-,089	,088	-,027	-1,012	,312
	Alder	,034	,020	,046	1,715	,087
	Utdanning	,080	,032	,067	2,491	,013
3	(Konstant)	5,726	,217		26,356	,000
	Kjønn	-,107	,090	-,033	-1,197	,232
	Alder	,034	,020	,047	1,730	,084
	Utdanning	,080	,032	,067	2,492	,013
	Inntekt	-,012	,010	-,031	-1,129	,259
4	(Konstant)	5,621	,220		25,561	,000
	Kjønn	-,131	,090	-,040	-1,458	,145
	Alder	,030	,020	,041	1,515	,130
	Utdanning	,083	,032	,070	2,612	,009
	Inntekt	-,010	,010	-,027	-,981	,327
	Org.medlemskap	,056	,020	,076	2,824	,005
5	(Konstant)	5,569	,219		25,462	,000
	Kjønn	-,207	,089	-,063	-2,327	,020
	Alder	,011	,020	,016	,575	,565
	Utdanning	,111	,032	,093	3,469	,001
	Inntekt	-,014	,010	-,036	-1,345	,179
	Org.medlemskap	,041	,020	,056	2,102	,036
	Arbeidserfaring fra politikk	,059	,010	,155	5,769	,000
	Arbeidserfaring fra forvaltning	,017	,004	,108	3,967	,000
	Arbeidserfaring fra politi/justis	-,011	,004	-,067	-2,482	,013
6	(Konstant)	5,829	,283		20,591	,000
	Kjønn	-,208	,089	-,064	-2,323	,020
	Alder	-,005	,021	-,007	-,250	,803
	Utdanning	,097	,034	,081	2,810	,005
	Inntekt	,003	,012	,009	,269	,788
	Org.medlemskap	,031	,020	,042	1,523	,128
	Arbeidserfaring fra politikk	,044	,011	,115	4,037	,000
	Arbeidserfaring fra forvaltning	,011	,005	,071	2,403	,016
	Arbeidserfaring fra politi/justis	,013	,007	,083	1,924	,055
	Politikk	,555	,277	,062	2,006	,045
	Forvaltning	,321	,184	,066	1,742	,082
	Politi og justis	-,795	,203	-,204	-3,917	,000
	Kultur	-,229	,151	-,060	-1,515	,130
	Media	-,299	,173	-,071	-1,727	,084
	Næringsliv	-,273	,145	-,106	-1,888	,059
	Organisasjoner	-,009	,147	-,003	-,064	,949
	Forskning	,055	,148	,014	,370	,712
Forsvar	,194	,176	,036	1,105	,269	
7	(Konstant)	5,288	,301		17,590	,000
	Kjønn	-,161	,089	-,049	-1,802	,072
	Alder	-,004	,021	-,005	-,192	,848
	Utdanning	,095	,034	,080	2,784	,005
	Inntekt	-,003	,012	-,008	-,245	,806
	Org.medlemskap	,003	,021	,004	,139	,890

	Arbeidserfaring fra politikk	,033	,011	,088	3,040	,002
	Arbeidserfaring fra forvaltning	,012	,005	,073	2,485	,013
	Arbeidserfaring fra politi/justis	,007	,007	,043	,978	,328
	Politikk	,279	,289	,031	,967	,334
	Forvaltning	,290	,192	,060	1,513	,130
	Politi og justis	-,847	,203	-,218	-4,181	,000
	Kultur	-,162	,156	-,043	-1,038	,299
	Media	-,404	,177	-,097	-2,287	,022
	Næringsliv	-,182	,148	-,071	-1,232	,218
	Organisasjoner	-,041	,154	-,013	-,267	,789
	Forskning	,083	,154	,022	,538	,591
	Forsvar	,076	,177	,014	,428	,669
	Kontakt med stortingsrep.	,137	,060	,096	2,276	,023
	Kontakt med medlemmer av regjeringen	,011	,062	,007	,178	,859
	Kontakt med ledere i politiske partier	,025	,058	,017	,427	,669
	Kontakt med ledere i direktorater	,010	,046	,007	,211	,833
	Kontakt med ledere i politi og justis	,144	,049	,109	2,944	,003
8	(Konstant)	4,726	,344		13,729	,000
	Kjønn	-,255	,090	-,078	-2,826	,005
	Alder	-,001	,020	-,002	-,065	,948
	Utdanning	,095	,034	,080	2,805	,005
	Inntekt	,004	,012	,010	,303	,762
	Org.medlemskap	-,004	,020	-,006	-,200	,841
	Arbeidserfaring fra politikk	,032	,011	,084	2,947	,003
	Arbeidserfaring fra forvaltning	,010	,005	,062	2,134	,033
	Arbeidserfaring fra politi/justis	,007	,007	,044	1,003	,316
	Politikk	,337	,286	,038	1,178	,239
	Forvaltning	,320	,190	,066	1,684	,092
	Politi og justis	-,770	,201	-,198	-3,836	,000
	Kultur	-,174	,154	-,046	-1,130	,259
	Media	-,428	,175	-,102	-2,442	,015
	Næringsliv	-,086	,148	-,033	-,576	,564
	Organisasjoner	-,026	,152	-,008	-,172	,863
	Forskning	,042	,152	,011	,278	,781
	Forsvar	,153	,176	,029	,868	,385
	Kontakt med stortingsrep.	,117	,060	,082	1,966	,049
	Kontakt med medlemmer av regjeringen	,002	,061	,001	,036	,971
	Kontakt med ledere i politiske partier	,032	,057	,021	,549	,583
	Kontakt med ledere i direktorater	,011	,046	,008	,240	,810
	Kontakt med ledere i politi og justis	,133	,048	,101	2,753	,006
	Offentlig/privat	-,072	,041	-,053	-1,780	,075
	Likestilling	,172	,043	,110	4,000	,000
	Innvandring	,088	,028	,082	3,105	,002

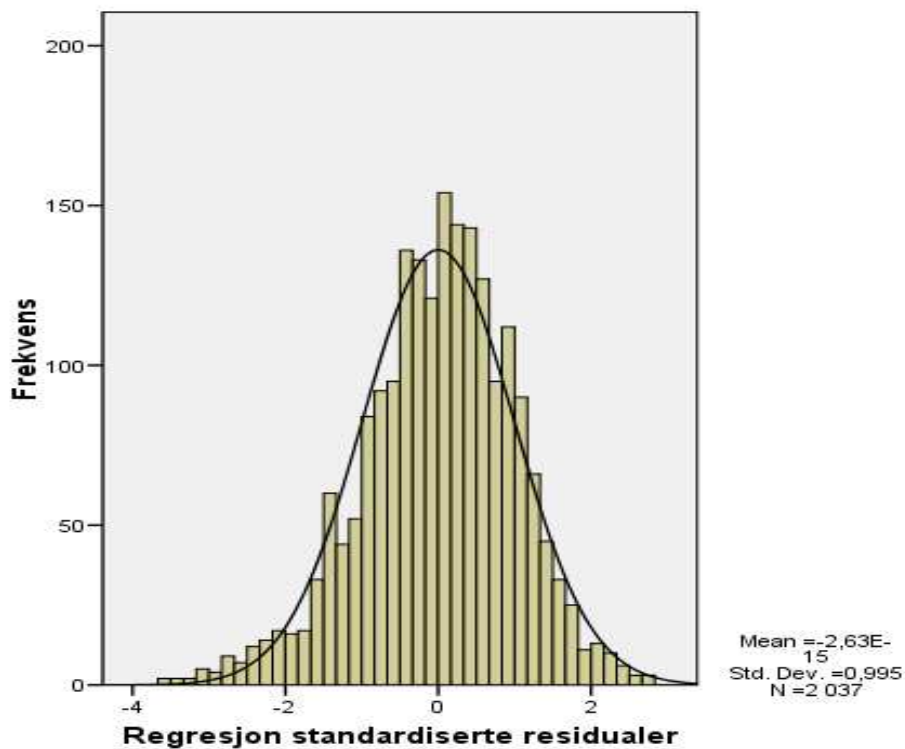
Avhengig variabel: tillits-skala, N = 1388

Appendiks 6. Regresjonsdiagrammer

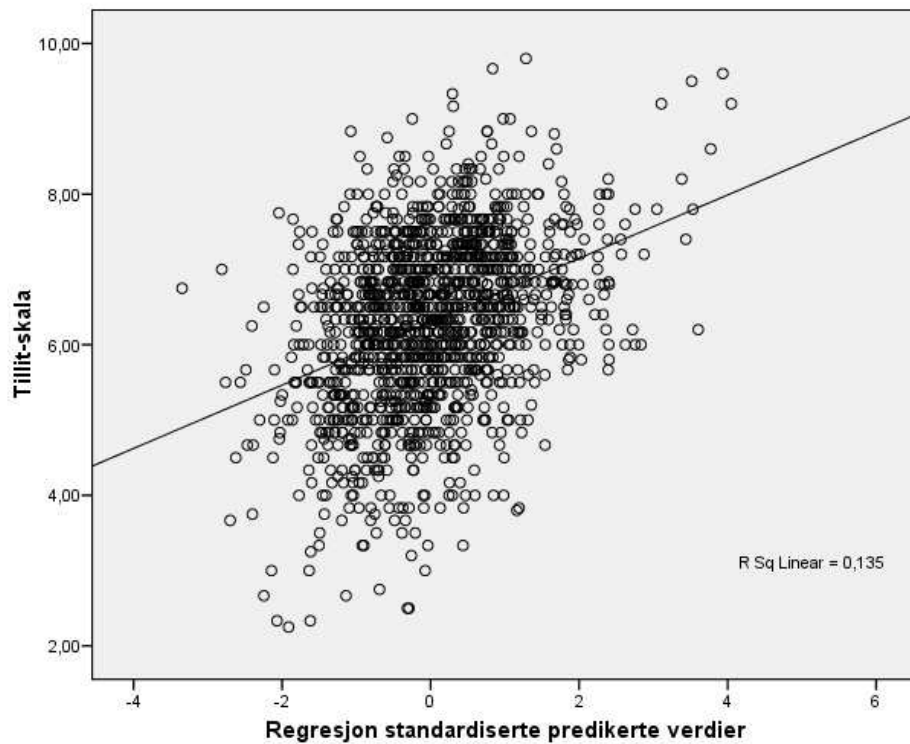
Appendiks 6.1. Plottediagram: forholdet mellom faktiske og predikerte verdier MBU

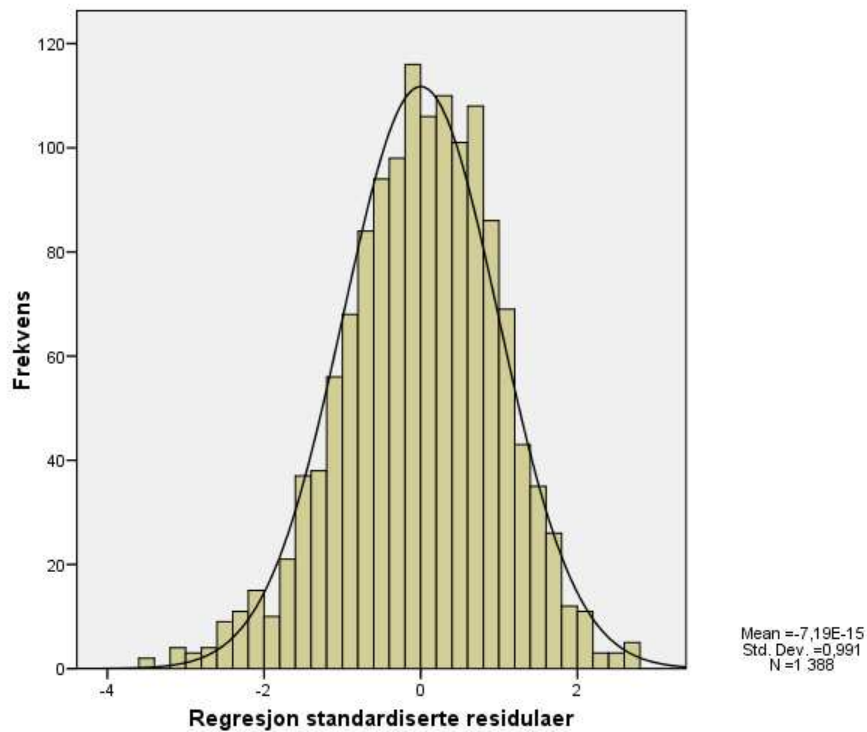
Appendiks 6.2. Histogram: standardiserte residualer MBU

Appendiks 6.3. Plottediagram: forholdet mellom faktiske og predikerte verdier LSU

Appendiks 6.4. Histogram: standardiserte residualer LSU

Appendiks 7. Forholdet mellom tillit og klassebakgrunn

Tillitsskala, LSU

Klassebakgrunn, 10 kategorier ⁷⁰	Gjennomsnitt	N	Standardavvik
Bedriftsleder I	6,3611	236	1,23315
Akademiker I	6,2410	200	1,16731
Siv.ing/Offentlig leder I	6,4196	190	1,21482
Ansatt på mellomnivå, privat sektor II	6,5536	234	1,09560
Ansatt på mellomnivå, off. sektor II	6,5644	103	1,00986
Kjøpmann/ leder i små bedrifter II	6,3143	150	1,17479
Lavere funksjonær III	6,5401	81	1,10749
Bonde/Fisker o.l. III	6,5170	212	1,13092
Fagarbeider III	6,5302	100	1,15783
Ufaglært arbeider III	6,5875	185	1,29782
Total	6,4512	1691	1,17432

⁷⁰ Klassebakgrunn med utgangspunkt i en modell utarbeidet av Hansen (1995) (se Gulbrandsen m.fl. 2002: appendiks 2).

Appendiks 8. Forholdet mellom tillit til og kontakt med den offentlige forvaltning

Modelloppsummering

Modell	R	R ²	Justert R ²	Standardfeil til estimatet
1	,214	,046	,043	2,061
2	,225	,051	,047	2,056
3	,236	,056	,051	2,052
4	,391	,153	,142	1,951

Stegvis regresjon, MBU

Modell		Ustandardiserte koeffisienter		Standardiserte koeffisienter	t	Sig.
		B	Standardfeil	Beta		
1	Konstant	3,700	,356		10,404	,000
	Kjønn	,365	,102	,087	3,592	,000
	Alder	,070	,017	,103	4,176	,000
	Utdanning	-,048	,167	-,032	-,285	,775
	Utdanning2	,034	,022	,173	1,568	,117
	Yrkesaktiv	,759	,152	,117	5,006	,000
	Inntekt	-,049	,034	-,037	-1,415	,157
	2	Konstant	3,911	,362		10,801
Kjønn		,341	,102	,081	3,347	,001
Alder		,062	,017	,090	3,589	,000
Utdanning		-,040	,167	-,027	-,239	,811
Utdanning2		,033	,022	,165	1,504	,133
Yrkesaktiv		,670	,154	,103	4,352	,000
Inntekt		-,061	,035	-,046	-1,769	,077
Kontakt med sosialkontor⁷¹		-,589	,214	-,066	-2,747	,006
Kontakt med Aetat		-,127	,160	-,019	-,795	,427
3	Konstant	4,122	,368		11,205	,000
	Kjønn	,326	,102	,077	3,211	,001
	Alder	,061	,017	,088	3,521	,000
	Utdanning	-,029	,166	-,019	-,173	,863
	Utdanning2	,031	,022	,158	1,439	,150
	Yrkesaktiv	,422	,176	,065	2,392	,017
	Inntekt	-,058	,035	-,044	-1,687	,092
	Kontakt med sosialkontor	-1,366	,372	-,154	-3,674	,000
	Kontakt med Aetat	-,463	,346	-,071	-1,338	,181
	Sosialkontor * yrkesaktiv	1,185	,453	,107	2,612	,009
Aetat * yrkesaktiv	,394	,385	,053	1,022	,307	
4	Konstant	2,611	,488		5,357	,000
	Kjønn	-,017	,102	-,004	-,169	,866
	Alder	,009	,017	,013	,530	,596
	Utdanning	-,022	,159	-,015	-,137	,891

⁷¹ Kontakt med sosialkontor og Aetat: "Har du som privatperson i løpet av de siste to årene vært i kontakt med noen av de følgende offentlige etater?" "Sosialkontoret" "Arbeidsmarkedsetaten" Ja=1, nei=0.

Utdanning2	,029	,021	,147	1,396	,163
Yrkesaktiv	,338	,169	,052	2,004	,045
Inntekt	-,056	,035	-,042	-1,611	,107
Kontakt med sosialkontor	-,941	,356	-,106	-2,644	,008
Kontakt med Aetat Sosialkontor *	-,532	,330	-,081	-1,611	,107
yrkesaktiv	,863	,432	,078	1,996	,046
Aetat * yrkesaktiv	,558	,368	,076	1,517	,129
Tilknytning til bosted	,087	,018	,115	4,880	,000
Offentlig/privat	-,231	,054	-,105	-4,244	,000
Likestilling	,331	,080	,095	4,137	,000
Innvandring	,449	,193	,052	2,326	,020
Tilknytning til Norge	,081	,021	,089	3,899	,000
DNA	,656	,149	,136	4,414	,000
RV	-,443	,428	-,023	-1,033	,302
Frp	-,485	,189	-,068	-2,568	,010
H	,225	,177	,038	1,271	,204
Krf	,185	,185	,027	1,004	,316
SP	,347	,213	,042	1,631	,103
SV	,207	,209	,025	,988	,323
V	,432	,268	,038	1,609	,108
Andre, blankt, husker ikke, vet ikke	-,321	,269	-,028	-1,190	,234

Avhengig variabel: tillit til den offentlige forvaltning, N = 1880